

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASI VE DOĞU
AKDENİZ**

MEHMET YOLCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ÖNDER KUTLU**

KONYA-2020

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASI VE DOĞU
AKDENİZ**

MEHMET YOLCU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. ÖNDER KUTLU**

KONYA-2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

iii

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet YOLCU		
	Numarası	18810401017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Doğu Akdeniz			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Mehmet YOLCU
M. Yolcu

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mehmet YOLCU		
	Numarası	18810401017		
	Ana Bilim /BilimDalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	TezDanışmanı	Prof. Dr. Önder KUTLU		
	Tezin Adı	Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Doğu Akdeniz		

Enerji kaynaklarını kendisi üretemeyen ve dışardan alım yapan ülkelerin ihtiyaçlarına yönelik politikalar belirlemesi gerekmektedir. Gelişen sanayi ile birlikte enerji ihtiyacı artmakta ve enerji ihtiyacının karşılanması için farklı enerji kaynakları aranmaktadır. Enerji kaynağına sahip olmayan ülkelerin geliştirdiği politikalar sadece dış politikanın değil iç politikanın da konusudur. Türkiye sanayisini geliştirmek adına yaptığı girişimler doğrultusunda daha fazla enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacı tek bir enerji kaynağı yerine farklı kaynaklar kullanarak karşılamaya çalışmaktadır. Bunun başlıca sebebi kendi enerji kaynağını üretememesi ve dışa bağımlı olmasıdır. Bu dışa bağımlılığının ülke siyasetini etkilememesi adına farklı kaynakları farklı ülkelerden ve farklı çalışmalarla karşılamaya çabalamaktadır. Bu çalışma ile ülkenin enerjiye olan ihtiyacı, bu konuda yapılan çalışmalar, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler ve bunun Türkiye'nin enerji politikalarına etkilerinin incelenmesi yapılan ön çalışma ile gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile hem ülkenin enerji politikalarının anlaşılması hem de Doğu Akdeniz'de yaşanan son gelişmelerin enerji politikalarına etkisinin anlaşılmasına katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca gelecekte belirlenecek enerji politikalarının perspektifi açısından da aydınlatıcı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Politikaları, Doğu Akdeniz, Türkiye.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mehmet YOLCU		
	Student Number	18810401017		
	Department	Political Science and Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Önder KUTLU		
Title of the Thesis/Dissertation	The Energy Policies Of The Turkey And The Eastern Mediterranean			

Energy sector has gained utmost importance in the lives of individuals as well as countries, especially since the Industrial Revolution. This is evident for every country and nation as energy is a central element of human existence and activities. Therefore, this places energy producing countries at the centre of economic initiatives and competitions together with energy importing nations to have a solid energy strategy and policy. Technology and human activities require more sources on the one hand, and nations and governments are adopting new policies to meet the growing demand on the other. These policies constitute the main parts of the nations in terms of foreign relations and domestic politics. Turkey is not any different from other nations and therefore needs to provide an energy sufficient nation to declare its independence in the aspect and creating a boost for its foreign trade balance. Investments in the sector, especially the renewable ones is a priority, but it is not limited only to these areas as it has a long borderline with the Mediterranean Sea, where is a ground for rich energy sources. This thesis deals with the energy policies of Turkey to set a scene for the country's depositions in the Eastern Mediterranean region, stemming from international law. Due to the strategic importance of energy and delicate international balances in the region, Turkey's quest for its own legitimate rights in the region seems to provoke other governments around the coasts to show enmity against Turkish interests. Turkey's determination to protect its interests and the active involvement in the region has been evident for the region and therefore this is the way to become self-sufficient as far as the energy is concerned. This study deals with all these aspects with the intention of shedding a light to the domestic politics and international relations.

Keywords: Energy, Energy Policy, the Eastern Mediterranean, Turkey.

İÇİNDEKILER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKILER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ VE TÜRKİYE'DE ENERJİ KAYNAKLARI

1.1. Enerji ve Enerji Kaynakları.....	5
1.1.1. Birincil Enerji Kaynakları.....	6
1.1.1.1. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları.....	7
1.1.1.2. Yenilenebilir Enerji Kaynakları.....	8
1.1.2. İkincil Enerji Kaynakları.....	11
1.2 Türkiye'nin Mevcut Enerji Durumu	11
1.2.1. Mevcut Enerji Üretimi	12
1.2.2. Mevcut Enerji Kullanımı	19

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN ENERJİ POLİTİKALARI

2.1. Enerji Üretiminde Kaynakların Dağılımı.....	23
2.2 Enerji Politikasının Tanımı	25
2.3. Türkiye'de Enerji Politikaları	27
2.4. Türkiye Enerji Sektöründe Komşu Ülkelerle İlişkileri.....	35
2.4.1. Azerbaycan.....	35
2.4.2. Gürcistan	36
2.4.3. Ermenistan	37
2.4.4. Irak	37
2.4.5. İran	38
2.4.6. Yunanistan	38
2.4.7. Bulgaristan	39
2.4.8. Rusya.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE ENERJİ POLİTİKALARINDA DOĞU AKDENİZ

3.1. Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz	41
3.2. Mevcut Enerji Açısından Doğu Akdeniz Bölgesi.....	44
3.3. Uluslararası Hukuk Kapsamında Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı.....	50
3.4. Enerji Alanı Olarak Doğu Akdeniz'in Stratejik Açısından Önemi.....	57
3.5. Doğu Akdeniz'deki Yeni Enerji Keşifleri	60

3.6. Bölgede Enerji Mücadelesi ve Aktörler	66
3.7. Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları	70
3.8. Doğu Akdeniz Bölgesi Enerji Kaynakları ve Kıbrıs Sorunu	76
3.9. Türkiye'nin Enerjide İttifak Arayışlar	77
3.10. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri	78
3.10.1. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri ve Diğer Ülkelerle İlişkiler	79
3.10.2. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerine Yönelik Fırsatlar	82
3.10.3. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerine Yönelik Tehditler	85
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceylan
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti
LNG	Liquefied Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MEB	Münhasır Ekonomik Bölgesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization
SOCAR	Azerbaycan Doğal Gaz Şirketi
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de Lisanslı Kurumların Çeşitli Enerji Kaynaklarından Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları	13
Tablo 2. Türkiye’nin Yıllara Göre Doğal Gaz İthalat, Üretim ve İhracat Değerleri (milyon Sm ³).....	14
Tablo 3. Türkiye’nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler ve Bu Ülkelerden Yapılan İthalat Miktarları	16
Tablo 4. Türkiye’nin 2017 ve 2018 Yıllarında Yaptığı Petrol Ürünleri İthalatı....	17
Tablo 5. Türkiye’deki Petrol Piyasasının Genel Görünümü.....	18
Tablo 6. Türkiye’nin Faturalan Elektrik Tüketim Değerleri (MWh).....	19
Tablo 7. Yıllara Göre Türkiye’nin Doğal Gaz Tüketimi (milyon Sm ³).....	21
Tablo 8. Türkiye’de Enerji Politikasının Gelişim Süreci.....	28
Tablo 9. Doğu Akdeniz Bölgesinde Son Dönemde Keşfi Yapılan Doğalgaz Miktarları	61
Tablo 10. Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Rezervleri	67

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'nin 2018 Yılı Lisanslı Elektrik Üretimine Kaynaklara Dağılımı (%)	12
Şekil 2. Türkiye'nin Yıllara Göre Doğal Gaz Üretimi.....	15
Şekil 3. 2018 Faturalan Elektrik Tüketiminin Tüketici Türüne Göre Dağılımları (%)	20
Şekil 4. 2018 Yılında Tüketilen Doğal Gazın Sektörlere Göre Dağılımları.....	22
Şekil 5. Yıllara Göre Lisanslı Elektrik Üretimine Kaynaklara Dağılmış Olarak Gelişimi.....	24
Şekil 6. Enerji Politikalarının Meydana Gelme Süreci	27
Şekil 7. Akdeniz Havzası ve Doğu Akdeniz Havzası Kıyıdaş Devletleri	46
Şekil 8. Doğu Akdeniz Doğalgaz Havzaları	48
Şekil 9. Doğu Akdeniz'de Doğal Kaynak Rezerv Sahaları	49
Şekil 10. Havzaya İlişkin Coğrafi Konum ve Anlaşma Bilgileri.....	52
Şekil 11. Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında Kıta Sahaneliği Sınırlandırılması Anlaşması Ekinde Yer Alan Harita	55
Şekil 12. Doğu Akdeniz'de Önemli Enerji Havzaları	58
Şekil 13. Doğu Akdeniz Enerji Haritası.....	59
Şekil 14. Lübnan İle İsrail Arasında Deniz Sınırı Anlaşmazlığı.....	62
Şekil 15. 2010 Yılı Durum.....	64
Şekil 16. Vasilikos Planı	68
Şekil 17. East-Med Boru Hattı Projesi.....	69
Şekil 18. Gaz Hidrat Yataklarını Gösterir Harita.....	71
Şekil 19. Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Rezervuarları.....	79
Şekil 20. İsrail-Kıbrıs-Yunanistan Boru Hattı (EastMed Hattı)	83
Şekil 21. İsrail-Türkiye Boru Hattı Projesi	84

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Türkiye'nin enerji politikaları ve doğu akdeniz bölgesinde yaşanan enerji arayışlarından dolayı oluşan problemler bu gelişmelerin ulusal ve uluslar arası ülke politikalarına olan etkileri incelenmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Önder Kutlu'ya teşekkürlerimi sunarım ve bu zorlu tez sürecinde benden desteğini bir an için bile esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mehmet YOLCU

Temmuz-2020

GİRİŞ

Ülkelerin ulusal ve uluslararası politikalarını belirlemede enerjiye olan ihtiyaçları ve bunu elde etme yönündeki politikaları büyük önem arz etmektedir. Özellikle enerji üretimi yapamayan ve bunu dışarıdan elde etmeye çalışan ülkeler için bu daha büyük bir önem arz etmektedir. Günümüzün en önemli ve yaşamsal ihtiyacı enerji kaynaklarıken sanayi ürünleri de üretimimizin en önemli parçasıdır. Bu nedenle gerek ülkenin ve gerekse enerji alanının yönetimlerini üstlenenler, toplumumuzun ve ekonominin gerek duyduğu enerjiyi; kesintisiz, güvenilir, zamanında, temiz ve ucuz yollardan temin etmek ve hem en uygun fiyatlarla sağlayabilmek, hem de enerji arz güvenliği açısından bu kaynakların çeşitlendirilmesini sağlamaları gerekmektedir. Gelişmekte olan her ülke gibi Türkiye sanayisi de enerjiye büyük ihtiyaç duymaktadır.

Enerji politikaları belirlenmesinde dikkate alınması gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki ve en önemlisi ülkenin enerji kaynakları potansiyelinin belirlenmesidir. Bu analiz doğrultusunda ülkenin mevcut durumu bilinecek ve ihtiyaç analizi doğru şekilde yapılabilecektir.

İkinci husus enerji ihtiyacının analizinin iyi yapılmış olması ve bu ihtiyaca yönelik kaynak arayışı yapılması gerekmektedir. Sanayi gelişimiyle birlikte kullanılan enerji kaynakları değişim göstermekte buna göre de kaynak değişiklikleri oluşmaktadır. Sanayi de halen fosil yakıtlar enerji kaynağı olarak ağırlığını korusa da doğalgaz ve yenilenebilir enerji kaynakları da etkisini göstermeye başlamıştır. Dikkate alınması gereken diğer husus ihtiyaca yönelik planlama yapılmasıdır. Planlama, kaynakların, üretim ve tüketimin ihtiyaca göre belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

Enerji kaynaklarındaki öz yetersizlik, gelişen sanayi ve buna bağlı kaynak ihtiyacıyla birlikte enerjide dışa bağımlılığı arttırmaktadır. Bu bağımlılığın etkilerini azaltmak için enerji kaynağının çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiş ve bu yönde politikalar belirlenmiştir.

Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilmiş doğal gaz ve petrol rezervleri nedeniyle bölge küresel rekabetin odağına yerleşmiştir. Enerji kaynaklarının bulunması sonrası bölge de jeopolitik tartışmalar yaşanmış ve tartışmalar sırasında Türkiye yalnızlaştırılarak etkisiz hale getirilmek istenmektedir. Fakat Türkiye'nin ulusal güvenliğini Doğu Akdeniz bölgesi doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sebepten dolayı Türkiye, Doğu Akdeniz Bölgesi ile ilgili politikalarına yön vermede hem her türlü alternatifi değerlendirmeli hem de uluslararası hukukun gereği olan haklarını elde edebilmek amacıyla ülkeler ile işbirliği yapabilme imkânlarını kullanmalıdır.

Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynaklarının da farklı bir mücadele alanını ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kıbrıs, Doğu Akdeniz bölgesinde coğrafi konumu itibarıyla ön plana çıkmaktadır. Türkiye, Kıbrıs'ın bölge içinde bulunması sebebiyle burada kendini enerji aramaları kapsamında yer almasını sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle Kıbrıs'ın mevcut ve olası doğal gaz alanlarına yakınlığı bu bölgedeki öneminin artmasına sebep olmaktadır. Doğu Akdeniz'de hukuki taleplere uygun fiili varlığı göstermek de önemli bir diğer konudur. Araştırma ve işletme konularında girişim ve faaliyetlerde bulunmak, uluslararası şirketlerle işbirliğini arttırmak, ileri sürülen hukuki talepleri destekleyecektir. Enerji anlamında Rusya'ya önemli derecede bağımlı olan Amerika, yeni ve alternatif enerji kaynakları bulmaya yoğunlaşmış durumdadır. Bu yeni enerji arayışı içinde olunmasının sebeplerinden biri de, AB'nin Rusya ile kurduğu söz konusu ekonomik bağların, son dönemlerde ortaya çıkan doğal gaz kesintileri ve Doğu Avrupa ülkeleriyle yaşanan sorunlar sebebiyle iki ülke arasında meydana gelen polemiklerin olmasıdır. Bu durumun siyasi ilişkilerine de yansiyarak Birliğin enerji güvenliğinde bir tehlike ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin ulusal ve uluslararası kamuoyunda yapmış olduğu çalışmalarla duruma gerekli müdahaleleri yapmış ve uluslararası hukuktan doğan haklarına sahip olmak için gereğini yapacağını göstermiştir.

Bu çalışmada ülkemizin son yıllarda geliştirdiği enerji politikaları, Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan enerji savaşları ve Türkiye'nin bu konuda ulusal ve uluslararası girişimleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Ulusal ve uluslararası politikaları belirlemede enerjiye olan ihtiyaçlar ve bunu elde etme yönündeki politikalar büyük önem arz etmektedir. Özellikle enerji üretimi yapamayan ve bunu dışarıdan elde etmeye çalışan ülkeler için bu daha büyük bir önem arz etmektedir. Gelişmekte olan her ülke gibi Türkiye sanayisi de enerjiye büyük ihtiyaç duymaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçları oldukça fazladır. Bu ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçları ve bu enerjiyi üretemeyip dışardan almaları enerji politikaları belirlenmesinde dikkate alınması gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlardan ilki ve en önemlisi ülkenin enerji kaynakları potansiyelinin belirlenmesidir. Bu analiz doğrultusunda ülkenin mevcut durumu bilinecek ve ihtiyaç analizi doğru şekilde yapılabilecektir.

İkinci husus enerji ihtiyacının analizinin iyi yapılmış olması ve bu ihtiyaca yönelik kaynak arayışı yapılması gerekmektedir. Sanayi gelişimiyle birlikte kullanılan enerji kaynakları değişim göstermekte buna göre de kaynak değişiklikleri oluşmaktadır. Sanayi de halen fosil yakıtlar enerji kaynağı olarak ağırlığını korusa da doğalgaz ve yenilenebilir enerji kaynakları da etkisini göstermeye başlamıştır.

Dikkate alınması gereken diğer husus ihtiyaca yönelik planlama yapılmasıdır. Planlama, kaynakların, üretim ve tüketimin ihtiyaca göre belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

Enerji kaynaklarındaki öz yetersizlik, gelişen sanayi ve buna bağlı kaynak ihtiyacıyla birlikte enerjide dışa bağımlılığımız artmaktadır. Bu bağımlılığın etkilerini azaltmak için enerji kaynağının çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiş ve bu yönde politikalar belirlenmiştir.

Doğu Akdeniz’de ortaya çıkan doğal gaz ve petrol rezervleri sebebiyle bölge küresel rekabetin odağına yerleşmiştir. Enerji kaynaklarının bulunması sonrası bölge de jeopolitik tartışmalar yaşanmış ve tartışmalar sırasında Türkiye yalnızlaştırılarak etkisiz hale getirilmek istenmektedir. Ancak Doğu Akdeniz, Türkiye’nin ulusal güvenliğini doğrudan ilgilendirmektedir. Tam da bu sebepten dolayı Doğu Akdeniz ile ilgili politikalar belirlerken, politika yapımcıların ve karar alıcıların her türlü alternatifi

ve çözüm yollarını değerlendirerek Doğu Akdeniz'e odaklanarak kararlar vermelidirler.

Türkiye'nin gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyunda yapmış olduğu çalışmalar ile duruma gerekli müdahale yapılmış ve uluslararası hukuktan doğan haklarına sahip olmak için gerekli müdahaleleri yapacağını göstermiştir.

Bu çalışma ile ülkemizin son yıllarda geliştirdiği enerji politikaları, Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan enerji savaşları ve Türkiye'nin bu konuda ulusal ve uluslararası girişimleri değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışma ile geçmiş okuması yaparak gelecek olası uluslararası sorunlar öngörülme çalışılacaktır. Enerji, gelişen sanayi ile daha fazla ihtiyaç hissedilen enerji kaynağına sahip olan ve buna ihtiyaç duyanların uluslararası siyaseti belirlediği temel bir konudur. Bu konu günümüz siyasetinin belirlenmesindeki etkisini gelecekte artırarak devam ettireceği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılacak her çalışma kıymetli olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENERJİ VE TÜRKİYE'DE ENERJİ KAYNAKLARI

Enerji, yaşamın devam ettirilmesinde ve üretimin gerçekleştirilmesinde kritik öneme sahiptir. Bu nedenle ülkeler tarafından sahip olunan enerji kaynakları önem taşımaktadır. Araştırmanın bu bölümünde enerji tanımı ve Türkiye'de enerji kaynakları incelenmiştir.

1.1. Enerji ve Enerji Kaynakları

Enerji insanlık tarihi boyunca insan hayatı üzerinde etkili olan en önemli kavramlardan biri olarak görülmektedir. İnsanların var olduğu zamandan bu yana enerji çeşitli şekillerde kullanılmakla beraber özellikle Sanayi Devrimi sonrasında enerji tüketimi ve enerji kullanımı hız kazanmıştır. Özellikle Sanayi Devrimi ile beraber kitlesel üretime geçilmesine bağlı olarak enerji talebi daha fazla artmıştır. Yine Sanayi Devrimi sonrasında ülkelerin hızlı büyümesiyle beraber enerjiye olan ihtiyaç artmıştır. Artan enerji talebinin karşılanması, enerji tüketimi ve enerjinin yarattığı çevre sorunları gibi birçok tartışma, enerji kavramına yönelik yapılan çalışmaları da önemli bir hale getirmektedir (Usta, 2015:1).

Enerji gerek kavram gerekse bir üretim girdisi olmasından dolayı ekolojik iktisat alanındaki önemli kavramlardan biri olarak görülmektedir. Ekolojik iktisat kapsamında sanayi faaliyetleri kapsamında girdi ve çıktı arasındaki dengenin kurulmasında enerji önemli bir yere sahiptir. Ekolojik iktisata göre sanayi alanında enerji doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmakta ve sanayi üretim verimliliğinde önemli bir faktör olmaktadır. Enerji kullanımı mikro seviyede sanayi üretimi açısından önemli olmakla beraber makro seviyede ise ekonomik büyüme üzerinde önemli bir faktör olarak görülmektedir (Ockwell, 2008: 4601).

Enerji genel tanımı itibariyle maddenin iş yapabilme yeteneği tanımlanmaktadır. Günlük yaşantıda önemli bir yere sahip olan enerji, birçok aracın kullanılmasında gerekli olan gücü sağlamaktadır. Enerji, günlük yaşamın önemli ihtiyaçlarından biri olarak görülmektedir (Adıyaman, 2012: 2).

Enerjinin elde edildiği kaynaklar, enerji kaynaklarını ifade etmektedir. Günümüz koşullarında farklı birçok enerji kaynağı olmakla birlikte eski dönemlerden şimdiki zamana kadar olan dönemde başta odun, ardından kömür ve buharın enerji olarak kullanıldığı bilinen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009: 149).

Ülkelerin sahip olduğu gereksinimler içerisinde enerji, elde edilmesi zor ve oldukça sınırlı bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji kaynaklarının dünyada ülkelere eşit bir biçimde dağılmadıkları gözlenmektedir. Ortaya çıkan bu tablo ise enerji elde edebilmek için devletler arası rekabetin oluşmasına neden olmaktadır. Enerji ticaretinde bulunan ülkeler enerji piyasasındaki ortalama fiyatı belirlemekte ve böylelikle dünyadaki siyasete ve iktisadi politikaları yönlendirmektedirler (Jansen ve Seebregts, 2009: 3)

Enerji kaynaklarını bazı açılardan kategorize etmek firmalar, enerjiyi yakından izleyenler ve karar vericiler açısından konunun daha anlaşılabilir hale gelmesini sağlarken, bununla birlikte enerji politikalarının düzgün belirlenmesini de daha kolay hale getirmektedir. Enerjinin sınıflandırılmasında gereksinimlere, amaçlara, kaynağın bölgesine, enerjinin kullananlara aktarımındaki arz ve talep uygunluğuna ve enerjinin işleme süreci gibi faktörlere dikkat edilmektedir (Özdemir, 2005: 16).

1.1.1. Birincil Enerji Kaynakları

Enerjinin yapısal olarak olası bir değişim veya dönüşüme uğramadan enerji türüne bağlı olarak direkt olarak elde edildiği biçimde kullanılmasını sürecidir. Direkt olarak elde edildiği biçimde kullanılan bu türdeki kaynaklar; doğal gaz, biyokütle, hidrolik enerji, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi, kömür, jeotermal enerji ve petrol enerjisidir (Koç ve Kaya, 2015: 38).

Farklı enerji türünden dönüştürülmeden kullanılan birincil enerji kaynakları, yenilenemeyen ve yenilenebilir enerji kaynakları olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

1.1.1.1. Yenilenemeyen Enerji Kaynakları

Meydana gelmeleri açısından yenilenme süreleri farklı enerji kaynakları ile kıyaslandığında oldukça zaman gerektiren kaynaklar yenilenmeyen enerji kaynakları ismiyle ifade edilmektedir. Ancak söz konusu kaynakların tüketimleri yapısal olarak yenilenme sürelerine kıyasla oldukça kısa olmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynaklarına nükleer enerji ve fosil yakıtlar örnek olarak sunulabilecektir.

Yenilenemeyen enerji kaynakları içerisinde nükleer enerji yeni bir enerji kaynağı olmakla beraber karbondioksit salınımını düşürmesi, ucuz olması, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma açısından uygun olması, farklı enerji krizleri sebebiyle ortaya çıkan fiyatl dalgalanmalarından etkilenmemesi gibi pozitif etkileri bulunmaktadır. Bu pozitif etkilerin varlığı nükleer enerjinin tercih edilen bir enerji türü olmasını sağlamıştır (Yılmaz, 2012: 43).

Bir başka yenilenemeyen enerji kaynaklarından biri de doğal gazdır. Doğal gaz, genel itibariyle hayvan ve bitki kalıntılarının toprak katmanları içerisinde çok uzun zaman boyunca kalması ve bu doğrultuda bu kalıntıların kimyasal dönüşümüne uğraması ile birlikte oluşmaktadır. Çoğunlukla toprak altında petrolle birlikte gazı karışımı olarak bulunmaktadır. Sıvı formdayken gemilerle, gaz halinde ise borularla taşınarak uzak noktalarda kullanılabilir (Gültekin, 2015: 7). Türkiye’de doğal gaz kullanımının özellikle 1990’lı yıllarla birlikte yaygınlaştığı görülmüştür. Burada ülkemizde doğal gaz enerjisinin tercih edilmesinde hava kirliliğinin önlenmesi arzusunun ön planda olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda ise hidrolik ve kömür enerjisine ayrılan payın giderek azalması söz konusu olmuştur (Erdal, 2011: 193).

Yenilenemeyen enerji kaynakları içerisinde petrol önemli bir yer tutmaktadır. Petrol kendine özgü bir kokusu olan hidrokarbonlardan meydana gelen bir enerji kaynağıdır. Genel itibariyle koyu renkli, sudan yoğun bir kıvamda olmakla birlikte artılmadan çıkarılmaktadır. Artılma olmaksızın yani belli bir işlem görmeksizin de yanıcı niteliğe sahip bir yağ türüdür. Hayvan ve bitki kalıntılarının milyonlarca yıl boyunca yer altında çürümesi ve ardından basınç ve sıcak havanın tesiriyle mineral

yağlara dönüşümü oluşumunda etkili olduğu ifade edilmektedir (Gültekin, 2015: 4; Yılmaz, 2012: 43).

Yenilemeyen enerji kaynaklarından bir diğeri kömürdür. Kömür, bitki parçalarının yeraltında süreç içerisinde tabalaşması ile birlikte kimyasal ve fiziksel değişimle beraber ortaya çıkan koyu renkli, yanıcı ve sert bir yapısı olan enerji kaynağını ifade etmektedir. Dünya genelinde üretimi gerçekleştirilen elektrik enerjisinin %40'ı kömür kullanılarak üretilmektedir. Bununla birlikte kömür yapı taşlarına ayrılması durumunda sanayi de farklı sektörler kapsamında kullanılabilir. Dünya genelinde en fazla bulunan yenilemeyen enerji kaynakları içerisinde kömür yer almaktadır (Thielemann, Schmidt ve Gerling, 2007: 2). Genel itibarıyla iki çeşit kömür türü bulunmaktadır. Bunlar (World Coal Institute, 2005: 2):

- Linyit: Kömürün ilk aşaması olan linyit, esnek malzemeleri ve yumuşak yapısıyla mat bir görünümündedir. Düşük karbon seviyesine sahip olmakla birlikte yüksek nem düzeyini içinde bulundurmaktadır. Bu nedenle enerji düzeyi düşüktür. En geniş kömür rezervini oluşturmaktadır. Yüksek düzeydeki kömürler çoğunlukla siyah camsı parlakta ve daha katı ve kuvvetlidir. İçinde daha çok karbon bulundurmakla birlikte daha az nem bulundurlar. Bu yapıdaki linyitler daha çok enerji ortaya çıkarırlar.
- Antrasit: en üst düzeydeki kömürü ifade etmektedir. Bu açıdan en çok karbon ve enerji yapısına sahiptir. Bu kömür türünün nem oranı oldukça azdır.

1.1.1.2. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Enerji kavramı ve enerji kaynaklarının sürdürülebilirliği günümüzde en önemli konuların başında yer almaktadır. Petrol, kömür gibi yenilenme durumu olmayan enerji kaynaklarının bilinçsiz bir şekilde tüketilmesinin yanı sıra atmosfere ve çevreye vermiş oldukları zararların dikkate alınmasıyla beraber yenilenebilir enerji kaynakları daha önemli bir hale geleme başlamıştır. Yenilenebilir enerji kavramsal olarak ifade etmek gerekirse, doğal çevrede devamlı olarak tekrarlanan enerji akımlarının doğasını

bozmayacak biçimde kullanımı ya da doğanın kendi evrimi dahilinde bir önceki gün ürettiği enerji kaynağını bir sonraki gün aynı mevcut şekilde üretmesi olarak tanımlanmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, hidrolik (su), güneş, rüzgâr, biyokütle, biyogaz, deniz akıntıları ve jeotermal enerji gibi doğal kaynaklar olarak bilinmektedir (Çağlar ve Kubar, 2017: 97; Üstün vd., 2009: 25-26).

En önemli yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan hidrolik enerji, Türkiye’de ve dünyada en çok kullanıma sahip olan enerji kaynakları arasında bulunmaktadır. Hidrolik enerjinin ilk andaki yatırım maliyetleri oldukça yüksek seviyelerde olmasına rağmen hem uzun ömürlü olması hem işletme maliyetlerinin diğer enerji kaynakları üretimine göre daha düşük seviyelerde olması hem de çevre kirliliğine neden olmamasından dolayı diğerlerine göre tercihi daha çoktur (Üstün vd., 2009: 26).

Yenilenebilir enerji kaynaklarının içinde en çok tercih edilenlerden biri de güneş enerjisidir. Günümüze kadar, gelişen teknoloji beraberinde güneş enerjisi sistemleri de gelişerek yaygınlaşmış ve günümüzde önemli bir hale gelmiştir. Bu önemin ortaya çıkmasında güneş enerjisi ile ilgili olarak fotovoltaik (güneş pili) sistemlerde kullanılan güneş hücrelerinin gelişimi ve maliyetlerin minimuma inmesi durumu da katkı sağlamıştır. Bununla beraber baraj inşaatlarında ve elektro-mekanik aksamalarda, yeni teknolojiler kullanılarak verim artırma konusunda araştırmalar bulunmaktadır (Üstün vd., 2009: 26).

Güneş enerjisinin başlıca avantajları şu şekilde sıralanabilir (Çakar vd., 2009: 239):

- Doğrudan güneş enerjisini kullanır.
- Doğal ısıtma ve soğutma sistemleri kullanarak binaların gereksiz ve aşırı ticari tüketimlerini engeller.
- Çevre değerlerini korur ve çevreye verilen zararı minimum seviyeye indirir.
- Doğal ve sağlığa zararsız malzemeler kullanılır.
- Ekonomik olmasıdır.

- Dışa bağımlılığı ortadan kaldırır.

Güneş enerjisinin başlıca dezavantajları ise şu şekildedir (Çakar vd., 2009: 239):

- Işınım talebi gereksinimine göre enerji depolama ihtiyacı vardır.
- Mevsimlere göre güneş ışığı alma sürelerinin değişimi yaşanmaktadır.
- İlk anda yatırım masraflarının maliyetlidir.
- İsteğe bağlı olarak kontrol edilemez bir durumu vardır.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının dünyada çok bulunmaları ve çevre kirliliğine sebep olmamaları, fosil yakıtlardan daha üstün olmalarına neden olmaktadır. Fakat, kesikli olmaları ve ulaşımda henüz işlevli bir şekilde kullanılamamaları bunlardan sağlanan enerjinin başka şekillerde depolanmasını zorunlu kılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarıyla elde edilen enerjiyi hidrojenle depolamak mümkün olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hidrojen yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilebilerek bu kaynaklardan elde edilen enerji hidrojene aktarım sağlanmış olur. Elektrikten daha farklı olarak hidrojen, gerektiği koşulda kullanımı sağlanmak üzere kolay yollarla depolanabilir ve gereksinim olan yerlere kolaylık ile taşınabilir (Unido-Ichet, 2007: 3).

Hidrojen bilinen en basit element olarak karşımıza çıkmakta ve her hidrojen atomu tek bir protondan meydana gelmektedir. Bununla birlikte evrende en fazla bulunan gaz olma unvanını taşımaktadır. Yıldızlar hidrojenden, güneş de hidrojen ve helyum gazlarından meydana gelmektedir. Hidrojen havadan daha hafiftir ve bu sebeple atmosferde yükselmektedir. Bu özelliği sebebiyle de dünyamızda element olarak mevcut değildir. Sadece su, metan (CH₄), kömür, gibi başka bileşiklerin bünyesinde mevcut olmaktadır. Hidrojen, bilindik tüm yakıtlardan en fazla enerjiye sahip olan bir bileşimdir. Normal sıcaklık derecesinde ve basınçta gaz halinde bulunmaktadır (Unido-Ichet, 2007: 3).

Hidrojeni, birincil enerji kaynakları ile karşılaştırıldığı zaman şu farklar görülmektedir (Açıkgöz, 2009: 34):

- Tükenmez olması,

- Yenilenebilir olması,
- Depolanmasının olanaklı olması,
- En az çevre kirliliği oluşturan enerji kaynaklarından biri olması,
- Birincil enerji kaynaklarına bağımlı olmaması,
- Üretiminde en uygun bileşiğin su olması,
- Hidrojenin yüksek alevlenme hızına ve tutuşma aralığına sahip olması,
- Hafif olması,
- Yakıt olarak ideal özelliklerinin olması sebebiyle hidrojen taşıtlar için yakıt olması.

1.1.2. İkincil Enerji Kaynakları

Dönüşüm ve değişim geçirerek tüketime hazır hale getirilen enerji kaynakları, ikincil enerji kaynaklarıdır. Bu kapsamda doğada işlenmemiş olarak yararlanılan birincil enerji kaynağının enerjiye dönüştürülmesi neticesinde meydana gelen enerji türünden bahsedilmektedir. Söz konusu işleme faaliyetinin yapılabilmesi açısından petrol rafinerisi, nükleer ve termik santraller gibi üst düzey teknolojinin kullanıldığı tesisler gerekli olmaktadır.

Günümüzde elektrik enerjisi nükleer enerji ve fosil yakıtlar üzerinden üretilmekle birlikte dalga enerjisi, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG), biokütle, rüzgar, hidroelektrik gibi enerji kaynakları üzerinden de üretilebilmektedir. Petrol elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktaysa bu enerji türü ikincil enerji olarak değerlendirilebilecektir. Kok kömürü, odun kömürü, ham petrol ve diğer benzer ürünler ikincil enerji kaynakları olarak ele alınabilecektir (Erdal, 2011: 78).

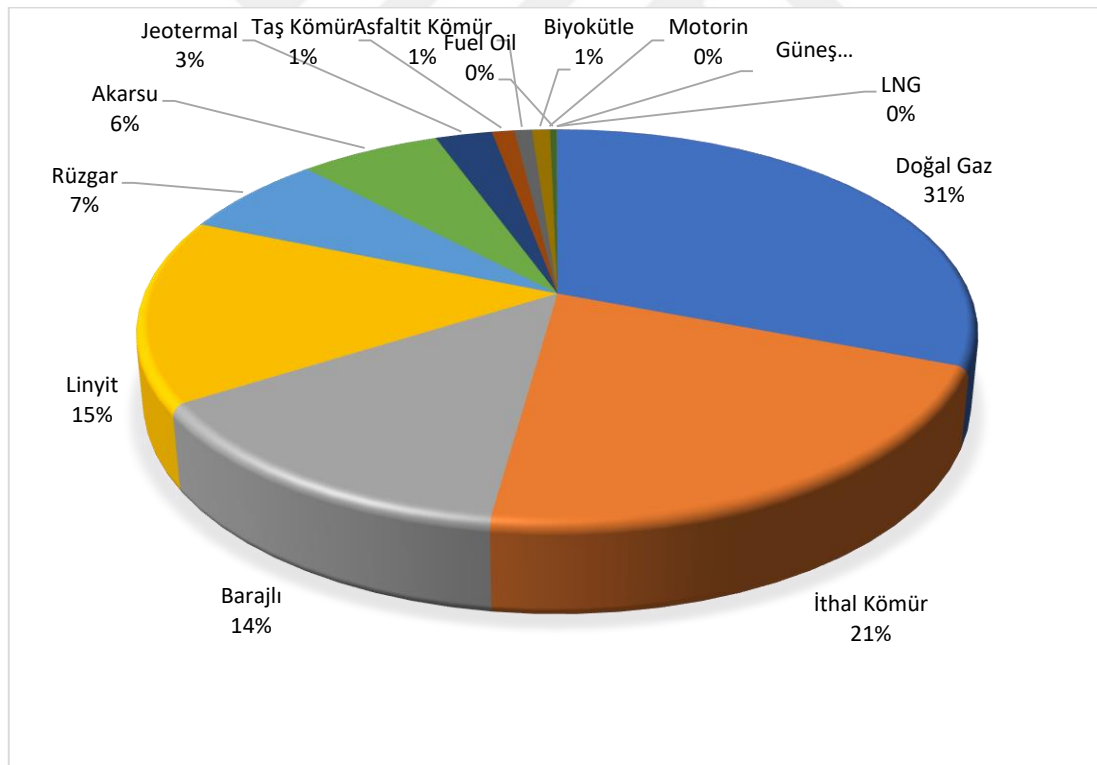
1.2 Türkiye'nin Mevcut Enerji Durumu

Ülkelerin büyümesinde ve kalkınmasında enerji kullanımı vazgeçilmez bir faktör olarak görülmekte ve bu duruö temiz enerji anlayışını daha önemli bir hale getirmektedir. Türkiye'deki rüzgar, güneş, jeotermal ve hidro-enerji potansiyeli sırasıyla 400 milyar Kwh, 500 Mtep/yıl, 31500 MWt ve 216 milyar KWh'tır. Söz konusu potansiyeller bakımından Türkiye dünyada şanslı bölgelerden biri olarak

karşımıza çıkmaktadır. Hidro-enerji, Türkiye’de toplam elektrik enerjisi üretiminde %’de 41lik payı ile hala en yüksek payı olan yenilebilir enerji türlerinden biridir. Özellikle Türkiye’nin bu enerji türünün potansiyelinin %90’ının 2020 yılı ile birlikte kullanmaya başlaması beklenmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde jeotermal enerji kaynaklarıyla 20 megavat elektrik üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu değer 2020 yılıyla birlikte 1000 MGW’a kadar çıkacağı düşünülmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/yenilenebilir-enerji>, Erişim Tarihi: 02.04.2020).

1.2.1. Mevcut Enerji Üretimi

Enerji üretimi kapsamında çeşitli açılardan elektrik enerjisi üretimi önemli yer tutmaktadır. Bu bakımdan Türkiye’de 2018 yılı lisanslı elektrik üretimin kapsamında yararlanılan enerji kaynakları ve bu kaynakların oranları Şekil 1’deki pasta grafiğinde ele alınmıştır.

Şekil 1. Türkiye’nin 2018 Yılı Lisanslı Elektrik Üretim Kaynaklarına Dağılımı (%)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018: 21.

Türkiye’de elektrik üretiminde en fazla doğal gazın kullanıldığı görülmektedir. Bunu ithal kömür, baraj, linyit, rüzgar, akarsu takip etmektedir. Özellikle elektrik üretiminde rüzgar enerjisi gibi yenilenebilir bir enerji türünün kullanılması oldukça önemli bir gelişmedir. Burada rüzgar enerjisinin üretimindeki payının artırılması enerji bağımlılığının azaltılması açısından önemli bir gelişme olacaktır.

Elektrik üretimi kapsamında lisanslı kurumlar önemli hizmetlerde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda lisans kurumların çeşitli enerji kaynaklarından yararlanarak üretmiş oldukları elektrik enerjileri, 2017 ve 2018 yıllarının kıyaslanması doğrultusunda ele alınmıştır.

Tablo 1. Türkiye’de Lisanslı Kurumların Çeşitli Enerji Kaynaklarından Elektrik Enerjisi Üretim Miktarları

Kaynak Türü	2017 Değeri (GWh)	Pay (%)	2018 Değeri (GWh)	Pay (%)	2017-2018 Değişimi (%)
DOĞAL GAZ	108.837,19	37,20	91.227,14	30,88	-16,18
İTHAL KÖMÜR	51.172,22	17,49	62.949,64	21,31	23,02
BARAJLI	41.269,59	14,10	40.961,45	13,86	-0,75
LİNYİT	40.581,02	13,87	45.055,29	15,25	11,03
RÜZGAR	17.859,86	6,10	19.891,37	6,73	11,37
AKARSU	17.124,40	5,85	18.975,98	6,42	10,81
JEOTERMAL	5.969,48	2,04	7.611,58	2,58	27,51
TAŞ KÖMÜR	3.453,87	1,18	3.005,55	1,02	-12,98
ASFALTİT KÖMÜR	2.394,64	0,82	2.328,50	0,79	-2,76
BİYOKÜTLE	1.939,72	0,66	2.410,00	0,82	24,24
MOTORİN	1.008,83	0,34	0,98	0,00	-99,90
FUEL OİL	957,86	0,33	957,98	0,32	0,01
GÜNEŞ	24,56	0,01	65,56	0,02	166,97
LNG	2,20	0,00	1,12	0,00	-48,83
Genel Toplam	292.595,42	100,00	295.442,15	100,00	0,97

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018: iii.

Tablo 1’de görüldüğü gibi elektrik enerjisi üretiminde en çok paya doğal gaz sahiptir. Ancak elektrik üretiminde doğal gazın payının 2018 yılında 2017 göre %16,18 oranında azaldığı görülmektedir. Bu azalmanın güneş, ithal kömür, jeotermal, linyit, akarsu ve biyokütle enerji türlerinden telafi edildiği görülmüştür. Özellikle güneş enerjisinden elektrik enerjisi üretimin oldukça artış gösterdiği görülmektedir. Güneş enerjisinin yenilenebilir enerji türü olduğu düşünüldüğünde ortaya çıkan bu tablo oldukça pozitif bir gelişmedir.

Doğal gazın gerek elektrik üretiminde gerekse başlı başına önemli bir enerji kaynağı olduğu açıktır. Bu açıdan Türkiye’nin doğal üretimi, ithalatı, ihracatı değerlerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

Tablo 2. Türkiye’nin Yıllara Göre Doğal Gaz İthalat, Üretim ve İhracat Değerleri (milyon Sm³)

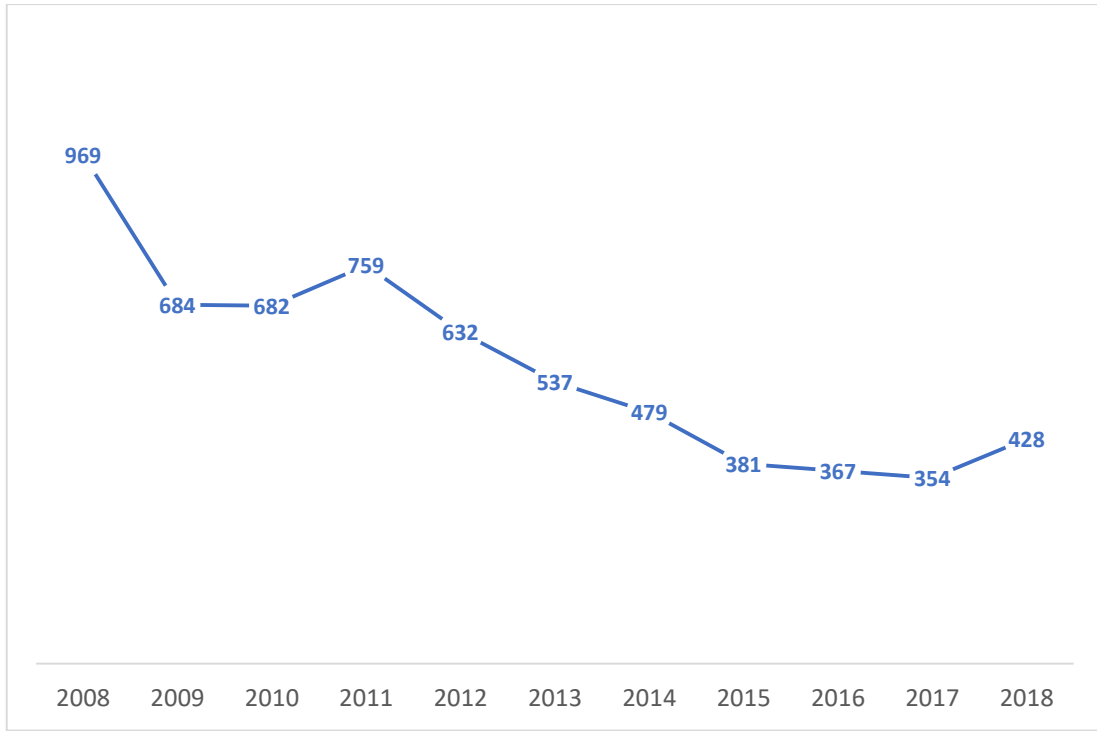
	2015	2016	2017	2018	Değişim % (2017- 2018)
İthalat	48427,08	46352,17	55249,95	50360,58	-8,85
Üretim	381,37	367,28	354,15	428,17	20,9
İhracat	623,94	674,68	630,67	673,29	6,76

Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu 2018: X.

Tablo 2’de görüldüğü gibi Türkiye doğal gazını ithal etmek durumunda kalmaktadır. Ancak 2017 yılından 2018 yılına geçildiğinde doğal gaz ithalatının %8,85 daraldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Türkiye’de yeterli doğal üretimi olmasada 2017’den 2018 yılına geçildiğinde doğal gaz üretiminin %20,9 arttığı gözlemlenmiştir. Bunun önemli bir gelişme olduğu açıktır. Ancak Türkiye’nin sahip

olduğu kaynaklar içerisinde doğal gazın oldukça sınırlı olması burada üretimin de oldukça sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin doğal gaz üretimi yıllara göre Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2'deki grafikte de görüldüğü gibi Türkiye'nin 2008 yılı sonrasında doğal gaz üretiminin yıllar içerisinde düştüğü görülmektedir. Bu düşüşte doğal gazın Türkiye içinde oldukça sınırlı miktarda olmasının da etkilerinin olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'nin Yıllara Göre Doğal Gaz Üretimi

Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu 2018: 2.

Türkiye'nin doğal gaz üretiminin oldukça sınırlı olması Türkiye'yi ithalata yönlendirmektedir. Bu açıdan Tablo 3'de Türkiye'nin doğal gaz ithalatı yaptığı ülkeler ve bu ülkelerden yapılan ithalat miktarları gösterilmektedir.

Tablo 3. Türkiye'nin Doğal Gaz İthalatı Yaptığı Ülkeler ve Bu Ülkelerden Yapılan İthalat Miktarları

İthalat Yapılan Ülkeler	İthalat Miktarı (milyon Sm³)
Rusya	23642
İran	7863
Azerbaycan	7527
Cezayir	4521
Nijerya	1668
Spot LNG	5140
Toplam	50361

Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu 2018: IX

2018 yılı itibariyle Türkiye'nin en fazla doğal gaz ithalatı yaptığı ülkenin Rusya olduğu görülmektedir. Rusya'yı İran ve Azerbaycan izlemektedir. Dikkat edilirse ithal edilen doğalgazın neredeyse yarısına yakını Rusya'dan sağlanmaktadır. Bu açıdan Rusya Türkiye açısından önemli tedarikçilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Enerji kaynakları arasında önem arz eden bir diğer kaynak, petrol ve petrol ürünleridir. Yapısal olarak Türkiye'de petrol sınırlı miktarda bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye yaptığı ithallatlarla birlikte petrol ürünlerinin üretimini gerçekleştirebilmektedir. Tablo 4'de Türkiye'nin 2017 ve 2018 yıllarında yaptığı petrol ve petrol ürünleri ithalatı değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 4. Türkiye'nin 2017 ve 2018 Yıllarında Yaptığı Petrol Ürünleri İthalatı

	2017		2018		Değişim (%)
	Miktar (Ton)	Pay (%)	Miktar (Ton)	Pay (%)	
Ham Petrol	25.766.549,208	60,41	20.970.669,254	54,17	-18,61
Motorin Türleri	13.455.722,864	31,55	13.749.186,751	35,52	2,18
Fuel Oil Türleri	828.758,286	1,94	553.552,338	1,43	-33,21
Havacılık Yakıtları	196.906,154	0,46	481.734,191	1,24	144,65
Denizcilik Yakıtları	1.210,888	0,003	10.254,421	0,03	746,85
Diğer Ürünler	2.404.283,193	5,64	2.946.057,563	7,61	22,53
Toplam	42.653.430,593	100	38.711.454,518	100	-9,24

Kaynak: EPDK, Petrol Piyasası Sektör Raporu 2018: IX.

Türkiye'nin petrol ürünleri kapsamında en fazla ithalatını yaptığı ürün ham petroldür. 2018 yılında 2017 yılına kıyasla %18,61 daha az ham petrol ithalatında bulunduğu görülmüştür. Ham petrolü ise motorin takip etmektedir. 2017'ine kıyasla 2018 yılında %2,18 daha fazla motorin ithalatında bulunduğu görülmektedir. Diğer ürünler kategorisindeki ürünlerinde oldukça fazla ithal edildiği görülmekte ve bu ürünlerin 2017 yılına kıyasla %22 daha fazla ithal edildikleri görülmüştür. Fuel oil ithalatı yapıldığı da görülmekte ancak bu ithalatın 2017 yılına kıyasla %33,21 azaldığı görülmektedir. Fakat miktar olarak çok fazla olmasa da oransal olarak havacılık ve denizcilik yakıtlarının sırasıyla %144,65 ve %746,85 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye'deki petrol piyasasının genel görünümü Tablo 5'de gösterildiği gibidir.

Tablo 5.Türkiye'deki Petrol Piyasasının Genel Görünümü

Ürün Türü	Üretim				İthalat			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Benzin Türleri	5.113.058	5.101.861	5.360.216	4.684.112	-	-	-	-
Motorin Türleri	8.509.777	9.582.347	10.395.069	9.292.051	11.891.847	12.381.766	13.455.723	13.749.187
Fuel Oil Türleri	547.712	-305.850	-72.009	61.205	919.709	1.163.616	828.758	553.552
Havacılık Yakıtları	5.024.287	4.486.633	4.837.246	4.786.244	166.296	341.285	196.906	481.734
Denizcilik Yakıtları	2.344.697	2.346.900	2.154.285	1.766.077	75.954	14.699	1.211	10.254
Gazyağı	57.820	11.728	4.163	3.884	-	-	-	-
Diğer Ürünler	6.267.448	7.507.583	6.258.144	4.408.714	1.512.096	1.215.482	2.404.283	2.946.058
Toplam	27.864.799	28.731.203	28.937.115	25.002.287	14.565.902	15.116.847	16.886.881	17.740.785

Kaynak: EPDK, Petrol Piyasası Sektör Raporu 2018: IX.

Türkiye'nin benzin türleri üretiminin 2015 yılından 2018 yılına gelindiğinde bir düşüş yaşandığı, motorin türlerinin dalgalı seyir izlediği, havacılık yakıt üretiminin azaldığı, benzer biçimde denizcilik yakıt üretiminin azaldığı, gazyağı üretiminin düştüğü, diğer ürünlerin üretimlerinin düştüğü ve bunlara bağlı olarak genel üretim düzeyinin azaldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu bu etkinin ise petrol ürünlerinin ithalatına olan ilginin artmasına neden olduğu ve bunun petrol ürünlerinin ithalatının artmasına sebep olduğu açıkça göstermektedir.

1.2.2. Mevcut Enerji Kullanımı

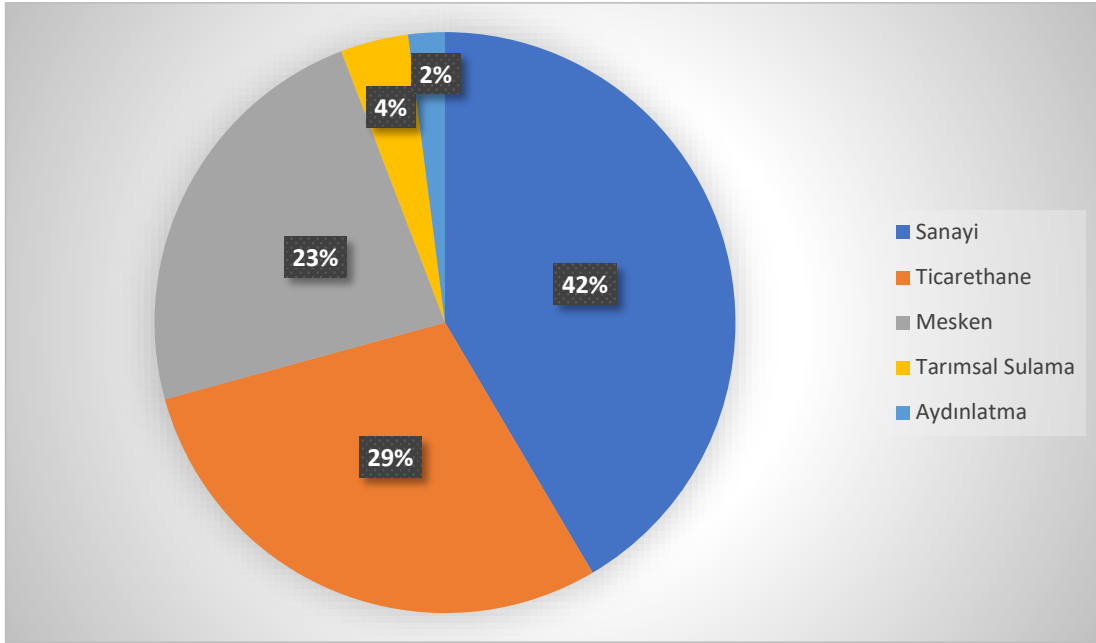
Türkiye'nin artan nüfusu ile birlikte yeni kurum ve işletmenin varlığı, Türkiye'nin enerjiye duyduğu gereksinimi giderek artmaktadır. Aşağıda Türkiye'nin faturalanan elektrik enerjisi tüketimi değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 6. Türkiye'nin Faturalan Elektrik Tüketim Değerleri (MWh)

	2017	2018
Abone	100.453.708,65	164.433.299,95
Serbest Tüketici	125.259.819,48	69.176.729,59
Genel Toplam	225.713.528,13	233.610.029,54

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018: IV

2017 yılında abonelerin kullanmış olduğu elektrik enerjisi 100 milyon MWh civarındayken 2018 yılına gelindiğinde bu değer 164 milyon civarına çıkmıştır. Bu açıdan abonelerin kullandığı elektrik miktarının %64 civarında artı gösterdiğini ifade edebilmek mümkün olmaktadır. Serbest tüketici 2017 yılında 125 milyon MWh civarında elektrik enerjisi tüketirken 2018 yılında bu değer yaklaşık 69 milyon 69 milyon MWh düştüğü görülmektedir. Bu açıdan serbest tüketicinin kullandığı elektrik miktarının yaklaşık yarısına düştüğünü söylemek mümkündür. 2018 yılı elektrik tüketiminin tüketici türlerine göre dağılımları Şekil 3'de gösterildiği gibidir.

Şekil 3. 2018 Faturalan Elektrik Tüketiminin Tüketici Türüne Göre Dağılımları (%)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018: 42

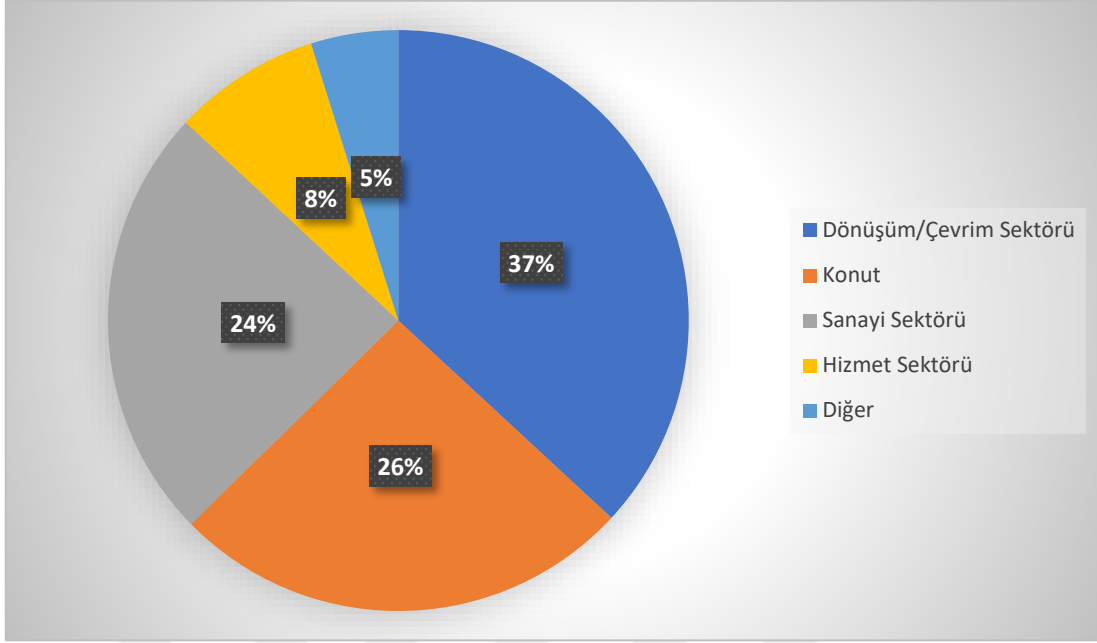
2018 yılında elektrik tüketiminin %41,52'si sanayide kullanılmıştır. Bunu %29,23 ile ticarethane, %23,45 ile mesken, %3,77 ile tarımsal sulama ve %2,04 ile aydınlatmanın izlediği görülmektedir. Üretimde elektrik enerjisinin önemli bir girdi olduğu bilinen bir gerçektir. Burada elektrik tüketiminin %42'ye yakınının sanayi de kullanılması da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye'nin önemli düzeyde tüketimi gerçekleştirdiği enerji kaynaklarından bir diğeri doğal gazdır. Tablo 7'de Türkiye'nin doğal gaz tüketimi değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 7. Yıllara Göre Türkiye'nin Doğal Gaz Tüketimi (milyon Sm3)

Yıllar	Tüketim
2009	35219
2010	37411
2011	43697
2012	45242
2013	45918
2014	48717
2015	47999
2016	46395
2017	53857
2018	49329
Değişim % (2017-2018)	-8,41

Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu 2018: 55.

Tablo 7 incelendiğinde Türkiye'nin doğal gaz tüketiminin 2009 yılından 2018 yılına kadar dönemde giderek artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Ancak bu süreçte 2017 yılına kıyasla 2018'de doğal gaz tüketiminin %8,41 oranında azaldığı görülmektedir. Şekil 4'de ise 2018 yılında tüketilen doğal gazın sektörlere göre dağılımları gösterilmiştir.

Şekil 4. 2018 Yılında Tüketilen Doğal Gazın Sektörlere Göre Dağılımları

Kaynak: EPDK, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu 2018: 55.

Türkiye'nin 2018 yılında doğal gazın en fazla dönüşüm/çevrim sektöründe kullanıldığı, bunu konut kullanımının izlediği, ardından sanayi sektörü, hizmet sektörü ve diğer alanların geldiği gözlemlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

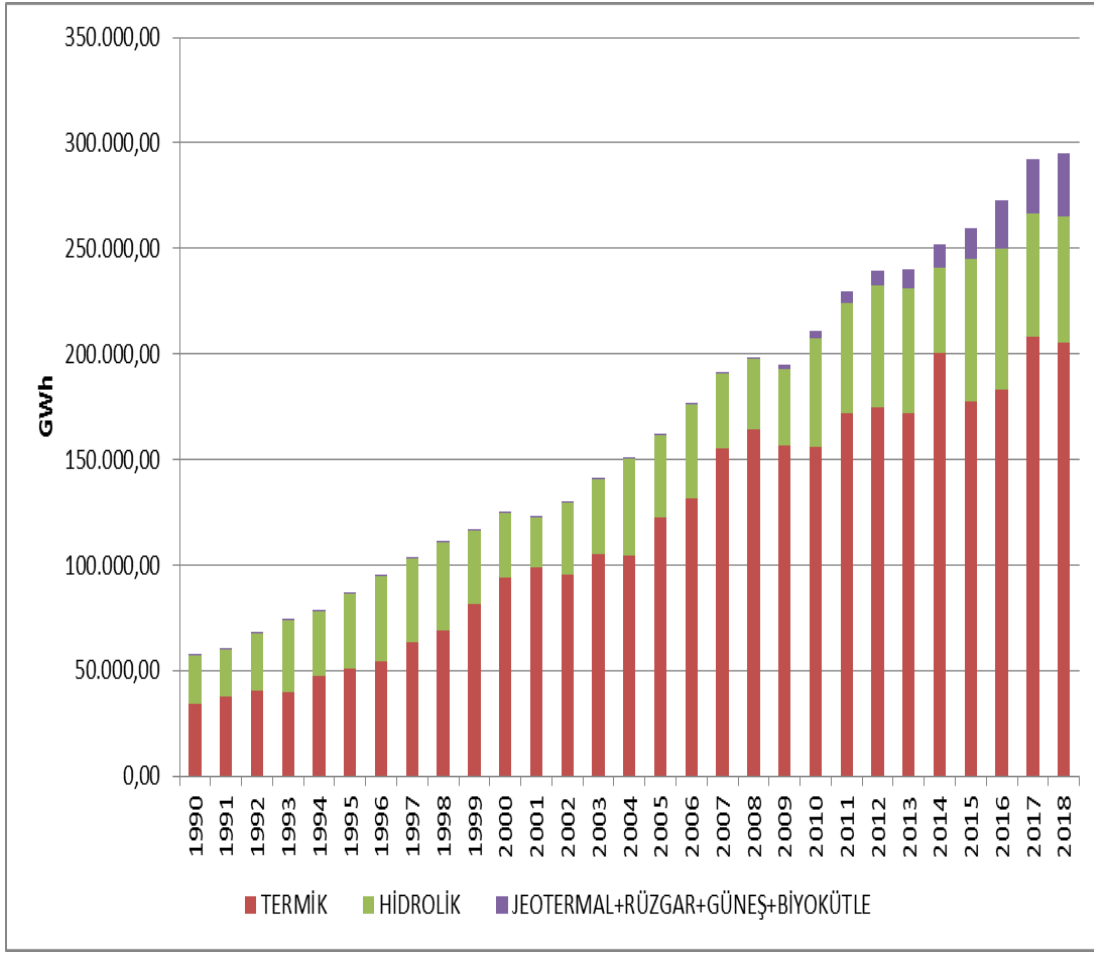
TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKALARI

2.1.Enerji Üretiminde Kaynakların Dağılımı

Türkiye’de enerji kaynaklarının dağılımları genel anlamda yenilenebilir enerji türleri ile fosil kaynaklar üzerinden iki grup altında ele alındığını ifade edebilmek mümkündür. Ülkemizde yer alan fosil kaynaklar petrol, kömür, gaz gibi tüketimi gerçekleştirilen kaynaklar olmaktadır. Ancak Türkiye’de linyit kömür dışında ifade edilen diğer kaynaklar yeterince bulunmamaktadır. Bunun dışında yenilenebilir enerji kaynakları kapsamında yer alan jeotermal enerji, biyokütle, hidrolik enerji, rüzgar enerjisi ve güneş enerjisi ile ilgili önemli potansiyeli olan Türkiye’de bu enerji kaynaklarının kullanılması açısından farklı çalışmalar yürütüldüğü gözlenmektedir (Yılmaz, 2012: 44). Türkiye’de enerji üretilmesi kapsamında farklı enerji kaynaklarına başvurulduğu gözlemlenmektedir. Elektrik üretimi açısından yararlanılan enerji kaynaklarının şu şekilde sayılması mümkündür (Uyar, 2017):

- Termik kaynaklar: Bitümlü şistler, asfaltit, biyomas, doğal gaz, petrol ve kömür kullanılmaktadır.
- Hidrolik kaynaklar: Türkiye’de öncelikli olarak akarsuların sahip olduğu enerji potansiyelinden yararlanılmaktadır. Ülkemizde önemli bir yerel kaynak özelliğindedir.
- Nükleer kaynaklar: Bu enerji türü ısı enerjisinin elektrik enerjisi üretilmesi adına kullanılmasını temin etmektedir.
- Jeotermal, güneş ve rüzgar enerjisi gibi türler.

Günümüzde birincil enerji tüketiminin neredeyse %35’i doğal gaz temin edilmekteyken %7’si hidroelektrik santrallerden, %28,5’i kömürden, %27’si kömürde ve %2,5’u ise farklı yenilenebilir enerji kaynaklarından temin edilmektedir. Bununla birlikte kullanılan kömür ve doğalgazın önemli bir kısmı farklı ülkelerden yapılan ithalata bağlı olarak temin edilmektedir (BOTAŞ, 2016). Şekil 5’de yıllara göre lisanslı elektrik üretiminin kaynaklara dağılmış biçimdeki gelişimi gözlenmektedir.

Şekil 5. Yıllara Göre Lisanslı Elektrik Üretiminin Kaynaklara Dağılmış Olarak Gelişimi

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018: 21.

1990 yıllarda jeotermal, rüzgar, güneş ve biyokütle türlerinden elektrik enerjisi üretimi yapılmadığı görülmektedir. Bu tür enerji türlerinin elektrik enerjisi üretimi kapsamında 2009 yılı sonrasında kullanılmaya başladığı görülmektedir. Bununla birlikte burada termik ve hidrolik enerjilerin kullanımının yıllar içinde geliştiği özellikle burada termik enerjinin hızlı geliştiği görülmektedir. Ülkemizde genel itibariyle elektrik enerji üretiminde termik enerji kullanımının tercih edildiği görülmektedir.

2.2 Enerji Politikasının Tanımı

Genel anlamda enerji politikası, devletlerin enerji gereksinimlerine ve üretimlerine uygun bir biçimde belirledikleri ve uygulamaya koydukları farklı yöntemler olarak ele alınabilecektir. Bu politikalar kısa ve uzun vadeli olarak ele alınacak olursa; enerji, teknoloji ve ekonomi konuları kapsamında kararların alındığı, uzun dönem açısından değerlendirildiğinde planlama süreçlerini kapsarken, kısa vadede değerlendirildiğinde talep-arz yönetim sürecini içeren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayraç, 2009: 118). Devletlerin enerji politikaları, enerji üretimleri, enerji gereksinimleri, teknolojide ortaya çıkan gelişmeler ve uyuşan nitelikler kapsamından biçimlenmiş durumda olmaktadır. Günümüz şartlarında genel itibariyle yenilenebilir enerjiye yönelik politikaların daha fazla ön planda olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2012: 44).

Ülkemizde üretim kapsamında önem arz eden enerji kaynaklarının kullanımıyla ilgili önemli politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte enerji talebi ve arzına bağlı olarak ekonomik faydayı maksimize edecek tedbirlerin alınarak, geliştirilecek politikaların da buna bağlı üretilmesi Türkiye'nin iktisadi gelişimi açısından son derece önemli olacaktır.

Gereksinim duyulan enerjinin ne tür kaynaktan temin edileceği ve kullanım düzeylerinin ne olacağı devletlerin enerji politikalarının temel konusunu meydana getirmektedir. Devletlerin söz konusu politikalarını uygularken yararlandıkları kaynakların çevre problemlerine de neden olmaması ayrıca önemli bir konu olmaktadır.

Pazar şartlarında pay sahibi olmayı arzu eden ve pay sahibi olan devletler, enerji politikası ile talep fazlalığını karşılayabilmek adına enerji devamlılığını sağlamaya çalışmaktadır. Kaynakları talebe direkt olarak yeterli düzeyde transfer edilebilmesi ile transfer sırasındaki güvenilirliği temin edilmesi, tüketici ve üretici bakımından maliyet ve girdi-çıktı fiyatlarının uygunluğu politikanın önemini açığa çıkarmaktadır. Ayrıca talebe bağlı olarak kaynak çeşitliliğinin fazlaştırılması ve

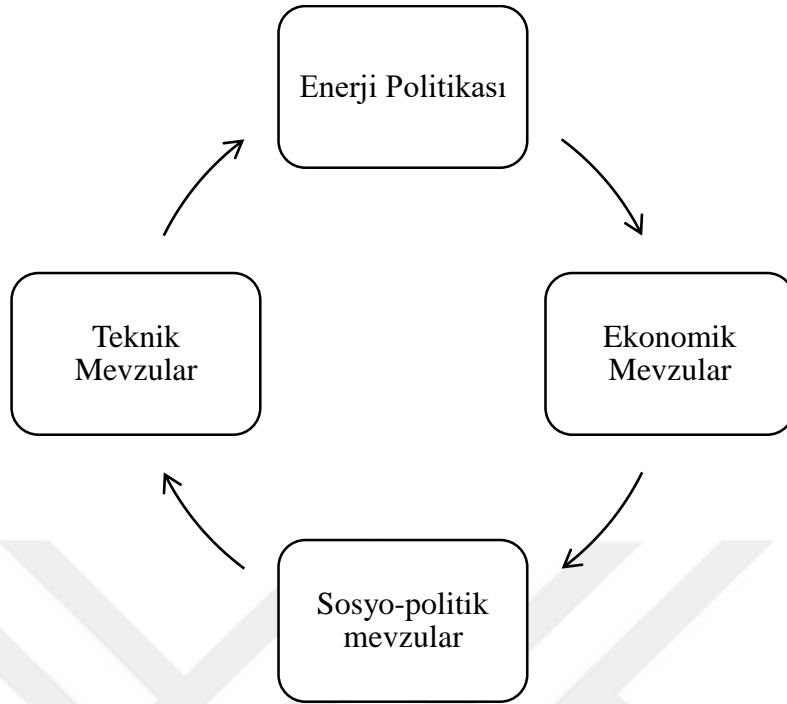
risk potansiyellerini engelleyebilmek için kısa ya da orta dönemde bu konuda uzman bireyler tarafından oluşturulan enerji politikalarına gereksinim duyulmaktadır.

İktisadi bakımdan devletlerin ana girdi olarak yararlandıkları enerji, eskiden günümüze kadar süreçte, ekonomik ve siyasi olarak mücadelelerin verildiği bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin gelişim kaydetmesinde yarar sağlayan enerji, devletlerin kalkınma planları kapsamında da ayrı öneme sahiptir. Bu yönüyle gelişmekte olan ülkelerde sürekliliğin sağlanması açısından enerji, kalkınma planlarının önemli bir etmeni olarak ele alınmaktadır (Bahar, 2005: 3).

Amaçlanan ve erişilen politikanın yararını sürdürebilmek için gerekli yatırım harcamalarını yapmaktan uzak durulmamalıdır. Bununla birlikte yapılması gereken inovasyonların yerine getirelerek uygulamaya konulması ve planlanan politikayla sürecin desteklenmesi gerekmektedir (Bozkurt, 2008:5).

Enerji politikaları meydana getirilirken, sosyo-politik, teknik ve ekonomik konuların birbirleriyle olan ilişkileri ön planda tutulmak durumundadır. Enerji politikalarıyla ilgili karar alan kesimler, maliyeti en düşük seçeneği tercih ederken bu tercihin teknolojik açıdan yerine getirilebilme olanağını incelemeli ve elde edilen kararın dış politika ile ülkeyi bireyleri ne ölçüde etkilediğini ele almalıdır (Şensöğüt, 2004: 7).

Şekil 6'da enerji politikalarının meydana gelme süreci yer almaktadır. Buna göre enerji politikalarının oluşumunda ekonomik, sosyo-politik ve teknik mevzuat önem kazanmaktadır.

Şekil 6. Enerji Politikalarının Meydana Gelme Süreci

Kaynak: Şensöğüt, 2004: 7.

2.3. Türkiye’de Enerji Politikaları

Türkiye’nin günümüzdeki enerji politikalarının incelenmesinden öncesinde geçmişteki politikalarının da gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan Tablo 8’de Türkiye’nin enerji politikasının tarihsel süreci ele alınmıştır.

Tablo 8. Türkiye’de Enerji Politikasının Gelişim Süreci

Dönemler	Yapılan Uygulamalar
1923-1933	Başta iktisat kongresinde önemli kararlar alındığı gözlemlenmiştir. Elektrik üretiminin yükseltilmesine yönelik pek fazla karar alınmadığı görülmektedir.
1933-1950	Liberal ekonomi uygulamaları ve politikaları yerine devletçilik ilkesine geçiş yaptığı görülmektedir. Enerji sektöründeki yabancı sermayeli şirketlerin alınarak bunların devletleştirildikleri görülmüştür.
1950-1960	Devletçilik ilkesinden yeniden liberal politikalara yeniden geri dönmeye başladığı gözlenmiştir. Enerji sektörüne de farklı yatırımların yapıldığı görülmüştür.

Kaynak: Mutluer, 1998: 184-186

Kentleşme, nüfus artışı, sanayileşme, artan teknoloji ve gelişen teknolojiye bağlı olarak Türkiye’deki enerji tüketimi her geçen gün artmaktadır. Enerjideki yoğun rekabet şartlarının oluşması ile birlikte enerji elde edilmesine yönelik kaynaklara olan gereksinimin artmasını durumunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de enerjinin büyük bir bölümü kamu kesimi tarafından temin edilmektedir. Özellikle 1963 yılında enerji kapsamında planlı döneme geçiş yapılması ile birlikte enerji yatırımlarında kamunun payı giderek yükselmiştir. Enerji gereksinimi tam olarak sağlanamadığında ise ithalat yapılmıştır.

Türkiye’deki enerji ihtiyacının sadece yaklaşık %26’sı yerli kaynaklar üzerinden temin edilebilmektedir. Bu durum Türkiye’nin enerji de kendi kendine

yetemediğini açık açık göstermektedir. Türkiye’de en çok kullanılmakta olan enerji kaynakları petrol ve farklı petrol ürünleridir. 2018 yılı içinde enerji üretiminin %2,5 jeotermal enerjiden, %6,6’sı rüzgarlardan %29,8’i doğalgazdan, %37,3 kömürden ve %1,4’ü de diğer farklı kaynaklardan elde edilmiştir (<https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik,2020>, Erişim Tarihi: 05.04.2020).

Türkiye enerji de önemli düzeyde dışa bağımlı olmakla birlikte özellikle doğal gaz temininde %65 dolaylarında Rusya’ya bağımlıdır. Ortaya çıkan bu tablo ise enerji güvenliğinin tehlikeye girmesine neden olmaktadır (Ulutaş, 2008: 11). Enerji arzı, enerji çeşitlendirme, sürdürülebilir enerjinin gelişimi, enerjinin verimli kullanılması, yenilenebilir katkı, enerji arzında düşük enerji ithalatı, enerji arzında uygun maliyet, ekonomik, sosyal ve asgari gereksinimler için sürdürülebilir ve yeterli katkı, yeterli yatırım finansmanı gibi konuların tam olarak temin edilmesi önemlidir. Bu açıdan enerji güvenliği sürdürülebilirlik açısından temel faktördür (Öztürk, Sözdemir, Ülger, 2013:76). Enerji ihtiyacı 1990’lı yıllara kadar olan süreç içerisinde kömür benzeri yerli kaynaklar üzerinden temin edilirken ilerleyen dönemlerde petrol, doğal gaz gibi kaynaklardan daha az maliyetli enerji temin edilmesi sebebiyle bunlardan karşılınmaya başlanmıştır. Bu durumda bu kaynakların temininde ise ithalata başvurulmaya başlanmıştır.

Günümüz küresel jeopolitik ortamında, enerji kaynaklarının ve enerji güzergâhlarının denetimi ve kontrolü büyük güçler arasında büyük mücadelelere yol açmıştır. Yeniden şekillenmekte olan ABD karşısında Çin, Rusya ve Hindistan yükselen güçler olarak dünyayı yeni bir şekillendirmeye sürüklemektedir. Enerji zengini Orta Asya, Orta Doğu ve Kafkasya coğrafyaların da Soğuk Savaş’ın bitmesi ile oluşan güç boşlukları, ABD’nin jeostratejik hamlelerine rağmen henüz doldurulamamıştır ve bu bölgelerde jeopolitik dengeler henüz oluşmamıştır. Türkiye enerji kaynaklarına ve güzergâhlarına yakın bir konumdadır. Doğu-Batı, Kuzey-Güney istikametlerinde enerji güzergâhı oluşturma yeteneğiyle Türkiye’nin önemi, küresel ve bölgesel jeopolitik içinde giderek artmaktadır. Bakü-Tiflis- Ceyhan boru hattı ve doğu ile güney yönünde yapılması düşünülen diğer boru hatları, yaşamsal değeri olan bir enerji köprüsü oluşturarak ve küresel enerji güvenliğine büyük bir katkı

sağlayarak Türkiye'nin jeostratejik önemini arttıracaktır. Türkiye'nin güvenlik ve refah çıkarları nedeni ile Güney Kafkasya ve Türkiye-Azerbaycan ilişkileri özel bir önem ve değer kazanmıştır. Türkiye'nin güvenliğinin ağırlık merkezi Batı'dan Doğu'ya kaymıştır. Çünkü enerji kaynakları Doğu'da yoğunlaşmış ve jeopolitik güç merkezleri Doğu'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Geleceğin ekonomik zenginlikleri ve pazarları da Doğu'dadır (Eslen, 2008). ABD'nin Avrasya doğusunda oluşması muhtemel Çin-Rus-Hint ortaklığına karşı Orta Doğu ve Orta Asya'da uyguladığı politikalar Türkiye'nin uzun dönemli çıkarları ile örtüşmektedir. Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu ve Orta Asya, Türkiye'nin jeostratejik ufkudur ve stratejik ilgi alanlarıdır. Bu sebeple ABD ile işbirliği Türkiye için önemlidir. Türkiye Soğuk Savaş sonrası oluşan ve istikrarsız olan Balkanlar, Kafkaslar, Doğu Avrupa, Orta Doğu, Orta Asya bölgelerinin olumlu ve olumsuz etkilerine en fazla maruz kalan ülkedir (İlhan, 2004). Dolayısıyla Türkiye, küresel arenadaki büyük güçlerin çekişmesinde siyasi ve ekonomik açıdan yerini sağlamlaştırmak ve etkin rol almak zorundadır.

Son kırk yılda Türkiye'de enerji üretiminin ve tüketiminin gelişim sürecine baktığımızda, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin beraberinde arttığı görülmüştür. Enerji sektörüne bakıldığında üretimin büyük çoğunluğunun kamu kesimi tarafından üstlendiği görülürken özellikle planlı dönemde kamunun sektörünün enerji sektörüne yapmış olduğu yatırımların önemli düzeldede payı olduğu görülmektedir. Üretildiğinde talebi karşılamadığı görülen enerji kaynakları, ithalat ile karşılanarak tüketime sunulmuştur. Türkiye, enerji ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu daha çok fosil yakıtlardan sağlamak ve elektrik enerjisi üretiminin yüzde 26'sı hidrolik, yüzde 74'ü ise fosil kaynaklardan gerçekleşmektedir (Dündar ve Arıkan, 2003:176). Bunun dışında İleri Teknoloji Projeleri Destek Programı açısından Türkiye'nin temel enerji stratejileri ve politikalarının şu şekilde ifade edilmesi mümkündür (İTEP, 2010):

- Doğal gaz ve petrol kaynaklarının saklanması ve bu kaynaklarla ilgili teknolojilerin geliştirilmesi,
- Türkiye'deki var olan potansiyel kaynakların çeşitliliğinin artırılması ve çoğaltılması,

- Enerji ithalatına bağımlılığın azaltılmasını sağlamak maksadıyla yerli kaynak türlerinin etkin biçimde kullanılması bakımından gerekli faaliyetlerin yerine getirilmesi,
- Teknolojik değişikliklere adapte olarak söz konusu teknolojiler kullanarak yerli kaynakların enerji üretimine daha çok dahil edilmesini sağlanması,
- Türkiye'nin jeopolitik durumu sebebiyle sahip olduğu avantajdan üst düzeyde yararlanılması,
- Enerjiye yönelik talebin verimli ve etkin şekilde kullanılmasını temin edilmesi,
- Kaynak yönünden zengiliği olan ülkelerden sağlanacak olan kaynakların (doğal gaz ve petrol gibi) piyasamıza dahil edilmesi kapsamında tüm kolaylıkların temin edilmesi,
- Rekabet ve şeffaflık ilkelerinin enerji piyasası kapsamında aktif olarak kullanılması,
- Bölgeler kapsamında yürütülecek değerlendirme ve programlara dahil olarak sürecin makul bir düzeyde ilerleme kaydetsini temin etmek,
- Politika süreci kapsamında çevre etmenini ön planda tutarak programlar geliştirmektir.

Türkiye'nin büyüyen bir tüketici konumunda olması ve bölgesel enerji merkezi konumunda bulunması nedeniyle dünya enerji piyasalarında önemli bir yere sahiptir. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıllık süreç boyunca enerji kullanımı yıllık %4,5 oranında artmaya devam edecektir. Bu doğrultuda Türkiye'nin enerji kullanımının konvansiyonel kaynaklardan karşılanması mümkün görünmemektedir. Türkiye'nin enerji tüketiminin %90'ının petrol, kömür ve doğalgazdan karşılanması nedeniyle, Türkiye enerji konusunda dışa bağımlıdır (www.enerji.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.04.2020).

Yenilenebilir enerji kaynaklarına artan eğilim tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artmaktadır. Enerji ihtiyacının karşılanması ve temiz çevre yaklaşımı anlayışı kapsamında bütünleşmiş yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik artmıştır.

Bu doğrultuda Türkiye'nin enerji politikası, “sınırlı sayıda olan doğal kaynakları daha akılcı düzeyde kullanarak, çevre ve insan sağlığına olması olağan olumsuz etkileri en aza indirmek, yeni kaynaklara ek olarak yeni teknolojiler sayesinde enerjiyi çeşitlendirmek, alternatif enerji kaynaklarını en faydalı şekilde kullanıma sunarak ülkenin kalkınması ve refah düzeyini artırmasını da sağlarken daha temiz, daha güvenli, daha maliyetli ve ticari açıdan ulaşılabilir ve sürdürülebilir enerji arzını sağlamak” şeklinde belirlenmiştir (www.enerji.gov.tr, Erişim Tarihi: 02.05.2020).

Türkiye’de 2023 yılına yönelik koyulan yenilenebilir enerji ile arz güvenliğine dair hedefler şu şekilde ifade edilebilir:

- Bilinmekte olan taşkömürü ve linyit kaynaklarının hepsinin elektrik üretiminin kullanılması,
- Temel olarak iki tane nükleer santrali biriminin faaliyete sokulması ve 3. Nükleer santralin inşasının yapılması,
- Elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının oranının %30’a yükseltilmesi,
- İktisadi ve teknik biçimde ele alınabilecek hidroelektrik potansiyelinin hepsinin elektrik üretimi kapsamında kullanılması,
- Rüzgar enerjisi kapsamında kurulmuş olan gücün 20 bin MGW’a yükseltilmesi,
- Elektrik enerjisi kapsamında kurulmuş olan güç düzeyinin 110 bin MGW’ın üstüne yükseltilmesi,
- Tüm elektrik üretiminin ise 414 milyar KWh’ye artırılmasıdır.

2015 ile 2019 Dönemş Stratejik Planı kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 8 stratejik tema ve söz konusu temaları gerçekleştirebilmek amacıyla 16 madde ortaya koymuştur (<http://www.enerji.gov.tr/2020>, Erişim Tarihi: 05.05.2020):

Enerjide Arz Güvenliği konuları;

- Kuvvetli ve güvenilir enerji altyapı sistemi
- Kaynak çeşitliği kapsamında en uygun düzey
- Metot olarak etkin talep metodundan yararlanma

Enerji Tasarrufu ve Enerji Verimliliği;

- Türkiye'nin enerjisini en verimli bir biçimde kullanması
- Enerji tasarrufu ve verimliliği açısından gelişmiş kapasite düzeyi

İyi Paydaş ve Yönetişim Etkileşimi;

- Bakanlığın kurumsal kapasitenin kuvvetli olması
- Bakanlığın bilgi teknolojilerinden etkin bir şekilde yararlanması
- Bakanlığın koordine etme becerisinin yüksek olması

Bölgesel ve Uluslararası Etkinlik;

- Türkiye'nin bölgesel enerji piyasalarına entegre olması
- Türkiye'nin uluslararası piyasada kuvvetli bir aktör olması

Ar-Ge, Teknoloji ve İnovasyon;

- Enerjide ve doğal kaynaklarda yerli teknolojinin kullanılması
- Ar-Ge çalışmalarının sonuç odaklı olarak tespit edilmesi

Etkin ve Verimli Hammadde Kullanımı

- Yalnızca enerjinin değil aynı zamanda doğal ham maddelerinde verimli ve etkin kullanılması

Yatırım Şartlarının Daha İyi Hale Getirilmesi;

- Rekabetçi ve şeffaf piyasaların meydana getirilmesi
- Ham madde tedarik güvenliği ile iyileştirilmiş yatırım süreçleri
- Enerji dışındaki süreçler kapsamında da hammadde tedarik güvenliği

Teknolojinin özellikle 2000'li yıllarla birlikte hayatın önemli bir parçası olması ile birlikte, evrensel rekabet süreci bir savaş ortamının meydana gelmesine sebep olmuştur. Söz konusu rekabet ortamı ülkelerin ellerindeki enerji kaynaklarının öneminin artmasına neden olmuştur. Nüfusun, teknolojinin, şehirleşmenin ve rekabet stratejilerinin artış göstermesi ve bu süreçten Türkiye'nin etkilenmesi ile birlikte ülkemiz kendi geleceği için daha etkin ekonomi politikaları oluşturmaya başlamıştır.

Tespit edilen bu politikalar kapsamında mevcut durum ele alınmış ve söz konusu durumun daha da geliştirilmesi açısından çeşitli hedefler ortaya konulmuştur.

1960'lı yıllar sonrasında hedeflenen politikalar kapsamında kaynak geliştirme, arama, olan kaynakların kullanımında tasarrufa gidilmesi, zarar gören ve değişmekte olan dünyanın daha çok zarar görmemesi adına daha az kaynak kullanılması gibi konular üzerinde durulmaya başlamıştır. Fakat tespit edilen hedefler ile karşı karşıya kalınan neticeler arasında tutarsızlıklara rastlanmıştır. Ülkemizde petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünyadaki diğer ülkelerle kıyasla daha az olması ve yerel kaynaklarımızın enerji gereksinimini karşılamaya yetmemesi Türkiye'nin enerji ithalatı yapmasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin kendi yerel kaynaklarıyla enerji gereksinimini temin edememesi neticesinde açığa çıkan dışa bağımlılık, ekonomide bazı sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla 1960'lı yıllardan sonra ortaya çıkan bu tablodan kurtulmak adına pek çok hedef tespit etmiştir. Fakat her geçen dönemle birlikte Türkiye bu enerji bağımlılığı soruna daha fazla aşına olmaya başlamıştır.

Enerji açısından bu tür bir çıkmaz içinde olmak ekonomik ve siyasi açıdan da bağımsız olunmasını güçleştirmektedir. Ortaya çıkan bu tablo Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin uygulamaya çalıştığı politikalar çok daha önemli hale gelmektedir. Söz konusu politikalar kapsamında durum çözümlenmesinin yapılmasının ardından mevcut kaynakların ne biçimde verimli kullanılacağı ve tüketici açısından önemli çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bunun nedeni eldeki kaynakların verimsiz kullanılması devam ederse, hangi ülkeyle anlaşılırsa anlaşılın ve kadar ucuza kaynak temin edilirse edilsin, bilinçli kullanım olmadığı sürece daha fazla enerji talebi ortaya çıkacaktır. Bu durum neticede kaynak bağımlılığının artmasına sebep olacaktır (<http://www.enerji.gov.tr/>,2020, Erişim Tarihi: 05.05.2020).

2.4. Türkiye Enerji Sektöründe Komşu Ülkelerle İlişkileri

Enerji piyasası kapsamında Ortadoğu, pek çok mücadelenin yaşandığı bir bölge olmakla beraber Türkiye de enerji hatlarının Avrupa ve Balkanlar'a taşındığı önemli bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin enerji sektöründe etkili olan Kafkasya ile etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle Kafkasya eskiden günümüze kadar süreç içerisinde enerji konusunda rekabet adresi olarak gözlemlenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılmasından sonra bölge içinde ABD, Çin, Rusya ve diğer batı dünyası ülkelerinin bölge içinde belli girişimlerde buldukları görülmüştür.

2.4.1. Azerbaycan

Azerbaycan SSCB'nin dağılması sonrasında 18.11.1991 yılında özgürlüğünü kazanmıştır. Azerbaycan'ın enerji rekabeti açısından önemli bir konumu olmakla birlikte Türkiye'nin önemli bir müttefiki olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Türkiye Azerbaycan'la kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkilerini bağımsızlığını kazanması ardından kuvvetlendirmeye başlamıştır. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki işbirliği 01.11.1993 yılında imzalanan Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması kapsamında kuvvetlenmiştir.

Siyasi ve iktisadi alanların dışında enerji alanında da zengin doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olan Azerbaycan ile enerji sektöründe işbirliği kurulmuştur. Doğalgaz ve petrol enerji kaynaklarından ülkemize gerekli olan enerjinin ihraç edilmesi açısından iki adet doğalgaz ve petrol boru hattı faaliyete sokulmuştur. Bunlar Bakü-Tiflis-Ceylan (BTC) petrol boru hattı ile Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğalgaz hatlarıdır. BTC ve BTE boru hatlarıyla ülkemize gerekli olan enerji temin edilmiş ve Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin iyileştirilmesi olanağı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte 1991 yılında faaliyete giren Azerbaycan Petrol Devlet Şirketi SOCAR Türkiye'de 2011 yılında faaliyete girmiştir (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Azerbaycan ve Türkiye'nin BTE ve BTC boru hatları üzerinden kurduğu işbirliği sonrasında Hazar Denizi kapsamındaki ve bu denizin güney tarafındaki sahalardan ve bununla birlikte Şah Deniz 2 Gaz Sahası kapsamında üretilen doğalgazın başta Türkiye ve buranın ardından Avrupa'ya aktarılabilmesi açısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) kapsamında ilişkiler sürdürülmüştür.

Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri kapsamında Türkiye'nin Ermenistan'la olan ilişkileri sebebiyle bazı sorunlar ortaya çıkmış olsa da Türkiye Ermenistan ile takip etmesi gereken politikaları tespit etmiş ve bu doğrultuda Ermenistan ile diplomatik ilişkiler dondurulmuştur. Bu süreçte Ermenistan'a ambargo uygulanması da söz konusu olmuştur. Problemlerin giderilmesinin ardından Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Söz konusu önemli gelişmelerden biri BTC boru hattının uzatılması olmuştur. Özellikle bu hat Azerbaycan'ın bağımsızlığı temin eden bir etmen olarak değerlendirilebilecektir (Pamir, 2005: 81).

2.4.2. Gürcistan

SSCB'nin dağılmasının ardından Gürcistan 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. Gürcistan ve Türkiye ilişkileri çok eski zamanlara dayanmakla beraber Türkiye özellikle Gürcistan'ı SSCB'nin 1991 yılında dağılması ile birlikte tanımaya başlamıştır.

Türkiye ve Gürcistan'ın 1991 yılında tanışması sonrasında 21.05.1992 tarihinde Gürcistan ve Türkiye arasında yapılan anlaşmalar kapsamında ikili ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Söz konusu anlaşmalar ise "Ticari ve İktisadi İşbirliği Anlaşması" ile "Karşılıklı Yatırımların Korunması ve Teşviki İkili Anlaşması"dır (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Yapısal olarak Gürcistan enerji kaynakları açısından pek zengin bir ülke olmasa bile Türkiye ve Rusya arasında çatışmanın düzeyini azaltan bir tampon bölge özelliği taşımaktadır. Bununla birlikte Gürcistan BTE, BTC ve Bakü Tiflis-Kars Demiryolu projeleri kapsamında bulunmuştur.

2.4.3. Ermenistan

SSCB'nin dağılışı ardından Ermenistan'da ifade edilen diğer ülkeler gibi bağımsızlığını 1991 yılında ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan eden Ermenistan kısa süre sonra iktisadi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte batı ülkelerinden gelen pek çok yardım Türkiye üzerinden Ermenistan'a ulaştırılmıştır.

Fakat ilerleyen dönemlerde Türkiye ve Ermenistan arasında pek çok problemler ortaya çıkmıştır. Dağlık Karabağ problemi, Ermenistan'ın "Ermeni soykırımı" iddiası ve Ermenistan'ın çoğunlukla Rusya'nın tesiri altında olması gibi sebeplerden dolayı ikili ilişkiler pek kurulamamıştır. Ermenistan ve Türkiye arasında enerji sektörü ile birlikte herhangi bir sektör kapsamında düzgün devam eden bir ilişki bulunmamaktadır (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Türkiye ile Ermenistan kurulan ticari ilişkiler genel olarak Ermenistan'a komşu olan Gürcistan ile İran gibi ülkeler üzerinden yürümektedir. Bu durum aynı zamanda bu iki ülke kapsamında yapılan dış ticaret rakamlarına da yansımaktadır (<http://www.milliyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 12.04.2020).

2.4.4. Irak

Türkiye ile Irak arasında kurulan ikili ilişkilerin tarihsel süreç içerisinde oldukça değişim gösterdiği gözlemlenmiştir. Ortadoğu'nun petrol rezervleri bakımından önemli bir konumun olması Türkiye'nin enerji politikası kapsamında Ortadoğu'nun önem arz etmesine neden olmaktadır. Özellikle Türkiye-Irak ikili ilişkileri 1973 yılında faaliyete geçen Kerkük-Yumurtalık boru hattı projesi ile birlikte başlamıştır. Türkiye ve Irak ikili enerji ilişkisi Kerkük- Yumurtalık boru hattı projesi ile 1973'te başlamıştır. Türkiye ve Irak arasındaki ilk petrol hattını kuran bu proje 1977 yılında faaliyete geçmesiyle birlikte 1981 yılına gelindiğinde bu hattın kapasitesinin artırılması ile ilgili olarak çeşitli anlaşmalar yapılmıştır (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

Fakat ilerleyen yıllarda Irak ve Türkiye arasındaki enerjiye yönelik ilişkiler terör sorunları sebebiyle gerilemeye başlamıştır. Bu durum enerji ticaretinin

beklenenden az olmasına neden olmuştur. ABD tarafından Irak'ın işgal edilmesinin ardından Türkiye bölgedeki enerji politikalarını yeniden düzenlemek durumunda kalmıştır.

2.4.5. İran

Ortadoğu'nun enerji açısından zengin ülkelerinden bir diğeri ise İran'dır. Özellikle Türkiye ile İran arasındaki ticari ilişkilerin başlaması kapsamında kültürel bağların etkili olduğunu ifade edebilmek mümkündür. Fakat İran, Türkiye ile ilişkileri önemsemekle birlikte bölge kapsamında Türkiye'nin aktif olarak etkin olmamasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde İran, Çin ve Rusya ile ortak hareket etme eğilimindedir. İran'ın nükleer enerjiye yönelik yürüttüğü çalışmalar ve faaliyetler sebebiyle ABD ve AB tarafından ambargolara maruz kaldığı görülmüştür.

ABD ve AB ülkelerin almış olduğu kararların tam tersi biçimde Türkiye, İran ile olan ticari ilişkilerini artırmıştır. Türkiye'nin 1996 yılında İran ile yaptığı anlaşma kapsamında yıllık 10 milyar m³ doğalgaz alması mümkün olmuştur. Süreç içerisinde Türkiye ile İran arasında bazı sürtüşmeler yaşansa bile Türkiye genel olarak enerji sektörü kapsamında gereksinimin neredeyse %90'ını İran'dan temin etmektedir (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

2.4.6. Yunanistan

Kıbrıs ve Ege problemleri sebebiyle Türkiye-Yunanistan ticari ilişkileri pek derin değildir. Süreç içerisinde Yunanistan ile iyi ilişkiler kurulmuş ve buna bağlı olarak birçok proje ve anlaşma yapılmıştır. Söz konusu projeler ve anlaşmalar kapsamında; Türkiye, Yunanistan ve AB arasında doğalgaz boru anlaşması, 07.07.2000 tarihinde Brüksel'de İNOGATE Programı kapsamındaki toplantıda yapılmıştır (İşcan, 2002, 87-117). Bununla birlikte Türkiye ve AB enerji firmalarının beraber yürüttüğü çalışmalar sonucunda 2003 yılında Türkiye ve Yunanistan Enterkonnektörü Hükümetler arası Anlaşması ve daha sonra 2005 yılı kapsamında Yunanistan Türkiye doğalfaz boruhattı projesinin yürütülmesine yönelik anlaşmalar yapılmıştır. Bu sürecin ardından 18.11.2007 tarihinde Türkiye-Yunanistan arasındaki

boru hattı hizmete girmiştir. Türkiye'nin Yunanistan ile kurduğu bu ilişkiler temelde AB'ye üye olabilmek adına önemli getiriler sağlamıştır.

Türkiye, Orta Asya ile Ortadoğu'dan sağladığı enerji ile birlikte Avrupa'nın enerji gereksinimi karşılama görevini yüklenmiştir. Söz konusu görev kapsamında Avrupa'nın artan enerji talebinin karşılanabilmesi için 26.07. 2007 tarihinde Güneydoğu Avrupa Gaz Ringi Projesi kapsamında yürütülen Yunanistan-Türkiye-İtalya Doğalgaz Ulaştırma Koridorunun Geliştirilmesine İlişkin Hükümetler arası Anlaşması imzalanmıştır (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

2.4.7. Bulgaristan

Bulgaristan ve Türkiye ortak tarih ve kültürü paylaşmış ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Bulgaristan ile kurduğu ilişkiler Türkiye'ye pek çok avantaj sağlamakla birlikte Bulgaristan'ın AB üyesi olması ile birlikte bu ilişkiler daha da önemli hale gelmiştir. Türkiye'nin enerji temininde önem arz eden Bulgaristan'la 5 milyar dolar hacimli bir anlaşma yapılmış olması son derece önemlidir. Özellikle Nabucco Doğalgaz ve TANAP Hattı projeleri Türkiye'nin Bulgaristan üzerinde AB açılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda 2004 yılında anlaşmalar yapılmış ve Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ortaklık Nabucco Uluslararası Şirketi kapsamında oluşturulmuştur (<https://www.botas.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

2.4.8. Rusya

Enerjiye olan talebi günden güne artan Türkiye enerji kaynakları elde etmek amacıyla dışa bağımlı bir ülke olmasından dolayı enerji ihtiyacının büyük payını yurtdışından ithal etmektedir. Özellikle Rusya, Türkiye'nin doğal gaz ithalatı açısından bağımlı olduğu ülkelerden biridir. Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacının %60'ını gerçekleştiren Rusya'nın pazar çeşitlendirme yönünde attığı adımlar büyük önem arz etmektedir. En büyük silahı enerji olan, dünya doğal gaz rezervinin nerdeyse üçte birine sahip olan ve sahip olduğu enerjiyle oluşturduğu ekonomik ve siyasal üstünlükle kendini gösteren Rusya, dünya ekonomisinde adından söz ettiren ülkelerden biridir. Dünyada en çok doğal gaz rezervine sahip olması bir çok ülkeyi kendine bağımlı hale

getirmesine büyük etken sağlamaktadır. Özellikle SSCB'nin yıkılması hem de son bulan soğuk savaşla beraber ülkemizle olan ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'nin, bağımsızlığını yeni kazanan bir ülke olması ve enerji rezervleri bakımından zengin olması, bununla beraber Türk Cumhuriyetleri ile yakın bağlar kurması ve enerji bakımından zengin Hazar'a olan konumundan dolayı Rusya'nın ikili ilişkiler kurma konusunda ilgisini çekmiştir. Aynı zamanda ülkelerarası köprü durumunda olan Türkiye konumu dolayısıyla, mevcut enerji kaynaklarının batıya taşınmasının en ideal yolu ve enerji mücadele trafiğinin tam merkezinde olan konumuyla boru hatlarının geçiş güzergâhındadır. Bu anlamda Türkiye, uluslararası arenada enerjinin arzdan talebe geçişini sağlayan konumuyla güvenilir güzergâh olarak kabul görülür (Hodaloğulları ve Aydın, 2016: 751).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

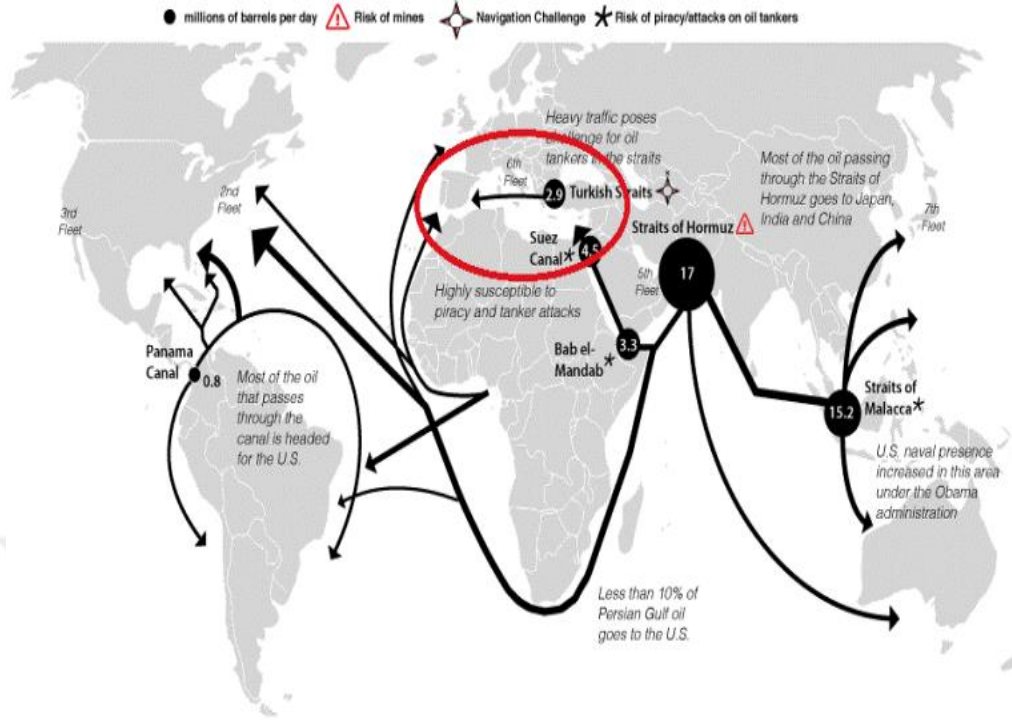
TÜRKİYE ENERJİ POLİTİKALARINDA DOĞU AKDENİZ

3.1. Tarihsel Süreçte Doğu Akdeniz

Türkiye için Doğu Akdeniz önemli coğrafi bir alan olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan Kıbrıs, Türkiye Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye için siyasi ve stratejik bir öneme sahip olan Kıbrıs için yıllar boyunca savaşlar ve siyasi krizler ortaya çıkmıştır. 1974'te meydana gelen Kıbrıs Barış Harekati kapsamında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması önlenmiş ve Kıbrıs Türklerinin hakları koruma altına alınmıştır (Açıkses ve Cankut, 2014: 1255).

Türkiye ve Kıbrıs arasındaki ilişkiler, doğrudan Türkiye'nin Doğu Akdeniz üzerindeki etki alanı açısından önem kazanmaktadır. Türklerin alandaki varlıklarını sürdürmelerinde ve enerji kaynaklarına söz sahibi olmalarında, Kıbrıs üzerindeki haklarının önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Akdeniz, yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Konumu itibarıyla kıtalar arasındaki deniz taşımacılığında önemli bir ticari su yolu olarak nitelendirilmiştir. Akdeniz, Anadolu'nun güneye açılan en önemli ekonomik ve siyasi kapısı olarak görülmektedir. Dünya deniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Akdeniz, Cebelitarık Boğazı, kuzeyinde boğazlar ve güneyinde Süveyş Kanalı ile tüm dünya ülkeleri için ticari bir yol olarak nitelendirilmektedir (Ceyhun, 2014:32).

Kaynak: Plumer, 2013.

Akdeniz Havzası, aşağıdaki şekilde daire olarak işaretlendiği üzere, NATO'nun "choke-point" (tampon nokta) biçiminde ifade etmiş olduğu bölge konumundadır. Cebelitarık Boğazı, Sicilya Kanalı, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde önemli yere sahip olan kanalları birbirine bağlamaktadır. Akdeniz özellikle günümüzde enerji ticareti için vazgeçilmez bir konuma sahiptir (Keser ve Akgün, 2015: 7).

Akdeniz Havzası, tarih boyunca üç kıta arasında ekonomik, siyasi, beşeri ve kültürel bir etkileşimin olmasını sağlamıştır. Tarih boyunca geleneksel ticaret yollarının içinde barındırması, Baharat Yolu ve İpek Yolları gibi ticari yolların bu bölge üzerinde yer alması, farklı kültürler arasındaki etkileşimi arttırmada önemli olmuştur. Bu durum aynı zamanda uzun yıllar boyunca dünya ticaretinde önemli bir yere sahip olmasında neden olmuştur (Yılmaz, 2016:616).

I. Dünya Savaşı nedeni olarak nitelendirilen sömürgeciliğin hedef noktalarından biri Akdeniz Havzası'dır. Akdeniz Bölgesi'nde yaşanan çatışmalar nedeniyle bölge huzuru ve refahı yıllar boyunca sağlanamamıştır. Akdeniz

Havzası'nda yıllar boyunca yaşanan gerilim ve çatışmalar nedeniyle bölgesel huzur sağlanamamış ancak aktörler değişiklik göstermiştir. Aşağıdaki şekilde dünya genelinde mevcut çatışma alanları yer almaktadır.

Kaynak: Council on Foreign Relations, 2017.

Dünyada çatışma alanları genel olarak incelendiğinde özellikle Akdeniz bölgesinde yoğun olarak çatışmanın yaşandığını söylemek mümkündür. Özellikle enerji açısından Akdeniz Bölgesi son yıllarda dünya ülkeleri açısından önemli bir hale gelmiştir.

Devletlerin küresel güç olmalarında ve dünya ekonomisine yön vermelerinde, en önemli kaynaklardan biri enerjidir. Bu nedenle devletler tarafından enerji mücadelesi oldukça yoğun şekilde yapılmaktadır. Bu doğrultuda tarihte yaşanan, büyük dünya savaşlarının yanında Arap-İsrail Savaşları, Süveyş Krizi, İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşları'nın (Şöhret, 2014: 560-561) özünde de enerji mücadelesinin olduğu söylenebilir.

3.2. Mevcut Enerji Açısından Doğu Akdeniz Bölgesi

Doğu Akdeniz coğrafi açıdan enerji taşımacılığı hususunda önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu bölgenin önemi ise 2008 senesinde ortaya çıkan doğalgaz ve petrol rezervleri ile yeniden kendini belli etmiştir. Böylece Doğu Akdeniz gerek iktisadi gerekse politik açıdan zirve noktasına ulaşmıştır. Ortaya çıkmış olan bu rezervler yalnızca Doğu Akdeniz'in bölge politikalarını değil, yanında yer alan Ortadoğu'yu ve dünya enerji tüketimi sıralamalarında en yukarda olan Avrupa'da da etkileri bulunmaktadır. Bu durumun Avrupa tarafından ele alacak olur isek, enerjide Rusya'ya bağımlılığının bu bölgeden sağlanabilecek yeni enerji kaynakları ile azalmasını sağlamasından ötürü bu bölge onlar için önem arz etmektedir. ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (United States Geological Survey/USGS) tarafınca 2010 senesinde yayımlanmış olan raporda, Levant Havzası olarak adlandırılmış olan Lübnan, Kıbrıs, Suriye ve Filistin-İsrail arasında yer alan Afrodit'te yaklaşık 3,45 trilyon m³ doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrolün olduğunun düşünüldüğü açıklanmıştır. Ayrıca yayımlanan bu raporda Nil Delta Havzası'nda yaklaşık 6,3 trilyon m³ doğalgaz, 6 milyar varil sıvı doğalgaz ve 1,8 milyar varil petrol rezervinin bulunduğu yönündeki tahminlere de yer verilmiştir. 8 milyar varillik bir petrol rezervinin ise Kıbrıs Adası'nın yakınlarında bulunduğu belirlenmiştir (Aksoy, 2016: 12).

Heredot olarak isimlendirilen, Girit Adası'nın güneydoğusunda bulunan bölge ile Kıbrıs Adası çevresinde yer alan bölgede toplam olarak 3,5 trilyon m³ doğalgazın bulunduğu tespit edilmiştir. Raporda belirtilen rakamlar çerçevesinde Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji rezervinin yaklaşık 30 milyar varil petrol ile eş olabileceği düşünülmektedir. Bugünkü piyasa sayıları ile toplam tutara bakacak olursak ortaya çıkan sonuç totalde 1,5 trilyon dolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Rezerv bölgeleri ve miktarlarının incelenmesi sonucunda ise (Aksoy, 2016: 12-13).

- Afrodit bölgesinde 3 milyon 450 bin m³ doğalgaz ve yaklaşık 1 milyar 700 milyon varil petrol olduğu,
- Delta havzasında, 7 trilyon m³ doğalgaz ve 1 milyar 800 milyon varil petrol olduğu,

- Kıbrıs-İsrail-Mısır arasında bulunan alanda 10 trilyon m³ doğalgaz, 8 milyar varil petrol olduğu,
- Doğuya uzanan bölgede yaklaşık 3 trilyon m³ doğalgaz olduğu,
- Akdeniz Bölgesinde toplam değeri yaklaşık 3 trilyon dolar olan 60 milyar varil petrole eşdeğerde hidrokarbon rezervinin olduğu tespit edilmiştir.

Akdeniz bölgesinde bulunduğu tespit edilen hidrokarbon oranı ise Türkiye'nin yaklaşık 572, Avrupa'nın ise yaklaşık 30 senelik doğalgaz ihtiyacının giderilmesinin mümkün hale geleceği demektir. İsrail'in Leviathan ve Tamar sahalarında ispat edilmiş olan doğalgaz miktarı ortalama olarak 700 milyar m³ olduğu belirlenmiştir. Bu 700 milyar m³ ise 1,8 trilyon m³ kadar ulaşabileceği tahminler arasında yer almaktadır. Yalnızca Leviathan sahasındaki ispat edilmiş olan 453 milyar m³ doğalgaz miktarının 25 Avrupa ülkesine altı sene yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oran ise yalnızca İsrail'in Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB) içinde kalan doğalgaz miktarını kapsamaktadır (Aksoy, 2016:3).

Transit enerji taşımacılığı rolünün bulunması ise bölgenin stratejik açıdan daha önemli hale gelmesi sağlayan niteliklerdendir. 2013 senesinde enerji taşımacılığı bakımından açıklanan rakamlarda ortalama olarak senede 5 milyar varil ham petrol Süveyş Kanalı ve SUMED (Arap Petrol Boru Hattı) kanalı ile Batılı pazarlara bu coğrafya üzerinden ulaştırıldığı görülmektedir. GKRY tarafından verilen arama izinleri doğrultusunda bölgede incelemelerde bulunan Noble Energy isimli firma ortalama olarak 33 trilyon m³ gaz olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu elde edilen bulgular sayesinde de Doğu Akdeniz daha da önem arz eder konuma gelmiş ve yeni arama faaliyetlerinin başlamasına olanak sağlanmıştır. Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan devletlerin her yeni bulunan enerji kaynağı ve rezerv ile, bu rezervler ile ilgili söz hakları da ortaya çıkmaktadır. Bu söz hakkının yanı sıra kıta sahanlıklarında bulunan bölgelerdeki rezervler ile alakalı devletler arasında anlaşmalar yapılmaktadır. Rezervlerin çıkarılıp işlenmesi ve beraberinde pazara getirilmesi hususunda her yeni bir günde farklı bölgesel ittifaklara gidilmektedir. Bu ittifaklar yapılmaya ilk olarak İsrail ve Mısır'la başlamıştır. Daha sonra ise İsrail ve GKRY ile sürdürülmüş, son olarak ise Türk-İsrail iş birliği ile yeni bir boyuta kavuşmuştur.

Şekil 7. Akdeniz Havzası ve Doğu Akdeniz Havzası Kıyıdaş Devletleri

Kaynak: Kedikli ve Taşkın, 2015.

Havza içinde bulunan adalar çerçevesinde bu konuya bakıldığında, Kıbrıs Adası, Malta, Meis, Kıbrıs Adası ve Sicilya gibi adalar ile kıyaslandığında jeostratejik bakımdan daha önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinin, Cebelitarık, Süveyş ve Karadeniz üzerinden gerçekleştirilen uluslararası deniz ticaretini denetme olanağına sahip bir coğrafi konumda yer almaktadır. Bu durumun yanı sıra üzerinde bulunan deniz trafik hatlarının dünya ticareti bakımından oldukça önemli olduğu da unutulmamalıdır. Ortadoğu ve Afrika'ya yakın olan Kıbrıs Adası'nın bu coğrafi bölgede askeri ve istihbari çalışmalarda stratejik önemi artmaktadır (Keser, 2012:59; Yayıncı, 2012:5). Doğu Akdeniz Havza'sını bünyesinde bulunduran Kıbrıs Adası, Orta Doğu coğrafyasından Batı'ya yönelik enerjinin ve ticari mallarının ulaşımında önemli konuma sahiptir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz Havza'sı Hint Okyanusu'ndan Avrupa ve ters istikamete ilerleyen ticari malların ulaştırılması bakımından önemli bir yol olmaktadır. Kıbrıs Adası gerek Süveyş Kanalı üzerinden yürütülen transit deniz taşımacılığının gerekse de İskenderun Körfezi üzerinden yapılmakta olan deniz taşımacılığının denetimi bakımından stratejik bir konuma

sahiptir. Bu yer aldığı konum sayesinde uluslararası ilişkilerde jeopolitik kuramlar bakımından bilhassa Deniz Hâkimiyeti Teorisi'ne de uygun olacak bir biçimde Kıbrıs Adası'nda söz hakkı bulunan devletlerin Akdeniz Havzası'ndan Ortadoğu bölgesini denetim altında tutabilmeleri mümkün olmaktadır. Kıbrıs bölgesinin jeopolitik bakımdan ne derecede önemli olduğu tespit edilirken bölgesel manada alanlara olan yakınlığına ve iktisadi kaynakların olmasına bakımladır (Tamçelik, 2011:11).

Havzanın ekonomik konuda önemli olması, uluslararası deniz ticareti ve enerji taşımacılığıyla beraber birde Doğu Akdeniz'de yer aldığı belirtilen doğalgaz ve petrol rezervleri de etkili olmaktadır (Yaycı, 2012:9). Bu konuya enerji kaynakları tarafından bakıldığında bölgede yer alan enerji sahalarına farklı adlar verildiği görülmektedir. Doğu Akdeniz enerji havzasının merkez noktasını meydana getiren Afrodit, Kıbrıs Adası ve Mısır arasında bulunan saha Nil, Kıbrıs Adası ve İsrail arasında yer alan (Afrodit'in güneydoğusunda) saha Leviathan, ve Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda bulunan sahaya da Herodot ismi verilmiştir.

GKRY, 1959-60 Antlaşmalarıyla meydana getirilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kanuni temsilcisi olduğunu öne sürerek Ada çevresinde daha halen bulunamamış olan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ve Kıta Sahaneliği alanlarında bir egemenlik kurmak için çalışılmaktadır. Bu gerçekleştirilmeye çalışılan egemenliği de komşu devletler ile gerçekleştirmiş olduğu sınırlandırma antlaşmaları vasıtasıyla yasal bir duruma getirmeye uğraşmaktadır. GKRY'nin İsrail, Mısır ve Lübnan'la gerçekleştirmiş olduğu bu şekildeki anlaşmalardan dolayı da Doğu Akdeniz'in değeri de yükselmektedir (Kaya, 2007: 25).

Şekil 8. Doğu Akdeniz Doğalgaz Havzaları

Kaynak: Kedikli ve Taşkın, 2015.

Bu durumların yanı sıra askeri bir gaye ile yararlanılabilecek olan malzeme akışının denetime tabi olması, kitle imha silahları vb. yayılımının önüne geçilmesi uluslararası barış ve ehemmiyet bakımından önemli olduğu da bu havzada görülmektedir. 2001 senesinde bu gayelerin gerçekleştirilmesini sağlamak hedefiyle NATO bölge üzerinde “Etkin Çaba Harekâtı’nı” (Active Endeavour) yapmaktadır. 2004 senesinden beri ise bu hareketin paralelinde Türk Silahlı Kuvvetleri de Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nı gerçekleştirmektedir. Türkiye’nin gerçekleştirmiş olduğu Akdeniz Kalkanı Harekâtı’nın hedefi ise, Doğu Akdeniz Bölgesinde enerji taşımacılığının emniyeti başta olmak üzere ulaştırma emniyetini sağlayabilmektir. Bir diğer amacı ise Türkiye’nin denizde yetki varlığını da ortaya koymaktır (Akdeniz Kalkanı Harekâtı, 2020).

Şekil 9. Doğu Akdeniz’de Doğal Kaynak Rezerv Sahaları

Kaynak: Kedikli ve Taşkın, 2015.

1990’lı senelerden beri bir dönüşümün içinde bulunan Avrupa Birliği’nin, dış politika ve emniyet hususlarını da ele aldığı gözlemlenmektedir. Bu konuların yanı sıra politikalar ortaya çıkarmasının paralelinde Akdeniz havasını da ele aldığı ve kıyıları bir olan devletler ile özel bir ilişki kurmaya çalıştığı da ortadadır. Avrupa birliği Akdeniz havzasını etki alanının içinde bir değerlendirmede bulunduğundan dolayı bilhassa Kıbrıs Adası’nı kendine tam üye yapmıştır. Böylece bu tam üyelik ile de AB bölgede stratejik yönden bir avantaja kavuşmayı hedefleri arasına dahil etmiştir (Keser, 2012: 60; Kaya, 2007: 23).

İngiltere açısından durumu ele alacak olursak, İngiltere'nin de Kıbrıs Adası'nda askeri üslerinin bulunmasından dolayı ada İngiltere içinde stratejik bir öneme sahip olmaktadır. Adanın ne derece önemli olduğunu belirten nedenlerden biri İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından "üslerin jeopolitik öneme sahip olduğu ve Birleşik Krallık'ın uzun süreli ulusal emniyet çıkarları bakımından yüksek öncelikli bir bölgede yer aldığını" ifadesinin açıklanmasıdır. Bir diğer neden ise Libya'da Kaddafi Rejimi'ne karşı düzenlenmiş olan NATO harekâtında ABD, Fransa ve İngiliz kuvvetlerinin bu üslerden yararlanmış olmasıdır (Keser, 2012:63). Kıbrıs'ın İngiltere açısından stratejik bir öneme sahip olmasında sadece İngiltere'nin çıkarlarının yanı sıra Ortadoğu'da petrol rezervlerinin bulunması ve Süveyş Kanalı'nın açılması da etkili olmuştur. Sör Anthony Eden ise, İngiltere'nin ve Batı Avrupa'nın sanayisinin Ortadoğu petrollerine gereksiniminin olduğunu ve Kıbrıs'ın da petrol arzının emniyetini sağlamakta mühim bir durumda olduğunu belirtmiştir (Leventis, 2012:7).

3.3. Uluslararası Hukuk Kapsamında Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarının Paylaşımı

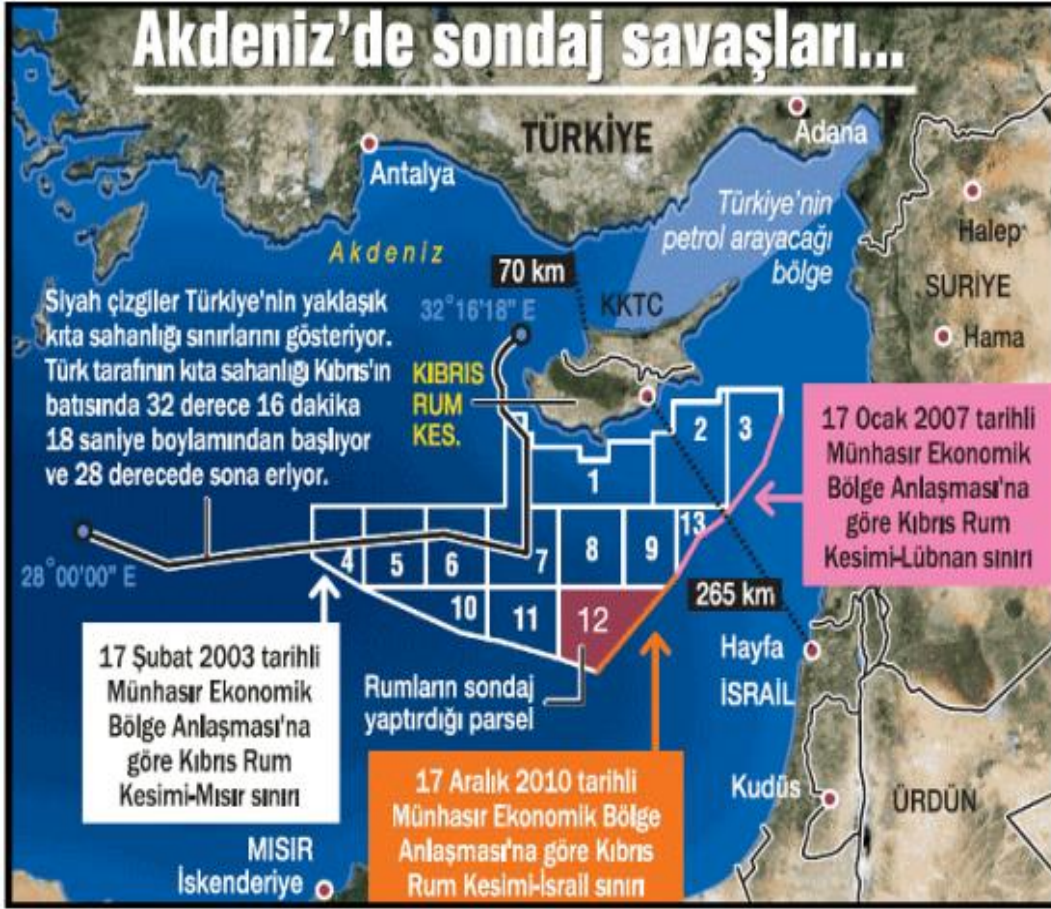
Doğu Akdeniz havzasında deniz tabanında bulunan enerji kaynaklarının dışarı çıkartılması ve işletilmesi hususunda bölge devletler arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bu anlaşmazlığın yaşandığı husus ise, havzada yer alan deniz alanlarının devletler arasında ne şekilde bir sınırlandırmaya gidileceğidir. Bölge devletlerinin tam ve sınırlı egemenliklerinin bulunduğu iç sular ve karasularının dışında bulunan deniz alanlarında yer alan enerji kaynakları üzerinde bulunan hakların yasal olması ancak bu alanlarda kıyıları bulunan devletlerin arasında uluslararası hukuka uygun olacak bir biçimde sınırlandırmalar ile gerçekleşebilecektir (Pazarcı, 1998: 398-413).

Yukarıda belirtildiği gibi karasuları dışında yer alan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge benzeri alanlarda sınırlandırmalara gidilmesi ise o alanda kıyısı bulunan devletler arasında bu sınırlandırmanın bir anlaşma yardımı ile yapılmalıdır. Bu durumun yanı sıra taraf olan devletler aralarında bir sınırlandırma antlaşması gerçekleştirilmemiş ve özel hususlar farklı bir sınırlandırmayı gerekli kılmıyor ise yapılacak sınırlandırma eşit uzaklık prensibi doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

Şayet antlaşmaya ya da özel hususlar çerçevesinde bir sınırlandırma gerçekleştirilecek ise de hakça prensipleri doğrultusunda yapılmalıdır (Pazarcı, 1998:398-413).

Avrupa Birliği'nin 2004 senesinde GKRY'yi Kıbrıs Adası'nın tamamının siyasi temsilcisi olarak alıp tam üye kabul etmesinden sonra Türkiye ile olan ilişkilerde gerilmeler yaşanmıştır. Bu gerilmelerin beraberinde ise Rum Yönetimi, Mısır, Lübnan ve İsrail ile arasında eşit uzaklık prensibi doğrultusunda Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırma Antlaşmaları imzalamıştır. 2004 senesinde daha bu antlaşmalar imzalanmadan GKRY da Kıbrıs Türklerini karasularının dışında KKTC'nin haklarını da yok sayıp ekonomik bölge duyurusu yapmıştır. Rum tarafı bu şekildeki tutumları ile de Kıbrıs Türklerinin karasularının ötesinde bulunan su tabakası ile deniz yatağı ve deniz tabanı altında ye alan canlı ve cansız kaynaklar üzerinde münhasır ekonomik haklarının ve yetkilerinin olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

KKTC ve Türkiye, 2003 senesinde GKRY'nin Mısır ile gerçekleştirmiş olduğu sınırlandırma antlaşmasının uluslararası yasalara uygun olmadığını ve bölgede yapılan sınırlandırmaların KKTC ve Türkiye'yi de içinde barındıracak bir biçimde hakça prensiplerine uygun olan bir antlaşmayla gerçekleştirilmesi gerektiği beyanında bulunmuştur (Özersay, 2004: 219). GKRY'nin yapmış olduğu bu antlaşmada Türkiye'nin olan deniz yetki alanlarını da dahil edilmiştir. Bu nedenle bu sınırlandırma antlaşması hak ve adaletten uzak bir antlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır (Taşdemir, 2012: 8). GKRY'nin yapmış olduğu bu hukuka aykırı işlemler ile hedeflerinin arasında Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de Antalya Körfezi'nin açıklarını dahil edecek bir biçimde dar bir deniz alanında tutmak ve Türkiye'nin bu alanlardaki egemenlik haklarının sınırlandırılması yer almaktadır (Aksar, 2012:227).

Şekil 10. Havzaya İlişkin Coğrafi Konum ve Anlaşma Bilgileri

Kaynak: <http://www.dunyabulteni.net>, Erişim Tarihi: 05.03.2020

Türkiye, 2 Mart 2004 senesinde bilhassa 32° 16' 18" boylamının batısında bulunan alanlarda MEB veya Kıta Sahanlığı sınırlandırmasının Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğmuş olan kendiliğinden ve başlangıçtan beri bulunan hukuki egemen haklarını etkilediğini belirtmiştir.

Kıbrıs Rumları, Mısır ile gerçekleştirmiş olduğu sınırlama antlaşmasının ardından 2007 yılında Lübnan ile ve 2011 yılında da İsrail ile de eşit uzaklık prensibi doğrultusunda bir sınırlandırma antlaşması gerçekleştirmiştir. Bu sınırlandırma antlaşmalarında eşit uzaklık prensibi yönünden önemli olan bir nokta bulunmaktadır. Bu nokta ise 1996 yılında Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları'nda alınan eşit uzaklık prensibinin uygulanmasında, Uluslararası Adalet Divanı'nın sınırlandırmada

bir zorunluluğun olmadığı belirtilen bir hükmün olmasıdır (Taşdemir, 2012:24). Bu hükümden ötürü eşit uzaklık prensibi taraf devletler arasında hak ve adalete uygun bir şekilde sınırlandırma yapıldığında yararlanılabilecek bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Danimarka-Norveç'in Jan Mayen Davası'na istinaden alınan UAD kararında da *“kıyıları karşı karşıya bulunan devletler arasındaki sınırlandırmada ortay hat - eşit uzaklık, genel olarak hakça çözüm doğurur...”* ve *“ ... hukuka dayalı her deniz alanı sınırlandırmasında ortay hattın uygulanması, tarafsız olan hakça bir sonucu doğuracağı anlamı taşımaz”* sözleri bu prensibin hakça çözümü önceden kararlaştırmak şartı altında uygulanmasının mümkün olacağını belirtmektedir (ICJ, 1993: 64,70). 2000'li senelerin sonundan beri Türkiye'yle İsrail arasında olan ilişkilerde birtakım bozulmaların yaşanması, GKRY ve İsrail arasında sınırlandırma anlaşmasının gerçekleştirilmesine ve iki taraf arasındaki politik, askeri ve iktisadi iş birliklerinin çoğalmasına yol açmıştır.

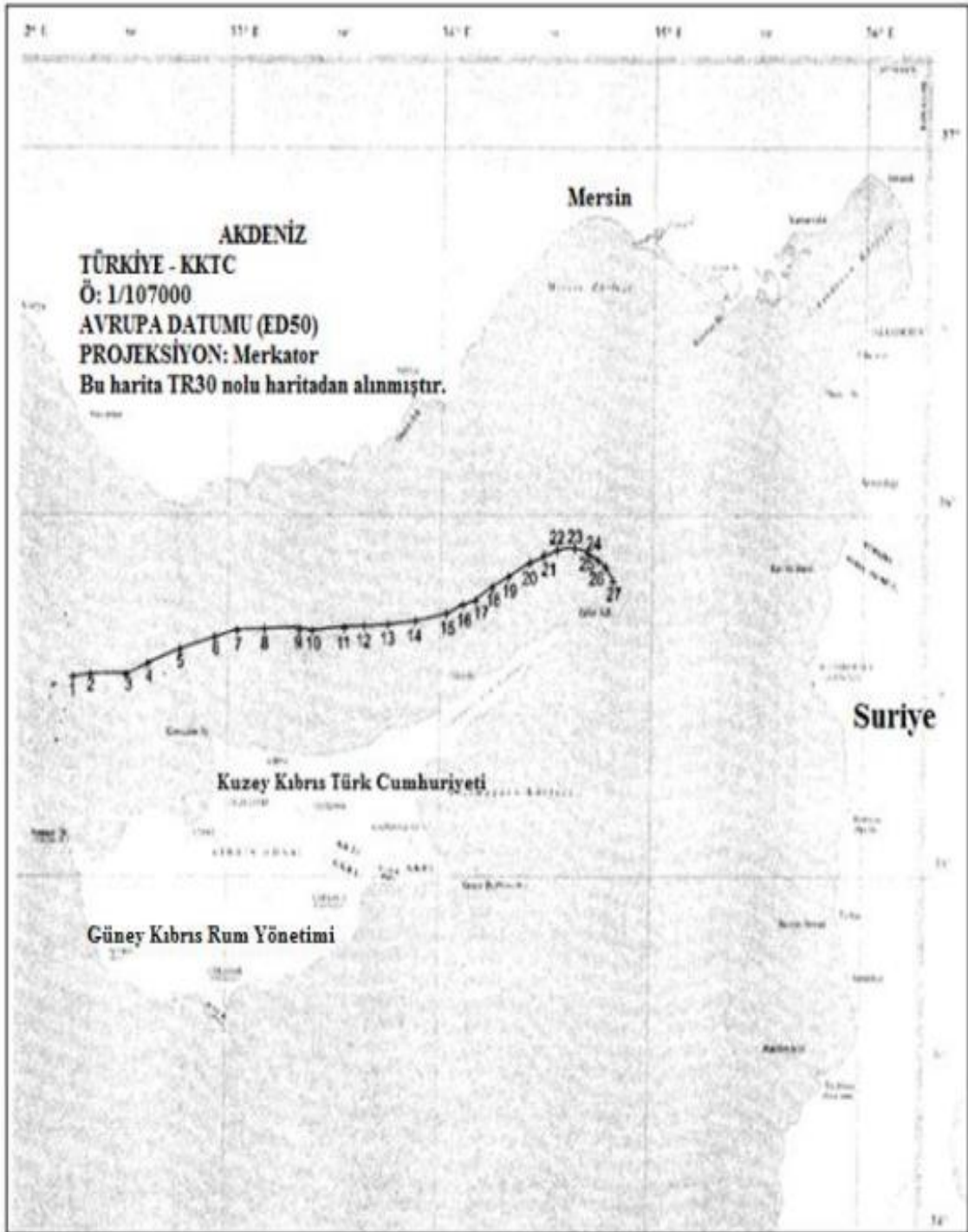
MEB sınırlandırma anlaşmalarının, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne aykırıdır (Taşdemir, 2012:9). Sözleşmenin MEB sınırlarının düzenlendiği 74. Maddesi, kıt'a sahanlığı sınırlarının düzenlendiği 83. Maddesi, Yarı-Kapalı Denizlerle alakalı olan 122 ve 123. Maddeleri ve sözleşme hükümlerinin uygulanması noktasında hakkın kötüye kullanılmamasını anlatan 300. Maddeleri dolayısıyla GKRY'nin kıyı komşusu olduğu devletlerle yapmış olduğu MEB Sınırlandırma Antlaşmaları'nın hukuka aykırı özellikler taşıdığı görülmektedir.

Bu durumların yanı sıra, GKRY'nin Doğu Akdeniz Bölgesi deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda öteki kıyıları bir olan devletlerden Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini önemsemeyen hukuka uygun olmayan işlemlere, Türkiye reaksiyonel bir dış politika yürüterek bir karşılıklı bulunmuştur. Aynı zamanda Türk Hükümeti, GKRY'nin bu anlaşmaları gerçekleştirilmesi ile bu yapılan anlaşmaları kabul etmediğini ve hukuken tanımadığını da belirtmektedir. Türk Hükümeti son zamanlarda ise 2011 senesinde KKTC ile birlikte KKTC ile bir Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Antlaşması imzalayarak en büyük adımı atmış bulunmaktadır. İki devlet arasında yapılan bu sınırlandırma anlaşması ise eşit uzaklık ilkesi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Anadolu'yla Afrika arasında eşit hat tespit edilmiş; Yunanistan'a

ise Meis Adası'nın bulanmasına rağmen hiçbir hak verilmemiştir (Taşdemir, 2012:29). Türkiye ile KKTC arasında adanın Kuzey Doğusunda Karpaz'dan başlayıp, Güney Batısına uzanan bir sınır çizgisi belirlenmiştir.

Türkiye'nin bu anlaşmadan başla Akdeniz kıyı hattı ile alakalı öteki kıyıları bir olan devletlerle kıta sahanlığı, MEB sınırlandırması antlaşması ve MEB ilanı bulunmamaktadır. 1958 yılında imzalanmış olan Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde Türkiye'nin taraf olarak yer almaması, 1982 yılında imzalanan Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin ve uluslararası örf-adet hukuku kurallarının kıta sahanlığının ve MEB'in sınırlandırmasında Türkiye'nin hukuki hakları korunmuştur. Bu üç uluslararası hukuk kaynağının da sınırlandırma husunda benzer ana kurallar çevresinde bir araya geldikleri belirlenmiştir. Kıyıları bir olan devletler arasında gerçekleştirilen sınırlandırmalar, havzanın bütün ilgilendiren etkenleri çerçevesinde hak ve adalete uygun bir biçimde çözüme varılacak bir durumda gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Başeren, 2010:166).

Günümüzde halen yürürlükte bulunan 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde yer alan 74. ve 83. Maddeler dahilinde sınırlandırmada temel öncelik, hakça ilkeler olmalıdır. Çeşitli uluslararası mahkemelerde yapılan deniz alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin ihtilaflarda, sınırlandırmanın bu ilkeye göre yapılması kuralın benimsendiğini göstermektedir (Taşdemir, 2012:26). 1969'da meydana gelen Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarında, 1977'de İngiltere ve Fransa arasında yürütülen Kıta Sahanlığı Davasında, 1982'de Tunus ve Libya arasında yürütülen Kıta Sahanlığı Davasında, 1985'te Libya ve Malta Kıta Sahanlığı Davasında, 1993 tarihli Danimarka ve Norveç arasında yürütülen Deniz Sınırının Saptanmasına İlişkin Davasında ve 1992'de Kanada ve Fransa arasında (St.Pierre v. Miquelon) Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına ilişkin Hakem Mahkemesi kararının hepsinde bu ilke kabul görmüştür.

Şekil 11. Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Anlaşması Ekinde Yer Alan Harita

Kaynak: TBMM, 1/471, 2011.

Deniz alanlarının sahip olduğu farklı niteliklere göre hakça prensiplerde de sınırlandırma hususu değişebilmektedir. Bu farklı nitelikler ise kıta devletine olan mesafe, kıyının şekli, jeolojik nitelikler, öteki kıyı devletlerine olan mesafe, adaların varlığı, büyüklüğü, sosyal ve iktisadi durumları, sınırlandırmadığın olacağı yerde öteki deniz sınırlarının olması, doğal zenginliklerin varlığı, seyrüsefer emniyeti olarak sıralanabilir (Aksar, 2012: 228). Bu husuların yanı sıra sınırlandırılacak olan alana kıyısı olan devletlerin birbirine kıyasla kıyı uzunlukları ve şekli sınırlandırmada göz önünde bulundurulmuş bu özel durumlar arasında yer almaktadır. Bir diğer önem teşkil eden durum ise adaların olmasıdır. Adanın, öteki anakaraya olan mesafesinin yakınlığı, insan hayatına elverişliliği, kendine özgü bir ekonomiye sahip olması veya olamaması benzeri hususlarda ilgili adanın MEB/Kıta sahanlığının bulunup bulunmayacağını ya da alanının ne kadar olacağını da göz önünde bulundurulmaktadır (Başeren, 2010:166-167).

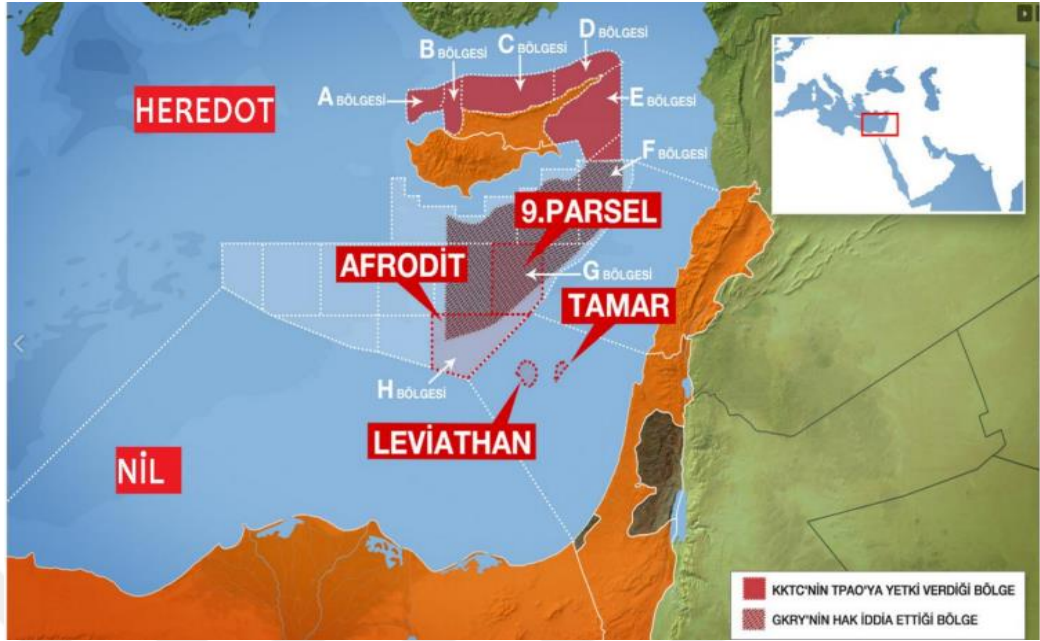
Kıbrıs Adası açısından bu hususun önemli bir boyutu bulunmaktadır. Türkiye'nin Antalya-Gazipaşa'dan başlayıp Muğla-Deveboynu Burnu'na kadarlık kıyı uzunluğunun 656 mil'ken GKRY'nin batı kıyılarının uzunluğu 32 mil olarak saptanmıştır. Bu durumdan ötürü de Hakem Mahkemesi'nin St. Pierre ve Miquelon Adaları Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı kararı konusunda vurgulamış olduğu "*Kanada kıyı şeridinin açık denizlere erişimine engel olmak amacıyla Fransız alanına daha dar MEB verilerek çevresi Kanada MEB'i ile çevrilmiştir*" kararına da uygun olacak bir biçimde Türkiye'nin güney bölgesinde bulunan kıyılarının önünü açık bir duruma getirecek biçimde sınırlandırmaya gidilmelidir. Hukuk uzmanı Başeren, bu karar doğrultusunda UAD'ın Malta ve Libya Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı Kararı'nda ortay hattı Libya'nın lehine düzenlemesinden ve Hakem Mahkemesi'nin Gine - Gine Bissau kararından hareketle Antalya-Mersin limanlarının önünün açık olması gerektiğinin altını çizmiştir. Aynı zamanda GKRY'nin batı kıyıları bakımından sadece karasularını ele alarak sınırlandırmanın hak ve adalete uygun olacağını da ifadelerinde ileri sürmüştür (Başeren, 2010:167-168).

3.4. Enerji Alanı Olarak Doğu Akdenizin Stratejik Açıdan Önemi

Doğu Akdeniz sularına yer alan enerji kaynakları, ülkeler arasında önemli mücadelelere neden olmaktadır. Özellikle İsrail tarafından son yıllarda GKRY ile işbirliği yapılarak Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) oluşturulmuştur. ABD merkezli ve %30 İsrail hisseli Noble Energy şirketi aracılığıyla açık denizde doğal gaz arama faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye, İsrail'in bölgede enerji kaynağına yönelik arama yapmasının yasal olmadığını ifade etmiş ve araştırmaların engellenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir. Süreç içerisinde Türkiye ve İsrail tarafından söylemlerin yumuşatılması söz konusu olmakla beraber gelecek dönem için enerji kaynaklarına yönelik potansiyel tehlikelerin oluşabileceğini söylemek mümkündür (Alterman ve Malka, 2012:122).

Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik açıdan önemli olmasının yanı sıra enerji kaynakları açısından zengin olması, ülkeler arasındaki çatışmalar açısından önem kazanmaktadır. Hidrokarbon bölgelerine yakın olan Doğu Akdeniz Bölgesi, 2000'li yıllar itibariyle yeni enerji sahalarının keşfedilmesiyle birlikte bölgesel enerji savaşları açısından daha önemli bir konuma gelmiştir. Yeni keşiflerle beraber petrol rezervleri ve doğal gaz yataklarıyla beraber ülkeler açısından enerji kaynaklarının paylaşımının yanı sıra deniz alanlarının paylaşımı da önemli bir hale gelmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında deniz alanlarının paylaşımı önemli bir hale gelmiştir (Ceyhun, 2014: 28-29).

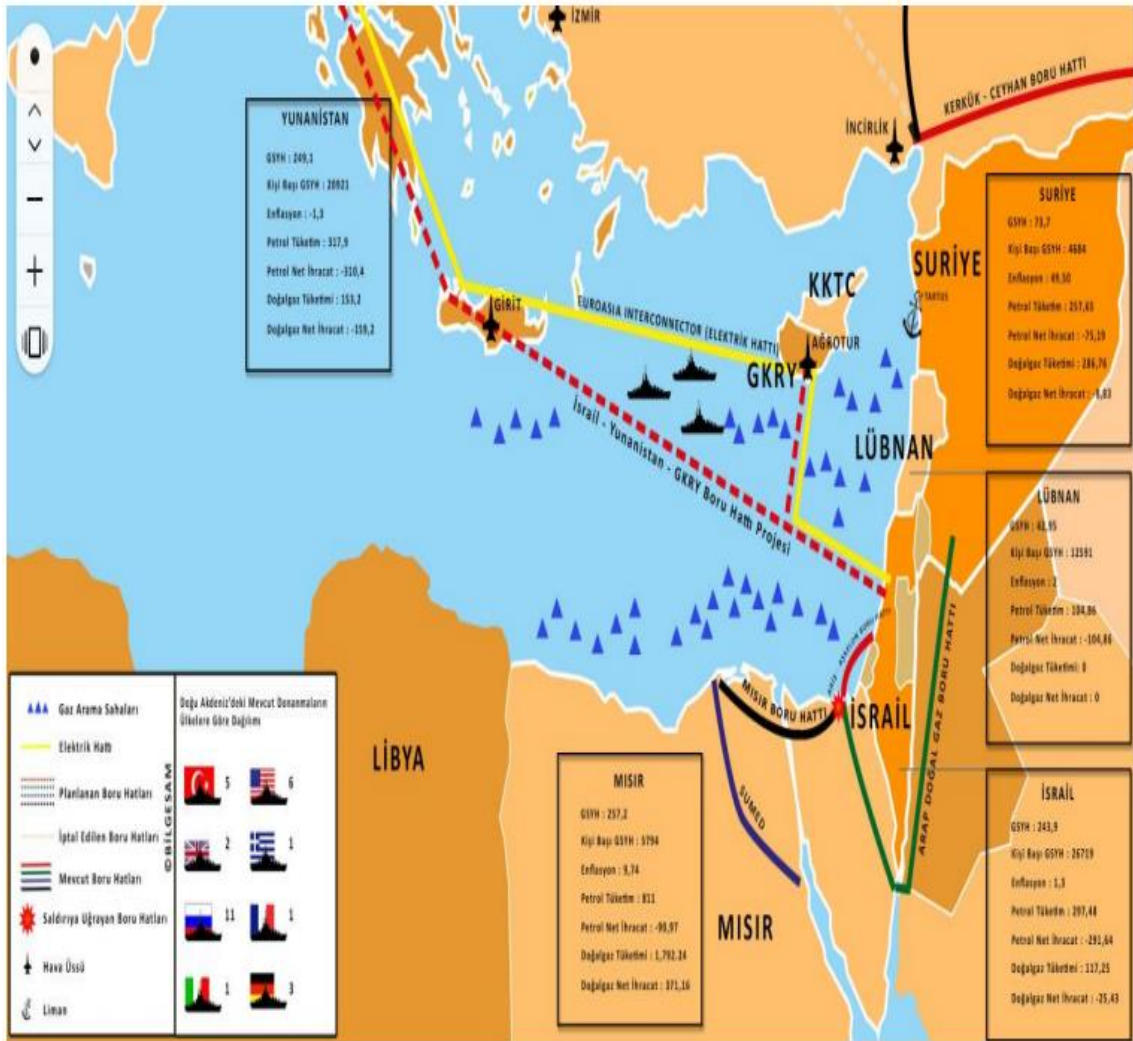
Aşağıdaki şekilde Doğu Akdeniz için önemli enerji havzaları yer almaktadır.

Şekil 12. Doğu Akdeniz'de Önemli Enerji Havzaları

Kaynak: Öğütçü, 2015:1.

Doğu Akdeniz Bölgesi, hidrokarbon açısından zengin bir bölge olmasının yanı sıra Ortadoğu ve Hazar Bölgesi ile Avrupa arasında enerji transferinin sağlanması kapsamında önemli bir bağlantı noktası olarak görülmektedir (Aksoy, 2016:1). Aşağıda şekilde görülebileceği üzere havzada mevcut olan gaz arama sahaları, planlanan mevcut ve iptal edilen boru hatları yer almaktadır. Ayrıca bölgede saldırıya uğrayan boru hatları, bölgedeki kaynakların önemini ortaya koymaktadır. Bu durum özellikle küresel güçler açısından önemli bir strateji olarak görülmektedir. Bölgesel olarak güçlerin menfaatlerinin korunmasına yönelik olarak güvenlik çemberleri daraltılmaktadır.

Şekil 13. Doğu Akdeniz Enerji Haritası

Kaynak : Sandıklı vd., 2013: 8-9.

Doğu Akdeniz enerji haritası incelendiğinde özellikle bölgedeki güçler arasında önemli dengelerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum bölgesel güvenlik tehlikesini daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Ülkeler arasındaki çatışmaların sıklıkla yaşandığı bölgede enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak uygulanacak olan stratejilerin dikkatle takibe alınması önemli olmaktadır.

Ülke stratejileri açısından Doğu Akdeniz bölgesi önemli bir ülke konumuna gelmiştir. Keşfedilen ve keşfedilmeyen hidrokarbon yatakları bulunan Doğu Akdeniz özellikle küresel enerji kaynakları açısından önemli bir yere sahiptir. Enerji kaynakları açısından Doğu Akdeniz yeni bir çatışma alanı olarak kendisini sürekli olarak güncellemektedir. Kıyıdaş ülkelerin mevcut stratejileri değerlendiriliğinde ise Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki sorunların çözüme kısa zamanda kavuşabileceğini söylemek mümkün değildir (Karbuş, 2015:44).

3.5. Doğu Akdeniz'deki Yeni Enerji Keşifleri

2011 yılı itibariyle Doğu Akdeniz'de küresel enerji arz ve talebini etkileyebilecek önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Kıbrıs adasının güney açıklarında hidrokarbon kaynaklarına yakın bir alanda önemli miktarda doğalgaz sahalarının keşfi gerçekleşmiştir (Kısacık, 2013). Tespit edilen yeni doğalgaz sahaları, küresel ölçülerde önemli enerji kaynaklarından biri olarak görülmekle beraber kıyıdaş ülkeler içinse önemli sorunların başlangıcı niteliğinde olmuştur (Kedikli ve Deniz, 2015:400).

Doğu Akdeniz'de 1999 yılından itibaren enerji sahalarına yönelik önemli tespitler yapılmıştır. Keşfedilen enerji rezervlerine paralel bir şekilde sismik araştırmaların da artmasıyla birlikte özellikle 2000'li yıllardan sonra önemli keşifler meydana gelmiştir (Karbuş, 2015:44).

Tablo 9. Doğu Akdeniz Bölgesinde Son Dönemde Keşfi Yapılan Doğalgaz Miktarları

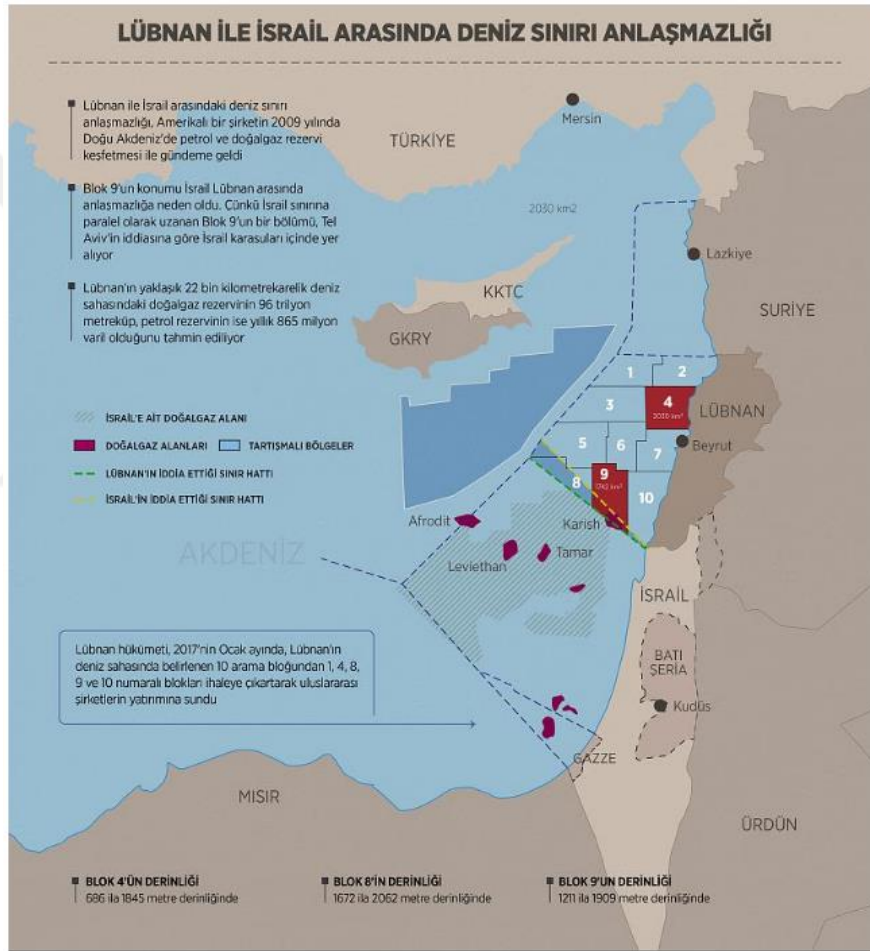
Sahanın Adı	Tahmini Rezerv (milyar m ³)	Sahiplenen Ülke	Keşif Yılı
Leviathan	509,7	İsrail-Filistin	2010
Tamar	283,3	İsrail-Filistin	2009
Afrodit	198,2	GKRY	2011
Kariş	51,0	İsrail-Filistin	2013
Mari-B	42,5	İsrail-Filistin	2000
Tanin	34,0	Filistin	2012
Gazze Marine	28,3	İsrail-Filistin	2000
Dalit	14,2	İsrail-Filistin	2009
Semşon	8,5	İsrail-Filistin	2012
Dolfin	2,3	İsrail-Filistin	2011
Noa	1,1	İsrail-Filistin	1999

Kaynak: Aksoy, 2016: 3

Günümüzde BP, ENI, Shell ve Total gibi büyük enerji firmalarının İsrail, Suriye, Lübnan ve Kıbrıs arasında bulunan ve Levant Havzası olarak bilinen en detaylı çalışma Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi (USGS) 2010'da yayımlamıştır.

Söz konusu rapor açısından Levant Havzası kapsamında toplamda 1,7 milyar varil petrol rezervinin olduğu düşünülmektedir. Ancak bölgedeki doğal gaz zenginliği büyük şirketlerin daha fazla dikkati çekmektedir. Bölge kapsamında önemli düzeyde deniz yatağında kullanılabilir şekilde bulunan doğal gaz rezervinin 3.45 trilyon m³ dolaylarında olduğu düşünülmektedir.

Bölgede yürütülen arama çalışmaları açısından 2009 yılının önemli bir yeri bulunmaktadır.2009 yılı öncesi İsrail pek çok sayıda sondaj çalışması yapmış olmasına rağmen önemli düzeyde bir başarı sağlayamamıştır. Geçmişte 1950’li yıllarda kıyı bölgelerde yürütülen çalışmaların 1970’ler ile 1990’larda derin sulara doğru yöneldiği görülmüştür. Özellikle 90’lı yılların sonları ile 2000’li yılların başında doğal gaz rezervlerinin çıkarılmaya başladığı gözlene de çıkarılan bu miktarların İsrail gereksinimlerini bile karşılamadığı görülmüştür.

Şekil 14. Lübnan İle İsrail Arasında Deniz Sınırı Anlaşmazlığı

Kaynak: <https://tr.euronews.com/>, Erişim Tarihi: 16.03.2020

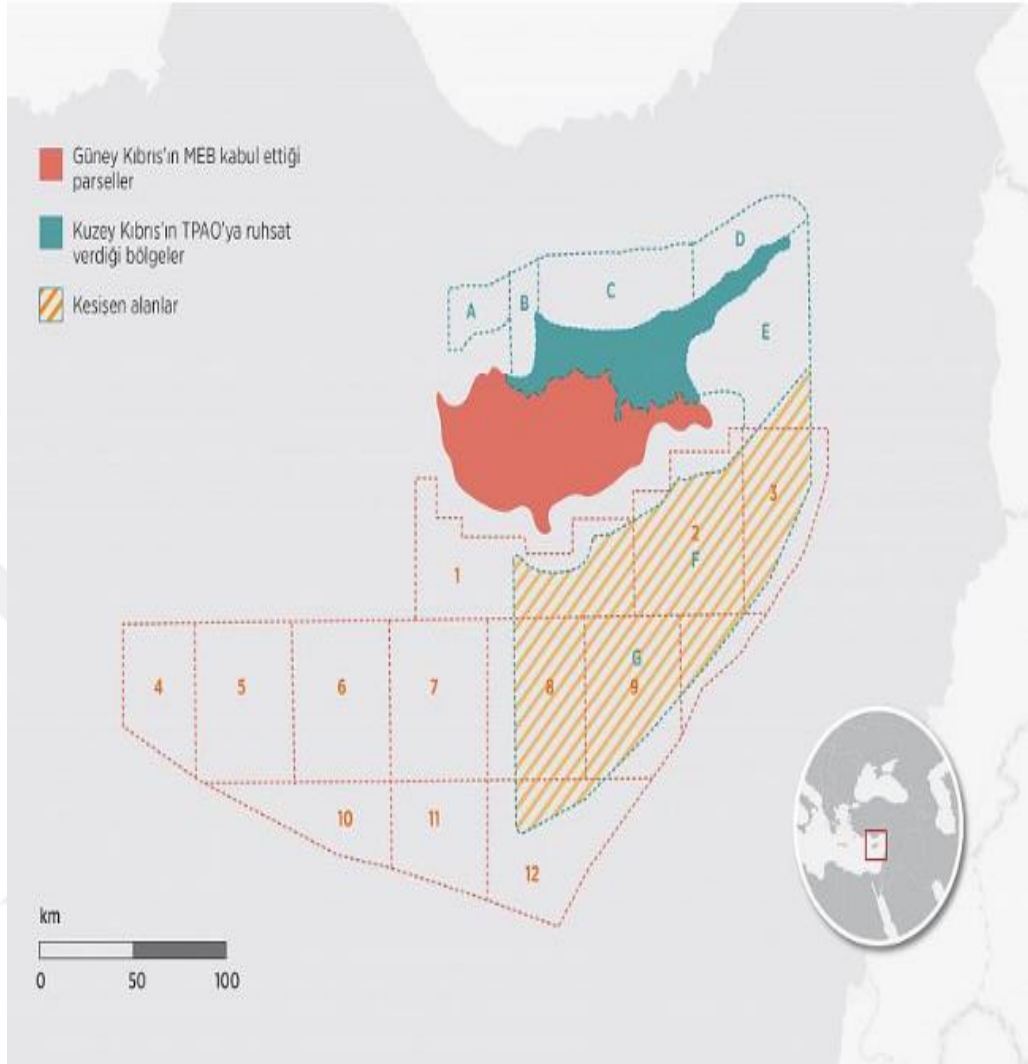
2009 yılı içerisinde yapılan ilk kapsamlı doğal gazı keşfi: Tamar

Bölge kapsamındaki büyük doğal gaz rezervi keşiflerinden birincisi Hafya'ya yaklaşık 90 kilometre mesafede İsrail'in münhasır ekonomik bölgesi (MEB) kapsamında belirlenmiştir. Rezerv yaklaşık 1700 derinlikte bulunmuştur. Rezerv kapsamında 280 milyar m³ doğal gaz rezerv olduğu düşünülmektedir.

2010 yılı içinde yapılan daha üst düzeydeki keşif: Leviathan

Leviathan sahası kapsamında yapılan bu keşif, Tamar'da yapılan siyasi tartışmaları kapanmadan ortaya çıkmış ve bölgedeki siyasi tartışların daha da artması neden olmuştur. Bu süreç içerisinde özellikle Lübnan Tamar ve Leviathan sahalarının bir bölümünün kendi deniz yetki alanı içinde olduğunu iddia etmektedir.

1500 metre derinlikte ve Hayfa'nın 130 kilometre açığında yer alan doğal gaz rezervinin tahmini olarak 622 milyar m³ dolaylarında olduğu düşünülmektedir. Söz konusu bölgede çıkarılabilir gaz miktarı İsrail'in 40 yıllık gereksinimi karşılayacak büyüklükte.

Şekil 15. 2010 Yılı Durum

Kaynak: <https://tr.euronews.com/>, Erişim Tarihi: 26.03.2020

Afrodit sahasında 2011 yılında yapılan keşif Kıbrıs'ta ilişkilerinde gerilmesine neden oldu.

Leviathan sahasınının 30 km batısı ile Limasol'un 160 km güneyinde bulunan 12 numaralı bloktaki Afrodit sahasında 2011 yılında yapılmış olan keşifle beraber Türkiye'den de bazı itiraflar yükselmeye başlamıştır.

2010 yılında İsrail ile Kıbrıs Rum Kesiminin yaptığı ve deniz sınırlarının tayin edildiği anlaşma Türkiye tarafından, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin yetki alanları görmezden gelindiği için geçersiz olarak kabul edilmektedir.

İsrail adına Kuzey Kıbrıs Rum kesiminin Noble Energy firması üzerinden yürüttüğü çalışmalar kapsamında 1700 metre derinlikte belirlenen ilk doğal gaz rezervinin 129 m³ civarında kapasitesinin olduğu tahmin edilmektedir.

Mısır 2015 yılında o güne kadar yaptığı en büyük keşfi : Zohr'dakidir.Zohr sahası, Mısır kıyılarından yaklaşık 150 km açıkta bulunmakla birlikte buradaki doğal gaz rezervlerinin yaklaşık olarak 849 milyar m³ olduğu düşünülmektedir. Keşif İtalyan ENI firması tarafından yapılmakla birlikte üretim sürecinin 2019 yılı sonu ile başlaması ve yıllık 30 milyar m³ doğal çıkarılması hedeflenmiştir.

Mısır tarafından 2018 yılında yapılan yeni bir keşif daha: Nur

Nur sahası Sina yarımadasının kuzey bölümünden 50 km açıkta yer almaktadır. Yapılan keşif doğrultusunda Nur sahası kapsamında rezerv miktarının Zohr sahasında bulunan miktar dolaylarında olduğu düşünülmektedir. Ancak ENI firmasının yürüttüğü fizibilite çalışmaları devam etmektedir.

2018 yılı içinde altıncı blok kapsamında yapılan ilk keşif: Calypso

2018 Şubat'ta İtalyan ENI firmasının yapmış olduğu açıklamada 2074 metre deniz derinliğinde yer alan Calypso sahası kapsamında 3827 metre derinliği inildiği ve bu bölgede doğal gaz rezervlerinin bulunduğu ifade edilmiştir. Bölgeye yönelik fizibilite çalışmaları sürmeye devam etse de bölge kapsamında yer alan rezervin 169-229 milyar m³ arasında olduğu düşünülmektedir.

Kıbrıs'ta 2019 yılında yapılan bir keşif daha: Glaucus-1

Exxon ve Qatar Petroleum ortaklığının 10 numaralı blokta Şubat ayı sonunda Glaucus -1 sahada yaptıkları ilk tespitlere göre, bölgede 142-227 milyar m³ arasında bir doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Kıbrıs Rum yönetimince yapılmış olan

açıklamaya göre, yapılan bu keşif Kıbrıs açıklarında o ana kadar yapılan keşiflerindne en büyüğüdür.

3.6. Bölgede Enerji Mücadelesi ve Aktörler

Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemlerde bulunmuş olan hidrokarbon rezervleri, bölgesel dinamiklerin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Dinamiklerde meydana gelen değişmeler enerji rekabetinin ve ihtilaflı hususlarında çoğalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda krizlerin daha derin bir duruma gelmesine de yol açmıştır. Tespit edilmiş olan hidrokarbon rezervleriyle enerji ticaretinde ihracatçı konumda olma talebinde bulunan bölge ülkeler arasında yaşanan rekabet ve yetki alanlarının kararlaştırılması, çıkarılacak olan rezervlerin hangi yolu kullanarak satış işleminin gerçekleştirileceği konusunda meydana gelen anlaşmazlıklar bu krizlerin derinleşmesine sebep olmuştur. Bu konuların yanı sıra krizin derinleşmesinde, enerji isteğinde en fazla payı bulunan Avrupa ülkelerinin enerji ithal etmeden olan bağımlılığında Rusya, Cezayir ve Nijerya'ya bir seçenek olarak yeni pazar aramaları da etkili olmuştur. Bu durumların yaşanıldığı zamanlarda İsrail, Mısır, Lübnan, GKRY, KKTC ve en önemli olan Türkiye'nin izlemiş olduğu rotanın değeri de gün geçtikçe artmaktadır.

Lübnan, Suriye, Türkiye, KKTC, GKRY ve Yunanistan öteki devletlerin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde hak ve yükümlülüklerine gerekli olan saygıyı gösterme şartı ile Doğu Akdeniz bölgesindeki hidrokarbon enerji kaynakları üzerinde hakkı bulunan devletlerdir.

Tablo 10. Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Rezervleri

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
Mısır	2015	Zohr	850	2017
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Atoll	42,5	2018
	2015	Nooros	19,8	2016
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3	2017
İsrail	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Kariş	50,9	2020*
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*

Kaynak: https://setav.org/assets/uploads/2017/09/DOGU_AKDENIZ.pdf, Erişim Tarihi: 05.03.2020

Münhasır Ekonomik Bölgeler ile ortaya çıkan gerginlikler farklı ittifakların meydana gelmesine neden olmuştur. Yapılan bu ittifaklar sonucunda da Türkiye’yi dahil etmeyen, East-Med ve Vasilikos benzeri projeler çıkmıştır. Fakat projenin gerçekleşme ihtimalini azaltan nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler ise bu projelerin gerek maliyetleri gerekse de Uluslararası Hukuk normlarınca Türkiye’nin kıta sahanlığından geçmesidir. Meydana gelen bütün bu gerginlikler de bölgede yaşanan; Türk-Yunan uyuşmazlığı, Kıbrıs meselesi, Filistin problemi ve Suriye iç savaşı benzeri yaşanan krizler üzerinde de olumsuz bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye’nin 3. sondaj gemisini göndermesi, Rusya ve Türkiye arasında çatışmalara neden olmuş ve bu durum Suriye krizini de etkilemiştir.

Gerçekleştirebileceği kapasite ile çıkartmış olduğu yeni rezervlerin ihracını yalnızca Mısır ve Lübnan’a yapabilen İsrail artık Avrupa pazarına ve global piyasalara da ihraçta bulunma isteği içindedir. Bu isteğini gerçekleştirebilmek için ise İsrail’in önünde üç farklı yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri olan ve en ucuz ve

mantıklı yöntem boru hattı ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıma yöntemidir. Bu taşıma yolu İsrail – Haifa – Ceyhan şeklinde düşünülmüş ve şu anda da en maliyetsiz yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntemlerden bir diğeri ise Mısır'da bulunan LNG tesisleri üzerinden Avrupa'ya geçişi sağlamaktır.

Şekil 16. Vasilikos Planı

Kaynak: <https://orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-yeni-denklemler/>, Erişim Tarihi: 25.03.2020

GKRY, ABD ve AB'nin destekleri ile bir LNG tesisi kurup enerjide ticaret merkezi olmak istemektedir. Bu minvalde Vasilikos planına göre Afrodit ve Leviathan sahalarındaki doğalgazın kurulması planlanan bu yeni tesise taşınıp burada işlenmesi hedeflenmektedir (Yorulmaz, 2019:82).

Deniz yetki alanlarının ve münhasır ekonomik bölgelerin tespit edilmesi, bölgede yasal açıdan söz hakkı bulunan ülkeler arasında anlaşmazlıkların yaşanılmasına neden olmaktadır. Bölgede yaşanan krizlere artı olarak birde yeni kaynakların bulunması ile birlikte nasıl bir paylaşımın yapılacağı problemi de dahil

olmuştur. Ortaya çıkan bu krizin asıl altında yatan sebep ise hidrokarbon ve petrol kaynaklarının nasıl paylaşılacağıdır. Bu da yaşanan problemin gerek iktisadi gerekse de emniyet boyutları çerçevesinde bakılmasının gerekli olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Burada en karmaşayı açıklamakta yararlanılacak en önemli faktör ise konu olan rezervin miktarının büyüklüğüdür.

Şekil 17. East-Med Boru Hattı Projesi

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/eastmed-turkiye-olmadan-zor-451253.html>, Erişim Tarihi: 07.03.2020

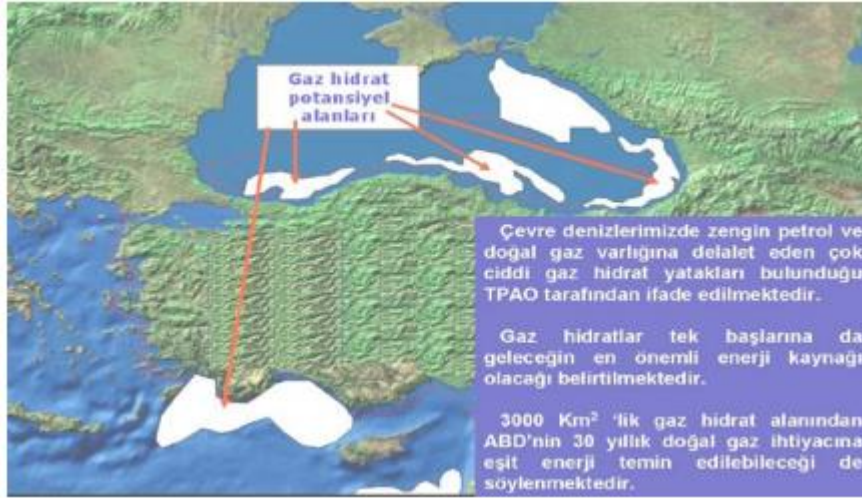
Tahmini rakamlar doğrultusunda göre 122 trilyon m³ hidrokarbon rezervinin bulunduğu söylenen bölgede rezerv oranı fazla olan ve Pazar avantajı bulunan bir faktör için bu rakam oldukça önem arz etmektedir. Bu büyüklükte bir kaynağın olması da bölgede genellikle enerji ithal etme istediğinde bulunanlar için daha da değerli olmaktadır.

Bu yolda, bir enerji mücadelesi veren o bölgedeki ülkeler dışında ABD ve Avrupa'daki egemen devletler de bu mücadeleye dahillerdir. Yaşanılan bu durumu bölgede bulunan aktörlerin çok uluslu firmalar ve örgütler ile gerçekleştirmiş oldukları ruhsatlandırma anlaşmalarıyla daha karmaşık bir hale gelmektedir. Tespit edilen bu kaynaklara bölgenin içinde olmayan aktörlerinde ilgisini çekmesinin belirli sebepleri bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinin en önemli motive kaynağı enerji talep yoğunluğu bulunan yapılarını indirmek ve Rusya'ya karşı olan enerji bağımlılığının en aza çekmektir. Bu sayede siyaset üzerinde bulunan Rus baskısının da önüne geçilmiş olacaktır.

ABD çerçevesinde ele alındığında; son zamanlarda enerji alanında gerçekleştirmiş olduğu teknolojik ataklar aracılığı ile yakın bir zamanda enerjiyi ithal edecek bir statüye kavuşacak bir ülkedir. Bu bölgeye karşı olan ilgisinin nedeni ise önemli ölçüde politik açıdan olduğu düşünülmektedir. ABD'nin ilk sırada yer alan amaçları arasında Rusya ve Çin'in bölgedeki çalışmalarına sınırlandırma getirmek yer almaktadır. Bu amaç çerçevesinde Exxon Mobil ve Noble Energy benzeri ABD firmaları bölgedeki çalışmalarını sürdürmektedir. Çin'in ise üretiminde enerji yoğunluğunun bulunması nedeniyle enerjide dışa bağımlılığı fazladır. Bu nedenle Çin'de enerji emniyetini güvence altına almak amacı ile bu bölge ile ilgilenmektedir. Bunun yanı sıra enerji yapısını temiz enerjiye çevirme projeleri dahilinde bölgede bulunan hidrokarbon kaynağına da ilgisi bulunmaktadır.

3.7. Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından Nil Delta Havzasında ise yaklaşık 1,8 milyar varil petrol; 6,3 trilyon metreküp (223 trilyon kübik feet) doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğunun tahmin edildiği, Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varil olduğu söylenen petrol rezervinin yaklaşık değerinin 400 milyar dolar civarında olduğu açıklanmıştır (Yaycı, 2012:10).

Şekil 18. Gaz Hidrat Yataklarını Gösterir Harita

Kaynak: Yayıcı, 2012:13.

İsrail'in 1950'lerde Doğu Akdeniz Bölgesi'nde başlattığı petrol ve doğal gaz keşif çalışmaları 1960'ların sonu 1970'lerin başında arama faaliyetine dönüşmüştür. 2010'da da Leviathan Bölgesi'nde en büyük doğal gaz rezervi keşfini (Tamçeli & Kurt, 2014) yaparak doğal gaz ihraç eden konuma gelmiş ve ihracatını yapan ülkeler sınıfına girmiştir. 2009'da Mavi Marmara sebebiyle Türkiye ile sorun yaşayan İsrail Devleti, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle yakın bağlar kurmaya başlamış ve 2010 yılı Aralık ayının 17'sinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Münhasır Ekonomik Bölge antlaşması yapılmıştır. 2011 yılının 12 Temmuz tarihinde ise Münhasır Ekonomik Bölgesinin haritasını ilan ederek BM'ye göndermiştir (BİLGESAM, 2013: 18).

2011 yılında Afrodit bölgesinde 198 milyar m³ daha doğal gaz bulan İsrail artık keşfettiği doğal gazı diğer ülkelere satabilme arayışı içerisine girmiştir. Bunun için de üç ayrı güzergâh söz konusudur. Bunlardan birisi; Türkiye üzerinden boru hatları ile Avrupa'ya, ikincisi Ürdün ve Mısır'ı doğrudan bağlayacak boru hattı ile, son olarak da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Girit Yunanistan ve İtalya üzerinden İsrail doğal gazının istenilen noktalara ulaştırılmasıdır. Doğal gazın taşınmasının süre olarak kısa ve en az maliyetle en az riskle gerçekleştirilebilmesinin yolu da Türkiye üzerinden yapılanıdır.

Ancak Mavi Marmara ile yaşanan gerginlik Netanyahu'nun 2013 yılında özür dilemesi ve tazminat ödemeyi kabul etmesiyle yumuşamış ve taşıma işleminin Türkiye'den yapılması ile ilgili anlaşma imzalanacağı bildirilmiştir. Son yaşanan Kudüs'ün başkent ilan edilmesi, Golan Tepeleri ve Batı Şeria'nın ilhak edilmesi ilişkilerin yeniden gerilmesine neden olmuş ve anlaşmayı askıya almıştır.

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfine kadar Yunanistan ile İsrail arasında samimi ilişkiler görülmezken bu keşiften sonra gittikçe artan bir yoğunlukta görüşmeler başlamıştır. Tarihte ilk kez bir İsrail Başbakanı Yunanistan'a resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaretlerde sadece enerji konusu değil askeri konular da konuşulmuştur. Bu açıdan bakıldığında Yunanistan, AB ile İsrail arasında bir köprü vazifesi göreceğini düşünmektedir. Gerek GKRY gerekse Yunanistan içine girdikleri ekonomik krizlerin ve iflasın sonunu getirebileceği düşünülen bu projeye ciddi şekilde sahip çıkmaktadırlar. Her iki ülke de keşfedilen doğal gaz ve petrolün kendi üzerlerinden Avrupa'ya ulaştırılması projeleri ekseninde İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Hatta 2010 yılında İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Yunanistan Başbakanı George Papandreou'ya ülkesinin yakında İsrail'den deniz altından geçecek bir boru hattıyla doğal gaz ithal edebileceğini söylemiştir.

Mısır, Doğu Akdeniz'de önemli bir doğal gaz üreticisidir. Ancak istikrarlı bir şekilde ihracat politikası izleyememiştir. Son yıllarda Mısır'ın bu bölgedeki enerji politikaları üç dönem halinde incelenebilir. Bunlardan ilki Hüsnü Mübarek dönemidir. İkincisi Muhammed Mursi dönemidir. Son olarak da şu anda da devam eden Cumhurbaşkanı Abdülfettah El Sisi dönemidir.

Mısır, Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek döneminde yapılan bir anlaşma ile 2008 yılında İsrail'in ana doğal gaz tedarikçisi olmuştur. İsrail'in kullandığı doğal gazın % 40'dan fazlası Mısır'dan sağlanmaktadır. Ancak anlaşma 2011'de Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin ardından sonlandı. Hüsnü Mübarek'ten sonra kurulan hükümetin iddiasına göre İsrail ile yapılan bu anlaşma ülkeye 714 milyon dolar zarar ettirmiştir. Genel olarak Mısır'ın İsrail'e gaz satışı dört sebeple sorunluydu. Birincisi Mısırlıların çoğu İsrail'i hala düşman olarak görülmektedir. İkincisi ihraç edilecek gaz

azdır. Üçüncüsü boru hattının emniyetini almak çok sorunludur. Son olarak İsrail'e anlaşma ile verilen gazın fiyatı çevre ülke ortalamalarının yaklaşık yarısı kadardır.

Mısır'da yönetime gelen Mursi'nin, Türkiye-Mısır siyasi ve ekonomik anlamda ilişkileri olumlu etkilemiştir. Böylece Türkiye'nin aracılığıyla Lübnan, Suriye, Filistin, Hamas üzerindeki siyasi gücü artmıştır. Türkiye açısından bakıldığında Mursi'nin en önemli dış politika kararı, 2003'de GKRY ile yapılan Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasını Mart 2013'te feshetmesi olmuştur. Mursi Nisan 2012'de İsraille doğal gaz sevk anlaşmasını uygulamaya koymadan kaldırmıştır. Mısır'ın Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasını iptal etmesi sondaj yaptığı deniz alanlarının hukukiliğini yok etmiştir.

Son dönemde ise Cumhurbaşkanı Sisi döneminde gerek İsrail ile gerekse GKRY ile ilişkiler tekrar düzelmeye yoluna girmiştir. 09 Kasım 2014 Kahire Zirvesi ile GKRY-Yunanistan ve Mısır arasında enerjide stratejik ortaklık kurulmuştur.

GKRY ile İsrail 25 Şubat 2011'de yürürlüğe giren bir karşılıklı Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları anlaşması imzalamışlardır. Hatta bu anlaşmanın imzalanmasından çok kısa süre sonra bölgede arama yapan Noble Enerji Afrodit sahasında doğal gaz bulmuştur. Bu adımlar Türkiye ile GKRY arasında gerginliğe sebep olmuştur.

GKRY ayrıca Mısır ve Lübnan ile de ilişkilerini enerji anlamında geliştirmeye çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler nezdinde sürdürülen Kıbrıs'ın bütünleşmesi için çabalar özellikle Rum tarafından sekteye uğratıldığı görülmektedir. Bunun sebeplerinin başında keşfedilen doğal gaz kaynaklarının tek başına değerlendirilmesi çabası olabilir. Çözüm sürecinde daha önce de Annan Planı'na hayır diyen Rumlar tek başına adanın hakimi olmak ülküsüyle ve arkasına Avrupa Birliği'nin de rüzgarını katarak Doğu Akdeniz'de kendi rüzgarını estirmeye çalışmaktadır.

Güney Kıbrıs Rum yönetiminin 2003'te Mısır ile, 2007'de Lübnan ile ve 2010'da İsrail'le yaptığı anlaşmalarla, MEB sınırlarını belirlemiş ve kendi alanında deneme sondajlarına adım atmıştır.

AB üyesi olan GKRY Doğu Akdeniz’de AB’nin aktörü olarak hareket etmektedir. Bu açıdan İsrail ile ortak hareket eden aslında AB’dir denilebilir. Zaten ekonomik krizde olan GKRY, 2019 yılında Afrodit alanından doğal gaz ihraç etmeye başlamak istemektedir. Bu maksatla Vasilikos’a bir LNG terminali kurma çalışmaları devam etmektedir ve 2015’te inşasına başlanacak olan bu proje ile yıllık 5 milyon ton LNG ihraç edebilecek duruma gelmek hedeflenmektedir.

İsrail Başbakanının ziyareti sırasında Rum kesimi lideri tarafından İsraili işadamlarının Kıbrıs’ yatırım yapmalarının durdurmasını talep edilmiştir. Netanyahu da, hava ve deniz üssü vermeleri şartıyla yatırımı yasaklayan bir kararı meclisten çıkarabileceğini söylemiştir. Hatta ortalama 10000 askerin ve aileleri de dahil 20000-30000 civarında kişinin İsrail’den GKRY’ye enerji hattı için altyapı ve güvenlik çalışmaları maksadıyla gönderilmesi de teklif edilen hususlar arasında olduğu ifade edilmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/>, Erişim Tarihi: 12.04.2020).

Bu gelişmelere karşı Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanı Ali Babacan, Rumların arama faaliyetlerini başlatmasından sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin de aramalara başladığını hatırlattı ve şunları söyledi:

Ürdün’ün 2013 yılında kanıtlanmış 213 Bcf’lik bir doğal gaz rezervi vardır ancak petrolü yoktur. Çok kısıtlı olması sebebiyle iç enerji kaynakları 2011 yılında ihtiyacının sadece % 3’ünü karşılamıştır. Ürdün, 500 megawattlık bir elektrik santrali için 2017 yılında petrol şeyli üretimini ve kullanımını öngörmektedir.

Ürdün ile İsrail arasında 19 Şubat 2014’te imzalanan doğalgaz anlaşmasına göre İsrail yıllık 2 bcm’lik doğal gazı 15 yıl boyunca Ürdün’e sağlayacaktı. Ancak Ürdün gazetesi Al-Ghad’a göre bu anlaşma askıya alınmıştır (Vatan, 2015)

Lübnan büyük miktarlarda doğal gaz üretim kapasitesine sahip olmasına rağmen Doğu Akdeniz’deki en az gelişmiş doğal gaz aktörüdür. Lübnan hükümetinin tahminlerine göre kendi kıyı açıklarında yaklaşık 25 Tcf’lik bir doğal gaz rezervi bulunmaktadır ve Lübnan Enerji ve Su Bakanı’nın yaptığı açıklamaya göre 2030 yılında üretimde kullanılan enerji karışımı üçte iki oranında doğal gaza dönüştürülecektir. 2010 yılında Lübnan Enerji Bakanı Gebran Bassil’in açıklamalarına

göre “İsrail’in niyetinin Lübnan kaynaklarına saldırmak olduğu çok açıktır.” Lübnan 2011 yılı ortalarında Birleşmiş Milletler’e İsrail’i deniz sularını ihlal ettiği gerekçesiyle şikâyetinde bulunmuştur. İsrail ise bu konunun BM şemsiyesi altında değil karşılıklı olarak görüşülmesini istemektedir. 2009’dan itibaren az miktarda doğal gazı Mısır’dan alabilmiştir. Lübnan İsrail’i yatay sondaj yaparak kendi kaynaklarına müdahale etmekle suçlamıştır (Özer, 2013)

2014 yılında bir diğer gelişme de ilk kez bir KKTC Dışişleri Bakanı’nın İsrail’e gitmesiydi. KKTC Dışişleri Bakanı Özdil Nami, Tel-Aviv’de, “2014 İsrail Enerji ve Ticaret Toplantısı”nın açılış konuşmasını yaptı. Özellikle Doğu Akdeniz’deki tansiyonun tırmanışı konusunda bölgeye barış ve istikrarın gelmesi için bölgedeki tüm aktörlerin eşgüdümlü gayretlerine ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Bakanın bu konudaki çözüm önerisi ise ticari anlaşmalar aracılığı ile karşılıklı bağımlılıklar ve enerji ulaşım ağları yaratmaktır. Yine Özdil Nami Kıbrıs’ın doğal kaynaklarının tüm Kıbrıslılara ait olduğunu ve tüm Kıbrıslıların bundan fayda sağlaması gerektiğinin tartışılmaz bir konu olduğunu iletmiştir. KKTC, hidrokarbon kaynaklarının AB’ye Türkiye üzerinden ihraç edilmesi seçeneğini dahil edecek şekilde Eylül 2012’de GKRY’e öneride bulunulmuştur. Ancak Rum kesimi bu öneriyi reddetmiştir

ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden 22 Mayıs 2014 tarihinde KKTC’de Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu’nu ziyaret etmiştir. Çok uzun bir süredir Kıbrıs Adası’na ABD tarafından yüksek mevkili bürokrat gönderilmemişti. Eroğlu, Anastasiadis’in, müzakerelerin yeniden başlamasına yönelik Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Kıbrıs Özel Danışmanı Espen Barthe Eide öncülüğünde sürdürülen çok taraflı çabaları son açıklamalarıyla bir kez daha sekteye uğrattığını söyledi.

KKTC Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası’nda yapılan açıklamaya göre uluslararası kamuoyunun tavrını değiştirmesi gerekmektedir. Rumlarda bu beklentiyi yüksek tuttukları sürece Rum lider uzlaşmaz tavrından vazgeçmeyecektir ve gerginlik artacaktır. Sonuç olarak adada Türkler ve Rumlar birlikte yaşamakta ve anlaşmayı da Türkler ve Rumlar birlikte kabul edeceklerdir. (Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanı Özdil Nami: “Herkesin kapsamlı çözüm çalışmalarına devam etmesi gerekir”, 2014)

KKTC, Doğu Akdeniz enerji politikasını Türkiye ile birlikte sıkı bir diyalog içerisinde sürdürmektedir. Her iki ülkenin de ortak tezi ada etrafında herhangi bir yerde yapılan keşiflerde bulunan enerji kaynağında her iki ülkenin de pay sahibi olması gerektiğidir. Bu bağlamda GKRY-Yunanistan ve İsrail'e karşı Türkiye ve KKTC birlikte hareket etmektedir.

Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan ülkelerden önceki yıllarda enerji üretiminde Mısır ve Suriye öne çıkarken onların yerini İsrail ve GKRY almaya çalışmaktadır. Bugün Doğu Akdeniz'de petrol ve doğal gaz üretiminde İsrail ve Suriye toplam üretimin yaklaşık %99'unu karşılamaktadır.

3.8. Doğu Akdeniz Bölgesi Enerji Kaynakları ve Kıbrıs Sorunu

Soğuk savaş sonrası Rusya'ya yönelik olarak çıkarlarını korumak isteyen ABD Doğu Akdeniz kapsamında istikrarı sağlamak maksadıyla güvenlik arayışını biçimlendirmiştir. Bu yönden ABD, Mısır-İsrail ve Türkiye-İsrail istikrarlı olmayan bazı ortakları başvurduğu gözlemlemiştir. Son zamanlarda Mısır ve Türkiye'de ortaya çıkan siyasi değişimler neticesinde ittifakların dağıldığı görülmüştür. Bu ABD'nin İsrail-Arap barışını inşa etme, global enerji kaynaklarının serbest taşınması gibi hedeflerinin biçimlendirmesini güçleştirmiştir. Burada Türkiye'nin Rusya'nın Karadeniz üzerinden Akdeniz'e erişmesine engel olması açısından ABD açısından önemi büyüktür. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin Mavi Marmara, Gazze ablukası gibi olaylar sebebiyle bozulduğu görülmüştür. Burada İsrail, Mısır ve Türkiye'nin her geçen gün daha bağımsız politikalar takip ettiği gözlemlenmektedir (Alterman ve Malka, 2012: 122). Son yıllarda Türkiye ile ABD'nin arasının Türkiye'nin Rusya'ya yaklaşmaya başlaması açısından daha da gerginleştiği de görülmüştür.

Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynaklarının da farklı bir mücadele alanını ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İsrail'in Güney Kıbrıs Rum yönetimi ile Münhasır Ekonomik Bölge kurarak %30 İsrail hissesi olan merkezi ABD olan Noble Energy firması üzerinden doğal gaz arama süreçlerini sürdürdüğü görülmüştür. Türkiye

burada anlaşmanın legal olmadığını iddia etmiş ve İsrail'in bölgede kapsamındaki araştırmalarına engel olacağını ifade etmiştir (Alterman ve Malka, 2012: 122).

Kıbrıs, Doğu Akdeniz bölgesinde coğrafi konumu itibariyle ön plana çıkmaktadır. Türkiye, Kıbrıs'ın bölge içinde bulunması sebebiyle burada kendini enerji aramaları kapsamında yer almasını sağlamaya çalışmaktadır. Özellikle Kıbrıs'ın mevcut ve olası doğal gaz alanlarına yakınlığı bu bölgedeki öneminin artmasına sebep olmaktadır (HASEN, 2016: 3).

3.9. Türkiye'nin Enerjide İttifak Arayışlar

Doğu Akdeniz'de yaşanan ve Türkiye'nin de taraf olduğu deniz alanlarının sınırlandırılması ihtilafı bir uluslararası hukuk meselesi olmakla beraber, sadece bundan ibaret değildir. Konunun ekonomik ve politik yönleri de eşdeğerde önemi haizdir.

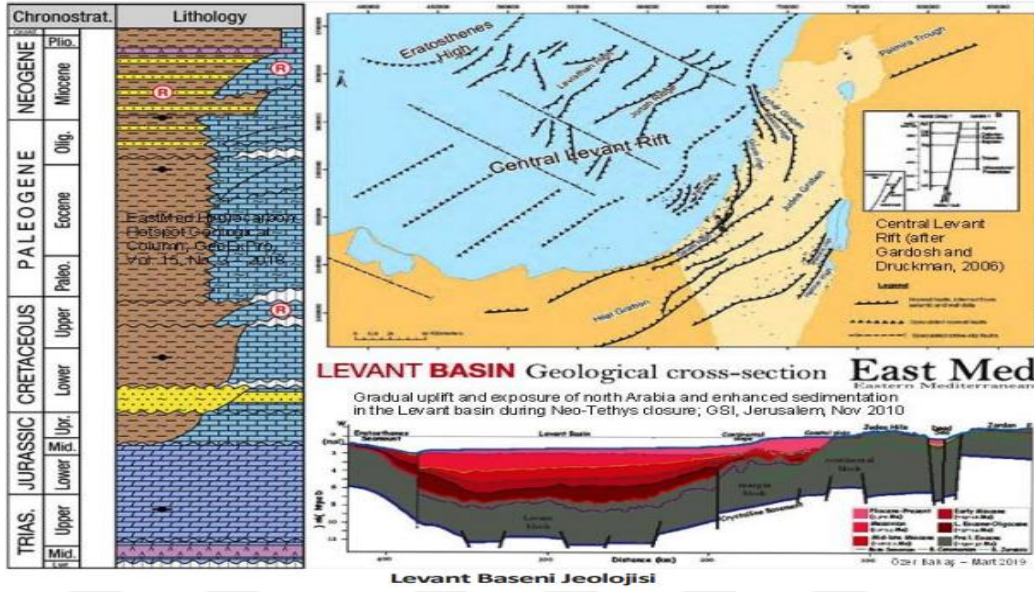
Türkiye ilk olarak pasif ve defansif bir dış politika yerine proaktif bir yaklaşımı benimseyerek Akdeniz kıyılarında ivedilikle MEB ilân etmelidir. Bu sayede özellikle Yunanistan tarafından her an ileri sürülebilecek benzer bir talebe karşı ön almış ve elini güçlendirmiş olur. Bunun yanı sıra bölgedeki diğer paydaşlarla ilişkilerini ve işbirliğini geliştirerek daha önemli ve aktif bir aktör haline gelmenin yollarını aramalıdır. Politik olarak güçlenmek, hem bölgenin enerji ticaret merkezi haline gelmek, hem de hukuki haklılığını diplomatik olarak daha etkili nakletmek bakımından kritik önemdedir. Doğu Akdeniz'de hukuki taleplere uygun fiili varlığı göstermek de önemli bir diğer konudur. Araştırma ve işletme konularında girişim ve faaliyetlerde bulunmak, uluslararası şirketlerle işbirliğini arttırmak, ileri sürülen hukuki talepleri destekleyecektir. Norveç'ten satın alınıp yenilenerek Haziran başında araştırmalar için derhal Akdeniz'e gönderilen Türkiye'nin ilk sondaj gemisi Fatih bu yolda atılmış önemli bir adımdır. Son olarak bölgede barışçıl bir iklimin tesisi ve sürdürülmesi tüm paydaşlar için elzemdir. Bu sayede devletlerin ve diğer devlet dışı aktörlerin elindeki tüm ekonomik ya da teknolojik imkânlar bölgedeki doğal kaynakları çıkartıp tüketime ya da ticarete dâhil etmek için seferber edilebilecektir. Aksi takdirde, yıllardır Ege Denizi'nde yaşandığı gibi, paylaşımına ilişkin tartışmalar

tarafların birbirini engelleyip var olan kaynakların işletilememesine neden olacaktır. Öte yandan bu barış ve güven halinin sağlanabilmesi, hiçbir devletin tek başına başarabileceği bir durum olmayıp, sırf bu kadar değerli kıt kaynakların varlığı bile rekabetin tehlikeli gerilimlere dönüşmesine yeterli sebeptir. Bu nedenle tek taraflı aktif politika girişimleri en azından diğer bölge devletleriyle karşılıklı güven tesisine yönelik olmalıdır ki, kazan- kazan formülü hayata geçirilebilsin. Doğu Akdeniz'deki ihtilafın Ege'dekine nazaran ekonomik çıkar motifi daha ağır bastığından, yine karşılıklı ekonomik çıkar odaklı bir çözümün daha rahat sağlanabileceği düşünülmektedir.

Türkiye ile Libya arasında anlaşma yapılarak bölgedeki stratejik konuma yönelik önemli bir adım atılmıştır. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında, adı geçen konulara ilişkin tam anlamıyla bir mutabakat bulunmamaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi kendisini Kıbrıs'ta bulunan tek yetkili devlet zannetmektedir. Yunanistan, GKRY, Libya, Mısır, Suriye, Lübnan ve İsrail MEB ilanında bulunmuşlardır. Ancak, Yunanistan ve GKRY'nin AB'nin desteğiyle bölgede bulunan sahili olan ülkeler ile MEB anlaşmaları anlaşmış olmaları, sahildar devlet lan Türkiye ve KKTC'nin uluslararası hukuki haklarının saymadıkları Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun hukuka ve hakkaniyete uymadığı için güvenlik sağlamadığı belirtilmelidir. Bölgede, bulunan 122 trilyon m3 doğal gaz rezervlerinin var olduğu düşünülüyor. İsrail ve Mısır'ın gaz üretimlerine ek olarak GKRY'nin sondaj faaliyetleri, bölgede güvenlik sağlanması gerektiğini düşündürürken, Kıbrıs adası cezbedici bir durum haline gelmiştir. İşte bu yüzden, Türkiye-Libya arasındaki anlaşma, bölgede yapılması planlanan uluslararası hukuka uymayan siyasi kapsamlı girişimleri engellemiştir (<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270>, Erişim Tarihi: 03.05.2020).

3.10. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri

Dünyadaki mevcut enerji kaynaklarının azalması ülkelerin farklı enerji kaynakları arayışını hızlandırmıştır. Bu açıdan Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon rezervleri birçok ülke açısından önemli bir rekabet aracı haline gelmiştir. Aşağıdaki şekilde bu rezervlerin konumu ele alınmıştır.

Şekil 19. Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Rezervuarları

Kaynak: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf,

Erişim Tarihi: 22.03.2020

Doğu Akdeniz’de yer alan rezervler pek çok fırsatı ortaya çıkarırken aynı zamanda pek çok tehdidin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu açıdan alt başlıklarda bu rezervlere yönelik fırsatlar ve tehditlere yer verilecektir.

3.10.1. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervleri ve Diğer Ülkelerle İlişkiler

Güvenliğin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına doğrudan etkisi olduğunu illeri sürmek şuanda olanaklı değildir. Bu kapsamda güvenliğin sınırlandırmada, bir etkiye sahip olmayacağı, fakat destekleyen ya da güçlendiren unsurlar olacağı kabul görmektedir. UAD, Ukrayna - Romanya Davası Kararı’nda tarafların yasal güvenlik unsurlarının, nihai sınır belirlenmesinde etkili olabileceğini fakat bu uyuşmazlıkta geçici sınırın tarafların yasal güvenlik unsurlarına tam anlamıyla saygılı olduğunu söyleyerek herhangi bir değişikliğe ihtiyaç duyulmadığını ileri sürmüştür. Devlet yönetiminde güvenlik düşüncelerini sınırlandırmada dikkate alındığına dair olaylar vardır. 1988 tarihli İsveç-SSCB arasında yapılan anlaşmada, İsveç’in ulusal savunmasında kayda değer bir yeri olan Gotland Ada sınırının yerinin belirlenmesinde önemli olmuştur. 1980’de yapılan

Norveç ve İzlanda arasında yapılan anlaşmada, Norveç, güvenlik mülahazaları sebebiyle İzlanda'nın 200 mil ekonomik bölgesini kabul etmiştir (Doğru, 2015).

Sınırlandırmanın yönü her zaman politiktir ama deniz sınırlarının yerinin saptanmasında politik faktörün olduğunu anlamak oldukça zor bir süreç olmaktadır. BM'nin ana şartı olan 'devletlerin egemen eşitliği' ilkesince, tüm devletlerin deniz yetki alanı konusundaki hakkı aynıdır. Hiçbirinin diğerinden farklı deniz yetki alanına sahip olma hakkı yoktur. ayrıca, UAD'nin Malta-Libya anlaşmasında da söylendiği üzere, "eşit hak sahipliği", hukuken ve fiilen, sahil devletlerine 'eşit deniz alanı' vermesi demek değildir. BU sebepten dolayı, sınırlandırmaya politik faktörün etkisi beklendiği gibi değildir. Yargıdan çıkan kararlarda, özellikle adaların statüsü konusunda alınan kararlarda politik etkenler ön plandadır. Örneğin, İngiltere ile Fransa arasındaki davada da, Kanal Adaları'nın politik statüsü coğrafi etkenlerle de birlikte sınırlandırmaya etki eden 'ilgili durum' olmuş ve daire içine alma çözümüne sebebiyet vermiştir. 1982'de yapılan Avusturya ve Fransa arasındaki anlaşmada ve 1980'de İzlanda ve Norveç arasında yapılan anlaşmada, politik faktörlerin dikkate alındığı görülmüştür (Doğru, 2015).

Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge terimlerinin gerçek amacının kıyıdaş devletlerin doğal enerji kaynakları üzerinde onlara has haklar sağlamak olduğu söylene, ilgili durumlardan birisi 'ekonomik faktörler', diğeri de 'doğal kaynaklar'dır. Münhasır ekonomik bölge sınırlandırması durumunda doğal enerji kaynaklarından olan akıntılar ve rüzgâr enerjisi gibi faktörler de fsöz konusu olmaktadır. Taraflar için doğal kaynakların ekonomik değeri çok önemlidir. Bu yüzden bu durum ikili anlaşmalara yansımaktadır. Öte yandan, doğal kaynakların dikkate alınacağı durumu yargı kararlarınca da kabul görmüştür. Kabul gören bu unsurlar sadece doğal kaynaklar değil calı türleri ve diğer mineral kaynaklar da olabilmektedir. Örneğin, Grönland - Jan Mayen Davası'nda olduğu gibi, balıkçılık yapılan bölgenin sınırlandırılmasında ortay hat, ekonomik faktörler dikkate alınarak düzeltilmiştir. Bölgede var olan doğal kaynakları açıkça orantısız şekilde paylaştıran bir sınırlandırma çizgisi hakkaniyete uygunluk kabul göremez (Doğru, 2015).

Ekonomik etkenler, devlet uygulamalarında doğrudan sınırın belirlenme sürecini etkilemese bile yapılan bazı anlaşmalarda etkili olduğunu göstermiştir. 1969 yılında yapılan Katar-BAE Anlaşmasıyla belirlenen sınır çizgisi al-Bunduq petrol alanını ile çakışacak biçimde ayarlanmıştır. 1958 yılında Bahreyn - Suudi Arabistan Anlaşması'yla da yine sınır çizgisi petrol alanı ile çakışacak biçimde ayarlanmıştır. 1988 yılında İsveç - SSCB Anlaşması da balıkçılık alanı meselesinde örnek olarak verilebilir. 1978 yılında Hollanda - Venezüella Anlaşmasıyla sınır Hollanda'nın Aruba üzerindeki egemenliğini koruyacak biçimde ayarlanmıştır. 1989 yılında Trinidad Tobago - Venezuela Anlaşmasıyla sınır var olan petrol rezervinin bütünlüğünü sağlayacak biçimde düzenlenmiştir (Doğru, 2015).

AB'nin enerji anlamında Rusya'ya bağımlı bir ülke olması, onu yeni alternatif enerji kaynakları aramaya mecbur kılmıştır. AB'nin Rusya ile olan ekonomik bağlarını, son dönemlerde meydana gelen doğal gaz kesintileri ve Doğu Avrupa devletleri ile yaşanan sorunlar sebebiyle dengelerin değişmesi ve durumun siyasi ilişkilerine de yansımalarıyla AB'nin enerji güvenliğini tehlikeye girmiş ve birliğin yeni enerji alanları aramasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsam doğrultusunda, Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemlerde yapılan doğal gaz keşiflerinin, AB'nin ihtiyacını karşılamakla beraber Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgede dengeleri değiştirebilecek bir görünüme sahip olabileceği ileri sürülmektedir. Özellikle bölgesel ve küresel güçlerin söz konusu bölgede çıkarlarının olması ve bu keşiflerden pay alma çabaları nedeniyle bölge ülkelerinin ulusal ve milli çıkarlarını destekleyen siyasi, askeri ve ekonomik politikaları farklılık göstermektedir. Bu nedenden dolayı yeni enerji alanı ilan edilmesi üzerine Türkiye bakımından Doğu Akdeniz Bölgesi'nin devam etmekte olan AB üyelik sürecini ve ekonomik ilişkileri olan Rusya ile olan bağlarını hangi yönde etkileyebileceğiyle beraber yakın vadedeki olası tehdit ve fırsatların tekrar gözden geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Öte yandan, enerji bakımından işbirliği içerisinde olan Doğu Akdeniz'e komşu olan ülkelerden Yunanistan, İsrail ve Mısır arasında gelişen Doğu Akdeniz Bölgesi'nde enerji alanındaki bağların Türkiye'nin milli çıkarlarına uygun olup olmadığının gözden geçirilmesi açısından önemlidir (Güneş ve Arslan, 2018: 33).

3.10.2. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerine Yönelik Fırsatlar

Bu bölgedeki rezervlere sahip olan ülkeler hem üretim hem de ticari açıdan büyük bir avantajı eline geçirmiş olacaktır. Burada bu devletler Doğu Akdeniz rezervlerinin kendi iç tüketim ve üretimlerinde kullanmakla kalmayıp, ihtiyaçlarının fazlasını diğer ülkelere satarak önemli bir gelir elde etmiş olacaktır.

Rezervlerin çıkarılması ile birlikte kurulacak boru hatları ülkeler açısından ve bu boru hatlarının geçtikleri ülkeler açısından önemli avantajlar sağlayacaktır. Doğu Akdeniz rezervleri kapsamında ortaya çıkması beklenen boru hatları şu şekilde ifade edilebilir;

- İsrail-Ürdün boru hattı projesi,
- İsrail-Kıbrıs-Yunanistan boru hattı projesi,
- İsrail-Türkiye boru hattı projesi,
- Mısır'ın sahip olduğu LNG terminalleri ve İsrail-Kıbrıs boru hattı,
- Vasilikolis LNG terminali.

Aşağıdaki şekilde İsrail-Kıbrıs-Yunanistan boru hattı güzergahına yer verilmektedir.

Şekil 20. İsrail-Kıbrıs-Yunanistan Boru Hattı (EastMed Hattı)

Kaynak: Enerji Günlüğü, <https://www.enerjigunlugu.net/dogu-akdeniz-boru-hatti-anlasmasi-imzalandi-35533h.htm>, Erişim Tarihi: 25.03.2020

EastMed boru hattı olarak bilinmekte olan proje, Kıbrıs ve İsrail'in kıyıları ötesinden çıkarılan rezervlerin Yunanistan'a kadar uzanması düşünülen projedir. Söz konusu boru hattı projesiyle beraber Bulgaristan-Yunanistan, Yunanistan İtalya ile Türkiye-Yunanistan ara bağlantıları üzerinden Güney Doğu Avrupa ülkelerine doğalgaz iletilmesi hedeflenmektedir.

Şekil 21. İsrail-Türkiye Boru Hattı Projesi

Kaynak: <https://www.star.com.tr/ekonomi/israilturkiye-boru-hatti-anlasmasi-bu-yil-yapilacak-haber-1236045/>, Erişim Tarihi: 28.03.2020

İsrail-Türkiye boru hattı projesinde Leviathan bölgesinden Ceyhan Limanına doğal gaz rezervlerinin taşınması hedeflenmektedir. Burada boru hattının geçtiği bölgelerin hem de rezerv çıkarılan bölgelerin zenginleştirilmesi amaçlanmaktadır.

Avrupa genel itibariyle enerji açısından dışa bağımlıdır. Doğu Akdeniz’de yer alan rezervlerin çeşitli boru hatları üzerinden Avrupa’ya taşınması, bölgenin enerji gereksinimlerinin giderilmesi açısından son derece önemlidir. Avrupa’da üretimin sürebilmesi açısından enerji ihtiyacı ön planda tutulduğunda Doğu Akdeniz rezervleri Avrupa’nın enerji gereksinimi giderilmesinde önemli bir araç olacağı açıktır. Özellikle enerji tedarikçilerinin azlığı Avrupa’nın çeşitli yönlerden bazı risklerle karşı karşıya kalabilmesine neden olmaktadır. Bu açıdan Doğu Akdeniz’de bulunan rezervlerin bir bölümünün AB münhasır ekonomik bölgesi içerisinde olması, enerji açısından AB’nin

bir nebze arz güvenliği elde etmesini sağlayabilmektedir. Bunun haricinde rezervlerin bölgesel piyasalara sunulması da Avrupa'ya ihracına kıyasla daha kısa sürede olabilecektir.

Keşfi gerçekleştirilen bu rezervlerin yer aldıkları MEB sahaları açısından ihtilaflı bölgelerde oldukları açıktır. Bu yönüyle işbirliği kurulması gerektiği bölgelerin başında Gazze denizi açıklarında bulunmuş alanlar gelmektedir. Özellikle bu bölgelerin geliştirilmesi Filistin ve İsrail'in karşılıklı kazancına olacağını ifade edebilmek mümkündür. Özellikle Filistin'in belli bir düzende ödeme yapamayarak İsrail'den almış olduğu elektriği kendi başına üretebilmesi de İsrail'in iktisadi açıdan yararına olacağını ifade edebilmek mümkündür.

Doğu Akdeniz rezervleri açısından bölge ülkelerinin işbirliği kurmalarını sağlayacak bir diğer unsur, rezervlere yönelik olarak ticari ilişkilerin kurulabilmesi açısından bölgede gerekli alt yapının kurulmasınıninin gerekmesidir. MEB bölgesinde yer alan rezervlerin belirlenmesi ve bu rezervlerin çıkarılması süreci devletlerin yapmış oldukları anlaşmalar kapsamında temin edilebilirken, söz konusu rezervlerin ticari olarak kullanılabilmesi açısından ihracat yapılabilmesi bakımından ülkeler arasında bazı işbirliklerinin kurulması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgenin sahip olduğu coğrafya, enerji rezervleri açısından ülkelerin belli yönlerden bağımlı olmalarına neden olmaktadır.

3.10.3. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerine Yönelik Tehditler

Doğu Akdeniz rezervleri ile ilgili olarak rekabetin oldukça fazla olması farklı tehditlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu bölgede ortaya çıkan tehditlerin genel itibariyle şu şekilde ifade edilmesi mümkündür;

- İsrail, Filistin ve Arap Çatışmaları: Bilindiği üzere İsrail ve Filistin arasında yıllardır devam eden bir çatışma söz konusudur. Bu süreç kapsamında Filistin'in 1999 yılında Bristih Gas'a kendi kıyılarında araştırma yapılması adına ruhsat vermiştir. Burada araştırmalar neticesinde 2000 yılında Gazze Denizi 1 ile Gazze Denizi 2 sahalarında keşifler yapılmış. Bu doğrultuda İsrail'e kadar erişen kıyı boyunca boru

hattı inşası teklif edilmiş ancak bu teklif İsrail tarafından veto edilmiştir. Benzer girişimler yine 2003 yılında İsrail tarafından veto edilmiştir. Benzer girişimlerin 2012 yılında olduğu ancak bu dönemde çatışmaların başlamasıyla birlikte süreç sonlandığı bilinmektedir.

- Rusya ve ABD'nin Bölgede Çakışan Çıkarları: Bilindiği üzere Rusya özellikle AB ülkelerine enerji satışında bulunmaktadır. Bu durum enerjide AB'nin Rusya'ya bağımlı olmasına neden olmaktadır. ABD, Rusya'nın elindeki bu gücü kırma isteğindeyken, Rusya da sahip olduğu bu gücü yitirmeme isteğindedir. Bu açıdan Doğu Akdeniz'deki rezervlerin üzerinde kontrole sahip olabilmek her iki büyük güç açısından önemlidir. Burada ABD'nin daha çok Rusya'nın etkinliğini azaltmaya yönelik adımlar atması beklenebilecektir (Sağırlı, 2015).
- Suriye İç Savaşı: Suriye'de 2011 yılından beri yaşanmakta olan iç savaş kapsamında Rusya ve ABD'nin bölgede güç otoritesi kurabilmek açısından çekişme içinde olmalarına neden olmaktadır. Özellikle Suriye'nin Akdeniz'de kıyılarındaki varlığı Doğu Akdeniz rezervleri açısından önemli bir etken olmaktadır. Ancak Suriye'de yaşanan olayların çözüme ulaşamamış olması burada sürecin ne biçimde biçimleneceği ile ilgili bir belirsizliğe sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu tablo ise Doğu Akdeniz rezervleri ile ilgili yürütülecek süreçlerin de aksamasına sebep olmaktadır (Şimşek, 2013).
- Doğu Akdeniz rezervlerine yakın pek çok ülkenin var olması bölgedeki ülkelerin deniz yetki alanları ile ilgili anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda rezervlerin kendi bölgeleri içinde olduğunu iddia ederek diğer ülkeler ile çatışma içine girebilmektedir. Bu durum problemlerin daha da artmasına da sebep olmaktadır.

Türkiye'de, enerjide dışarıya olan bağımlılığını indirmek, döviz talebini azaltmak ve enerjide ticaret merkezine dönüşebilmek amacı ile oldukça önemli olan bu kaynaklar için mücadele verenlerden biri olmuştur. Karşısında yer alan çok uluslu bir kitleye karşın planı yapılmış diğer projelerin maliyeti, sahip olduğu coğrafi yeri ve

kıta sahanlıkları benzeri bulunan avantajlarından yararlanması gereklidir. Bilhassa yukarıda da açıklandığı gibi Kıbrıs sorunun üzerine düşülmeli ve bu husus ülkede politik olarak bakılmalıdır. İleride tekrar bir Musul-Kerkük sorunu ile karşı karşıya kalmaması için Doğu Akdeniz’de olan hakların peşinin bırakılmaması Türkiye için oldukça önemli olmuştur.

SONUÇ

Doğu Akdeniz’de bulunan doğalgaz yataklarının 2000’li senelerin ortasından beri tespit edilmesi ile bu bölgenin stratejisini artırmanın yanı sıra kıyıları ortak olan ülkeler arasında bulunan ilişkilerde de farklılaşmaya yol açmıştır. Dünya doğalgaz arzının yeni bir sağlama kaynağı bulunurken, elde bulunan kaynakların Pazar oranları üzerinde etkisi bulunan, bu durumla beraber Ortadoğu barışı, Türkiye-Avrupa ilişkileri gibi konularda da ilerlemeler yaşanılmıştır. Tespit edilmiş olan bu yeni yeraltı zenginliklerinin neticelerinden en mühimi, bölgede işgalci olarak bulunan ve barışın sağlaması önünde önemli bir sorun olan İsrail’in doğalgaz zengini bir ülke haline gelecek olmasıdır.

Doğu Akdeniz’de yer alan doğalgaz yataklarının uluslararası hukuk tarafından hangi ülkelerin olduğu hakkında yaşanan bilinmezliklerin kısa sürede biteceği pek de düşünülmemektedir. Türkiye’nin ise bu yaşanan tartışmalarda izleyeceği yol, enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara açmanın dışında bölge barışı içinde bu kaynaklardan yararlanmak olacaktır.

Doğu Akdeniz’de yeni enerji kaynaklarının bulunması ile birlikte Kıbrıs sorununu geçmişte yaşanan problemlerden kurtararak bulunan bu enerji kaynaklarının adaletli ve dengeli olacak biçimde dağıtılması olarak tekrardan gözden geçirilmelidir. Önemli derecede enerji açığı bulunan Avrupa’nın emniyetli yöntemlerden sağlayacağı enerji kaynaklarına karşı bağımlı olması Türkiye açısından uzun vadede olumlu sonuçlar çıkartmaktadır. Bu nedenle 1990’lı senelerden itibaren emniyetli bir enerji geçişi politikasını uyguluyor olması ve daha yapımı süren ve doğudan batıya olan enerji taşımalarının en mühim kanallarından olan petrol ve doğalgaz boru hatlarının merkez ülkesi statüsüne sahip olmasıdır. Bir diğer Türkiye’nin enerji geçiş ülkesi (enerji hub) politikasının değeri yükselten etmen ise, İsrail ile birlikte yapılan İsrail enerji kaynaklarının piyasalara açılabilmesi için yapılan görüşmelerdir. 2000’li senelerden bu yana Kıbrıs sorununu enerji gereksinimi doğrultusunda bakan AB’nin emniyetli enerji kaynaklarına ulaşabilmesi bakımından Türkiye’nin uyguladığı bu politikaya iyi bir çözüm yolu olarak bakılmaktadır. Bu durumdan ötürü gelecek zamanlarda Türkiye ile Avrupa Birliği’nin Kıbrıs meselesinin

çözümüne kavuşturulmasında Türkiye'nin Kıbrıs tezlerine herhangi bir zarar vermeden ortak bir yerde anlaşma olasılığı oldukça fazladır.

Sınırlandırma bir bakıma politiktir ancak deniz sınırlarının yerinin belirlenmesinde politik faktörün etkisini anlamak oldukça güçtür. BM'nin temel ilkesi olan egemen eşitliği ilkesi gereğince, her devletin deniz yetki alanı bakımından hakları eşit olmaktadır. Aynı şartlara sahip olan hiçbir devletin öbüründen farklı deniz yetki alanına sahip olması mümkün değildir.

Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler de önemlidir. Türkiye'de doğal gaz ithalatında Rusya'ya bağımlı olmakla beraber Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervleri, ülkeler arasındaki stratejileri önemli hale getirmektedir. Rusya'nın küresel bir güç olarak rezervler üzerinde hak talep etmesi ve strateji yürütmesi, ülkeler arasındaki çatışmayı arttırmaktadır. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler bölgedeki güç hakimiyeti çerçevesinde şekillenmektedir. AB'nin enerji açısından Rusya'ya bağımlılığının yanı sıra Türkiye'nin enerji alanındaki kazanımları ile AB'ye olan enerji ihracatında Türkiye'nin gerekli payı alması, tüm dengeleri değiştirecektir.

Bölgede bir düzene sahip olan politik yapısı ve enerji nakil kanalları hususunda güçlü olan bir alt yapısıyla işlenmesi Türkiye'de olacak enerji kaynaklarının Avrupa'nın geleneksel olan enerji kaynaklarına karşı bir rakip olacağı düşünülmektedir. Türkiye'nin uzun vadede enerji arz emniyeti sorununun olması elini daha güçlü hale getirmektedir. Durumu böyle olması da tespit edilen kaynakların yeni bir şekilde büründürdüğü Kıbrıs meselesinin çözülmesinde Türkiye'nin pazarlık masasındaki yer aldığı yer üzerinde de etkisi bulunacaktır. Bilhassa Türkiye'nin enerji arz emniyeti hususunda izleyeceği yolun taraf olan ülkelerin durumu ele alışlarında da bir etki yaratması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, V. (2009). Geleceğin Enerjisi: Hidrojen (H₂), Kimya *Mühendisliği Dergisi*, Sayı: 173, s.34-36.

Açıkses, E. ve Cankut, A. (2014). Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi Ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri. *Electronic Turkish Studies*, 9(4), ss.1241-1259.

Adıyaman, Ç. (2012). *Türkiye'nin Yenilenebilir Enerji Politikaları, Doctoraldissertation*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Aksar, Y., (2012), "Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması: Doğu Akdeniz Uyuşmazlığı," *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı :2, ss. 225-238.

Aksoy, M. İ. ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER). (2016). *Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti*. (Araştırma Rapor No. 23). İstanbul.

Alterman, J. ve Malka, H. (2012). Shifting Eastern Mediterranean Geometry, The Washington Quarterly Summer 2012.

Bahar, O. (2005). Türkiye’de Enerji Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(14), ss.1-25.

Başeren, S. H., (2010), "Doğu Akdeniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı," *Stratejik Araştırmalar*, Vol.:8, Sayı:14, ss. 130-184.

Bayraç, H.N. (2009). Küresel Enerji Politikaları Ve Türkiye: Petrol Ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s.118.

BİLGESAM. (2013). "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye". BİLGESAM:http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/3-2-2014011746dogu_akdeniz.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2020.

BOTAŞ. (2016). Sektör Raporu. Web: https://www.botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/sectorap_2016.pdf, Erişim Tarihi: 04.05.2020.

Bozkurt, A. U. (2008). *Yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji verimliliği açısından değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Ceyhun, G. Ç. (2014, Eylül). *Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Council on Foreign Relations. (2017). Global Conflict Tracker, <http://www.cfr.org/global/globalconflict-tracker/p32137#/#!%2F>, Erişim Tarihi: 04.05.2020.

Çağlar, A. E. ve Kubar, Y. (2017). Finansal Gelişme Enerji Tüketimini Destekler Mi?. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 96-121.

Doğru, S. (2015). Doğu akdeniz'de hidrokarbon kaynakları ve uluslararası hukuka göre bölgedeki kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge alanlarının sınırlandırılması. *TBB Dergisi* 2015 (119)

Dündar, C.ve Arıkan, Y. (2003). “Enerji, Çevre ve Sürdürülebilirlik”. Ankara: TMMOB Türkiye VI.Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

EPDK, Elektrik Piyasası Gelişim Raporu 2018

Erdal, L. (2011). *Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Faktörler Ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Alternatifi*, Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Eslen, N. (2008). *Çok Kutuplu Düzene Doğru*. İstanbul: Truva yayınları.

Gültekin, H. (2015). *Türkiye’de Enerji İthalat Giderlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Güneş, M. ve Arslan, T. (2018). Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4(7), ss.32-60.

HASEN, 2016. Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları Bağlamında Kıbrıs Sorunu. Hazar Strateji Enstitüsü.

Hodalogulları, Z. ve Aydın, A. (2016). Türkiye İle Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi. *Journal of International Social Research*, 9(43), ss.744-755.

İleri Teknoloji Projeleri (İTEP) Destek Programı Raporu. (2010). Web:<https://docplayer.biz.tr/6442486-Itep-19-08-2010-ileri-teknoloji-projeleri-itep-destek-progami-raporu-19-08-2010.html>, Erişim Tarihi: 04.05.2020.

İlhan, S. (2004). *Türkiye’nin Zorlaşan Konumu (Uygarlıklar Savaşı Küreselleşme –Petrol)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İşcan, İ. H. (2002), “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz), ss.47-79.

Jansen, J. C., Scheepers, M. and Seebregts, A. (2009). Energy Security: What is it and (How) Can it be Measured. *Energy Policy*., 37(8), ss.2907-2915.

Karbuş, S. (2015). Enerji Merkezli Mısır, Kıbrıs ve İsrail Üçgeni, *Enerji Panorama*, 3(27), ss.44-46.

Kedikli, U. ve Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası, *Alternatif Politika*, 7(3), ss.399-424.

Keleş, R., Hamamcı, C. Ve Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*. (9. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keser, U. ve Akgün, S. (2015). *Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme*, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,1-14.

Kırsacık, S. (2013). Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Yatakları: Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Sahası Mı?.
http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogukakdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/, Erişim Tarihi: 04.05.2020.

Koç, E., ve Kaya, K. (2015). Enerji Kaynakları-Yenilenebilir Enerji Durumu. *Mühendis ve Makine Dergisi*, 56(668), ss.36-47

Milliyet. (2012, 05 21). Netanyahu G. Kıbrıs’ta ‘Küçük İsrail’ kuruyor. Milliyet:http://www.milliyet.com.tr/dunya/netanyahu-g-kibris-ta-kucuk-israil-kuruyor-1542821, , Erişim Tarihi: 04.05.2020.

Mutluer, M. (1998). Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye’de Enerji Sektörü.Web <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ecd/article/view/5000130303>.

Ockwell, D. G. (2008), Energy and Economic Growth: Grounding Our Understanding in Physical Reality, *Energy Policy*, 36 (12), ss.4600–4604.

Öğütçü, M. (2015). Doğu Akdeniz Gazı: Riskler Fırsata Çevrilebilir mi ?
http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/03/01/dogu-akdeniz-gazi-riskler-firsata-cevrilebilir-mi/, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Özer, S. (2013, 12 1). Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği ve Savaşları. *Ortadoğu Analiz*, 5(60), ss. 68-80.

Özersay, K., (2004), Annan Planı ve Federal Yasaları Çerçevesinde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları, *AÜSBF Dergisi*, C.: 59, Sayı: 3, ss. 203-230.

Öztürk S., Sozdemir A., Ülger O., (2013), The Real Crisis Waiting for the World: Oil Problem and Energy Security International Journal of Energy Economics and Policy 3.

Pamir, N. (2005), AB'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye. *Stratejik Analiz Dergisi*. C. 6, s. 67. Kasım 2005.

Pazarcı, H., (1998) *Uluslararası Hukuk Dersleri II*. Kitap, Turhan Kitabevi, Ankara.

Plumer, B. (2013). How Oil Travels Around The World, In One Map, https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/05/08/how-oil-travels-around-the-world-in-onemap/?utm_term=.fc9d71840eb5, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Sandıklı, A., Budak, T. ve Ünal, B. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM). (2013). Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye. (Rapor No. 59). İstanbul.

Şensöğüt, C. (2004). "Enerji Politikaları ve Kömür", II. Ulusal Enerji Sempozyumu ve Sergisi. , Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Şöhret, M. (2014). Enerji Güvenliği’nin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Taşdemir, F., (2012), Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları, Ankara Strateji Enstitüsü, Ankara.

Ulutaş, M. (2008), Küresel enerji savaşları ve Türkiye’nin konumu. Cumhuriyet Enerji, EMO Yayını, Sayı: 1, Ocak-2008, Ankara.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006a), Maritime Boundary Delimitation Arbitration, (Guinea/Guinea-Bissau, 1985), pp. 75-79.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006b), Case Concerning the Continental Shelf (Libyan Arab Jamahiriya/Malta, ICJ, 1985), pp. 80-88.

UN Digest of International Cases on the Law of the Sea (2006c), Delimitation of Maritime Areas Arbitration (Canada/France,1992), pp. 89-94.

Usta, C. (2015), *Türkiye’de Enerji Tüketimi Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bölgesel ve Sektörel Analizi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uyar, F. (2017), Enerji Kaynakları Nelerdir? Kaça Ayrılır? . Web: <https://www.enerjibes.com/enerji-kaynaklari> , Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Üstün, A., Apaydın, M., Başaran-Filik, Ü. ve Kurban, M. (2009). “Kyoto Protokolü Kapsamında Türkiye’nin Yenilenebilir Enerji Politikalarına Genel Bir Bakış”, 5. Yenilebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu Bildiriler Kitabı (YEKSEM 2009), Elektrik Mühendisleri Odası, s. 23-28.

Vatan. (2015, 01 05). İsrail’e Ürdün darbesi. <http://www.gazetevatan.com/israil-e-urdun-darbesi-713916-dunya/>, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

Yaycı, C. (2012). “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye”. *Bilge Strateji*, 4(6), ss.1-70.

Yılmaz, M. (2012). Türkiye’nin enerji potansiyeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi açısından önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), ss.33-54.

Yorulmaz, R. (2019). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/19_RecepYorulmaz_88.pdf, Erişim Tarihi: 04.05.2020.

<https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak>, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

<http://www.milliyet.com.tr/ermenistan-la-ekonomikiliskiler/ekonomi/detay/2042612/default.htm>, Erişim Tarihi: 16.04.2020.

<https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak>, Erişim Tarihi: 15.04.2020.

<https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik>, Erişim Tarihi: 08.04.2020.

<https://www.enerjigunlugu.net/dogu-akdeniz-boru-hatti-anlasmasi-imzalandi-35533h.htm>, Erişim Tarihi: 03.04.2020.

https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf, Erişim Tarihi: 10.04.2020.

<https://www.star.com.tr/ekonomi/israilturkiye-boru-hatti-anlasmasi-bu-yil-yapilacak-haber-1236045/>,2020, Erişim Tarihi: 12.04.2020.

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasinin-hukuki-ve-stratejik-boyutlari/1668270>,2020, Erişim Tarihi: 13.04.2020.

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Mehmet YOLCU	İmza:		
Doğum Yeri:	Konya			
Doğum Tarihi:	24/09/1990			
Medeni Durumu:	Evlü			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Özel Gençlik İ.Ö.O		KONYA	1996-2001
Ortaöğretim	Özel Gençlik İ.Ö.O		KONYA	2001-2004
Lise	Özel Büyükkoyuncu Anadolu Lisesi		KONYA	2004-2007
Lisans	Selçuk Üniversitesi	İşletme Fakültesi	KONYA	2008-2014
Yüksek Lisans				
İş Deneyimi:	Yolcu Sürücü Kursu – Direksiyon Usta Öğreticisi			
İlgi Alanları:	Kitap Okumak, Seyahat Etmek, Satranç Oynamak			
Aldığı Ödüller:				
Tel:	0530 262 06 42			
Adres	Aşağıyahyalar Mahallesi İvedik Caddesi No:295 Yenimahalle/ANKARA			
Ekleme istediğiniz hususlar				